iskolakultúra

TERMÉSZETTUDOMÁNY

Az Országos Közoktatási Intézet
folyóirata
III. évfolyam, 11. szám

A TARTALOMBÓL Hatvani Józsefné: A környezet megismeréséről ✔✔ *Gecse Gáborné–Tari Zoltánné:* Munkaterv és útmutató az óvodai környezeti neveléshez ✔✔ *Ruskó Sándorné:* A természet szeretetére, a környezet védelmére nevelés ✔✔ Környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok ✔✔

A tanulmányokat lektorálta, szakmailag szerkesztette és a bevezetést írta:

Etlerné Nagy Erzsébet, a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium főtanácsosa

Kanczler Gyuláné dr., főiskola docens, Budapesti Tanítóképző Főiskola Természettudományi Tanszék

Vízy Istvánné dr., a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesületének elnökhelyettese

Számunk szerzői:

Csóriné Váradi Zsuzsanna, tanító, Dózsa György Általános Iskola, Balassagyarmat

Franyó István, tud. munkatárs, OKI, Budapest

Galántani Zoltán, technikatörténész, BME TTTK, Budapest

Gecse Gáborné, óvodavezető, Budapest XXI., Füstifecskék Oktatóközpont

Hatvani Józsefné, óvodapedagógus, Budapest XI., Bornemissza úti Óvoda

Kovács Zoltán, szerkesztő, Élet és Irodalom, Budapest

Radnóti Katalin, főisk. adjunktus, ELTE TFK, Budapest

Ruskó Sándorné, óvodapedagógus, Óvoda, Bodajk

Tari Zoltánné, munkaközösség-vezető, Budapest XXI.,

Füstifecskék Oktatóközpont

Zsolnai Anikó, egy. tanársegéd, JATE, Szeged

ISKOLAKULTÚRA
Természettudomány
III. évfolyam 1993/11.
Az Országos Közoktatási Intézet folyóirata

Főszerkesztő:
GÉCZI JÁNOS
Szakmai szerkesztő:
ETLERNÉ NAGY ERZSÉBET

A szerkesztőség munkatársai:
ANDOR MIHÁLY
DIPPOLD PÁL
GABNAI KATALIN
KAMARÁS ISTVÁN
KORMÁNY GYULA
MÁNYOKI ENDRE
MÁTIS LÍVIA
SALLAI ÉVA
SCHILLER ISTVÁN
SEBŐK ZOLTÁN
SZAKÁLY SÁNDOR
SZENDREI JÁNOS
SZÉKELY SZ. MAGDOLNA
TAKÁCS VIOLA
TRENCSÉNYI LÁSZLÓ
VÁGÓ IRÉN
ZALÁN TIBOR

*

ASZTALOS ILDIKÓ (Kolozsvár)
FÜLÖP YVETTE
SZEBERÉNYI BEÁTA
TOLNAI SZABOLCS
VALCZER JÁNOS
VARGA PIROSKA

A borítót és a belső tipográfiát tervezte:
HELLE MÁRIA

E szám kiadását támogatta:
Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium

Kiadja az Országos Közoktatási Intézet
Budapest, Dorottya u. 8. 1051

Felelős kiadó:
ZSOLNAI JÓZSEF főigazgató

Szerkesztőség:
Budapest, Dorottya u. 8. 1051
(Postacím: 1393 Budapest, Pf.: 701/420)
Telefon: (1) 138-29-38
Telefax: (1) 118-63-84

Szerkesztőségi fogadónapok:
kedd, szerda, csütörtök 10-14 h

Terjeszti a szerkesztőség. Előfizethető a szerkesztőség címén közvetlenül, vagy átutalással MNB 232-90174-4273 pénzforgalmi jelzőszámon. Előfizetési díj számonként 100,- Ft. (Teljes évfolyam 2400,- Ft; Természettudomány 1000,- Ft, Társadalomtudomány 1000,- Ft, Matematika-Informatika-Technika 400,- Ft.) Megjelenik kéthetente.

HU ISSN 1215-5233

A nyomás az MSZH Nyomda és Kiadó Kft. Nyomdájában készült.

Felelős vezető:
Nagy László igazgató

Lapzárta: 1993. május 5.

iskolakultúra

AZ ORSZÁGOS KÖZOKTATÁSI INTÉZET FOLYÓIRATA
III. évfolyam, 1993/11.

Tartalom

VAJDOVICHNÉ VISY ERZSÉBET: Beköszöntő (2) **HATVANI JÓZSEFNÉ:** *A környezet megismeréséről (3)* **GECSE GÁBORNÉ–TARI ZOLTÁNNÉ:** *Munkaterv és útmutató az óvodai környezeti neveléshez (21)* **RUSKÓ SÁNDORNÉ:** *A természet szeretetére, a környezet védelmére nevelés (51) JAVASOLT IRODALOM (58) KÖRNYEZET- ÉS TERMÉSZETVÉDELMI OKTATÓKÖZPONTOK (62)*

SZEMLE

Kovács Zoltán: *Alkonykapcsoló (64)* **Zsolnai Anikó:** *Pedagógia ökológiai alapon (65)* **Galántai Zoltán:** *Az élővilág megismerésének kezdetei hazánkban (66)* **Franyó István:** *Biológiai fogalmak és kifejezések (69)* **Csóriné Váradi Zsuzsanna:** *Témazáró vetélkedő-sorozat a 4. osztályos környezetismeret tanításában (71)* **Radnóti Katalin:** *Beszélgetések az atomenergiáról (79) Az óvodai nevelés irányelvei (82)*

HÍREK *(91)*

Beköszöntő

Magyarország környezeti politikájának központi eleme a társadalmi együttműködésre való törekvés, és ennek érvényesítésében az oktatás és nevelés kiemelt szerepet tölt be. Lényeges követelmény, hogy a társadalom minden csoportja, rétege, minden tagja tudatosan vállaljon felelősséget a környezet ügyéért, a környezet védelme, gondozása alakítása és fejlesztése érdekében. Az erre való felkészítés, a környezetorientált értékrendszer kialakítása a korszerű oktatás és nevelés kiemelt feladata.

A környezeti témakör világszerte fontos helyet tölt be az országok oktatás- és művelődéspolitikájában, eleinte az ökológiai összefüggések és a környezeti problémák, a környezet- és természetvédelmi feladatok tudatosításának igényével, majd, a nyolcvanas évektől kezdve egyre inkább előtérbe került a környezeti gondolkodásmód jelentősége, mint a világ megismerésének és megértésének alapfeltétele és mint hangsúlyos szerepű magatartásformáló tényező.

A magyar környezet- és természetvédelmi kormányzat munkájában több mint egy évtizedes hagyomány az oktatás és nevelés ügyének felkarolása, különösen a környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok, szakkörök, táborok és a témakörhöz kapcsolódó pedagógiai kutatások támogatásával.

Ezt a kötelezettséget vállalja fel a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium is az új poltikai feltételek keretében, alkalmazkodva a korszerű környezeti kultúra követelményeihez. Lényeges törekvésünk, hogy a fiatal és az idősebb nemzedékek környezetük összefüggéseit, életfolyamatait megismerjék és megértsék, hogy kialakuljon és megerősödjön a kisebb és nagyobb közösségek, a szűkebb és tágabb környezet iránti felelősségtudat.

A törekvések fontos eredménye, hogy a Művelődési és Közoktatási Minisztériummal közös megállapodásba is foglalt, szoros együttműködés alakult ki, hogy a közoktatás irányelvei között a környezeti nevelés elismert szerepet kapott, hogy az iskolák és az óvódák mind nagyobb hányadában jelentős környezeti oktatás-nevelés folyik, hogy több mint hetvenre gyarapodott a rendszeres és színvonalas munkát végző oktatóközpontok száma.

A KTM továbbra is fontos feladatának tekinti és tevőlegesen is segíti a környezeti oktatás-nevelés fejlődésének előmozdítását, eszköztárának bővítését, a pedagógusok felkészítését. Ezt igazolja az, hogy az utóbbi évben különösen megnőtt a minisztérium által szervezett illetve támogatott szemináriumok, továbbképző tanfolyamok és kiadványok száma.

Meggyőződésünk, hogy a környezeti nevelésben az óvodának rendkívül jelentős, alapozó szerepe van. Ezért is került sor a KTM megbízására, kifejezetten az óvodapedagógusok számára a környezeti nevelés elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó továbbképző tanfolyam megrendezésére.

A pszichológiai és pedagógiai kutatások eredményei igazolják, hogy a társadalmi beilleszkedés bizonyos alapvető szokásai, szokásrendszerei, a viselkedési formák életre szólóan alapozhatók meg az óvodáskorban. Mindennek szerves része a környezeti kultúra: az élet iránti tisztelet, az ember által létrehozott értékek megbecsülése, a környezettel való konstruktív viszonyt meghatározó attitűd és magatartásmód stb. Ezért tekintjük az óvodai környezeti nevelés különös segítését egyik fontos feladatunknak, és ezt a célt kívánjuk szolgálni azzal is, hogy az *Iskolakultúra* e különszámát az óvodai nevelésnek szenteljük.

Vajdovichné dr Visy Erzsébet

VAJDOVICHNÉ DR. VISY ERZSÉBET
főosztályvezető
(Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium)

A környezet megismeréséről

Egy tanítónőből lett óvónő gondolatai a környezet megismerésére nevelésről az átdolgozott Óvodai Nevelési Program szellemében

HATVANI JÓZSEFNÉ

„Napjainkban korszerűen dolgozni, korszerű módszereket használni csak folyamatos önképzés mellett lehet." (1)

Az intenzív továbbképzés elvégzésére, szakmai tudásom minél magasabb szintre emelésének szándéka vezetett. Annál is inkább szükségem van a tanulásra, mivel korábban 7 évig tanítónőként dolgoztam, illetve saját gyerekeim nevelésével is 7 évet töltöttem otthon. Így mindössze 4 éve dolgozom óvónőként.

Ennek hasonló korú pályatársaimmal szemben lehetnek hátrányai, de feltétlen előnyének tartom azt, hogy a '89-es átdolgozott Program akkor került bevezetésre és kipróbálásra az óvodákban, amikor még nem rögződött bennem túl mélyen a '71-es Program szelleme. Hisz a „kisiskolás" módszereket mind előző szakmám, mind a '71-es Program sugallta.

Nyitottnak érzem magam az új befogadására, azaz „megcsapott" az új Program szele.

Célom, hogy korszerű szakmai ismeretekkel, pedagógiai, módszertani kultúrával rendelkező óvónővé váljak.

Témaválasztásom indoklását az ONP így fogalmazza meg: „A környezettel való ismerkedés, *az óvodai nevelés egészében érvényesülő folyamat.* Általa a gyerekek az őket közvetlenül körülvevő és a tágabb természeti, társadalmi környezetről olyan tapasztalatokat szereznek, amelyek az életkoruknak megfelelő biztonságos eligazodáshoz, tájékozódáshoz nélkülözhetetlenek." (2)

Az 1987-es kazincbarcikai *Környezetvédelem a közoktatásban* témájú országos pedagógiai tanácskozás óvodai szekciója összegezte az óvodai környezeti nevelés addigi eredményeit, feltárta a hiányosságokat és a munkát hátráltató okokat. Megfogalmazta a környezeti nevelés célját és feladatát. (Állásfoglalás a környezeti nevelés fejlesztésének a közoktatást érintő feladatairól. OKTH, 1987.) Az akkor rögzítettek még ma is korszerűek, összhangban vannak a beköszöntőben már említett követelményrendszerrel (*Iskolakultúra*, 1993. 2. sz. 89–93.p.) valamint a MKM és KTM közötti megállapodásnak az óvodai környezeti neveléssel foglalkozó részével.

A kazincbarcikai konferencia résztvevői szerint a felsőfokú óvónőképző intézményekben 1986 előtt oklevelet szerzettek nem kaptak kielégítő elméleti felkészítést a környezeti-környezetvédelmi nevelő-oktató munkára. Ezt az alapképzésbeli hiányosságot is pótolják az óvodapedagógusképző főiskolákon az 1985–86-os tanévtől folyó intenzív, diplomamegújító továbbképzések, amelyeket a művelődési tárca támogat anyagilag.

A Budapesti Tanítóképző Főiskola intenzív továbbképzéseibe bekapcsolódó óvónőknek a jelzett témában való felkészítéseibe bekapcsolódó óvónőknek a jelzett témában való felkészítése a természetismeret stúdium keretében történik. Annak célja az óvodapedagógusok környezeti kultúrájának, környezetbarát magatartásának fejlesztése, természetszerető, a természet törvényszerűségeit, a környezetismeret foglalkozások színhelyeinek, a különböző növénytársulásoknak (erdők, mezők, vízek, vízpartok) az élőlényeit felismerő, a természettudományos megismerő, ismeretszerző módszereket (megfigyelés, leírás, összehasonlítás, „kísérlet" stb.) a gyerekekkel tudatosan gyakoroltató, helyes környezetvédelmi szemlélettel rendelkező pedagógussá válásuk segítése. Cél a különböző

A környezet megismerésére nevelés szoros kapcsolatban áll más nevelési területekkel, hisz ha az egész napos tevékenységek folyamatában értelmezzük, nem pusztán egy foglalkozási ágra gondolunk.

Ez az a folyamat, amelybe beépíthető a másik hat nevelési terület. Szervesen kapcsolható a gyerekek alapvető tevékenységéhez, a játékhoz.

Tartalmában és feladataiban konkrét összefüggést mutat a közösségi neveléssel (pl. a társadalmi környezetbe való beilleszkedés, a szociális tanulás területén stb.), a vizuális neveléssel (pl. a környezet esztétikai hatása, ábrázolásban való megjelenítése, formák, színek stb.), a zenei neveléssel (népszokások, zenei hagyományok stb.), a matematikai neveléssel (pl. a környezet tárgyainak tulajdonsága, hosszúság, kiterjedés, számosság, irányok stb.).

S mindez nem nélkülözi az anyanyelv használatát, hisz az anyanyelv közvetítő az emberi kapcsolatokban. Beszédkészséget fejlesztek, szókincset gyarapítok, miközben a természeti, a társadalmi környezettel ismerkedünk. Még a testnevelés is szolgálhatja a környezet megismerésére nevelést, pl. amikor a testrészek megnevezését, funkciójukat fogalmazzuk meg.

A környezetvédelmi alapok nyújtására a környezetbarát szemlélet alakítására az ONP-n (1989) kívül, a „Környezetvédelem a közoktatásban" c. 1987-es kazincbarcikai konferencia állásfoglalása, „A környezet és természetvédelmi nevelés tartalmi alapjai és pedagógiai módszerei" c. könyv (OPI, 1983), és a Környezeti nevelés az Óvodában (KVM-MM 1990) c. dokumentum egyértelmű felhívást tartalmaz.

Olyan nemzedéket kell nevelnünk, amelynek a környezet védelme életmód, s ennek alapjait az óvoda alakíthatja, fontosságát jelezheti a szülői ház felé.

„Alapvető célunk itt olyan szokások kialakítása, amelyek az élő és élettelen környezet megőrzésére, óvására irányulnak (a növények és állatok védelme, kulturált környezet igénylése stb.). Mindezekhez a megismerés és a megszerettetés útján juttathatjuk el a gyerekeket." (3)

Dolgozatomban azt mutatom be, hogy milyen lehetőséget kínál munkahelyem körrnyéke a gyerekek természetvédelmi, környezetvédelmi szemléletének alakítására az új módszerek alkalmazásával.

Vizsgálom, milyen lehetőséget kínál az átdolgozott Óvodai Nevelési Program (ÓNP) a megújulásra. A '71-es és a '89-es Programot összevetem a legsarkalatosabb pontok kiemelésével.

---

nevelési területek összekapcsolásában rejlő lehetőségek feltárása is a környezeti nevelés színvonalának emelése érdekében.

A továbbképzés résztvevőinek egy része a környezeti nevelőmunka gyakorlatát bemutató záródolgozatot készít. Az Iskolakultúra e különszámában megjelenő tanulmányok, tanulmányrészletek ezek közül valók. Értékük abban van, hogy íróik felismerték munkahelyük szűkebb és tágabb környezetének természeti és társadalmi adottságait (Budapest XI. és XXI. kerülete, valamint Bodajk). A kínálkozó lehetőségeket kiaknázva végezték színvonalas környezeti nevelő-oktató munkájukat. Eredményesen formálták a gyerekek ökológiai szemléletét, sokat tettek „... természet-, embertisztelő szokásrendszerük kialakítása, ... esztétikai, érzelmi, erkölcsi megalapozása .." (Iskolakultúra, 1993. 2. sz. 90.p.) érdekében.

E tanulmányok például szolgálnak arra, hogy mit jelent a gyakorlatban a helyi adottságok felhasználásának elve, hogyan kell helyesen értelmezni a pedagógusok „módszertani szabadságát."

A második tanulmány Gecse Gáborné záródolgozatának továbbfejlesztett változata. Az előszóban említett környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok egyikének, a csepeli (XXI. kerület) a „Füsti fecskék"-nek modellértékű munkáját mutatja be.

A tanulmányok után következő irodalmi ajánlás a természetismeret-környezetismeret vonatkozású önképzéshez kíván segítséget adni.

Közöljük az óvodai (illetve azt is vállaló) környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok címjegyzékét is. Elsősorban ezek a kipróbálói, fejlesztői az új környezet- és természetvédelmi nevelési-oktatási formáknak, bázisai e nevelési terület módszertani továbbképzéseinek.

Azokat a változásokat emelem ki, amelyeket egyéniségemhez közelállónak érzek, amelyeknek elfogadását és gyakorlati megvalósítását a jövőben magam elé tűzöm.

Az új szemlélet megjelenését a következő terrületeken látom:

a) a család és az óvoda újszerű kapcsolata,
b) a játék,
c) a közösségi nevelés, ezen belül az egyéni bánásmód,
d) a tanulási folyamat tágabb értelmezése (a kötetlenség, a folyamatosság).

A főbb nevelési területeken belül vizsgálom a környezet megismerésére nevelés lehetőségeit. A család és az óvoda kapcsolatában a változást az „együttnevelés" elvi megfogalmazása jelenti. Szemléletbeli változást tükröz az „egyenrangú, nevelőtársi viszony" kialakításának megjelenése, amely a kölcsönös bizalomra, a segítségnyújtásra épül. Ez mindkét fél részéről nagyfokú alkalmazkodást kíván. Más intézményekkel szemben (pl. iskola) a család kapcsolata az *óvodával* a legkedvezőbb, ennélfogva az óvoda szerepe egyedülálló.

Az interperszonális kapcsolatokban a hatékony légkört az óvodának kell kialakítania, ez feltétele a két fél szimmetrikus viszonyának.

„A pedagógus-szülő kapcsolatban elismerjük a szülők nevelésbeni illetékességét, jogosultságát..., hogy öntudatosan legyenek képesek szülői szerepükben eljárni." (4)

A partneri kapcsolat alapja az egymástól való kölcsönös tanulás, a közös erőfeszítés.

Ezzel szemben a múlt gyakorlata az volt, hogy mi pedagógusok, a nevelés szakemberei, felhalmozott tudásunkból juttattunk a szülőnek, s ennél fogva igyekeztünk oktatni a szülőket, mi mondtuk meg, hogy mit kell tenniük gyerekeikkel. Hosszú időre kikerült a család kezéből a gyerek nevelése, s indokolatlanul nagy arányban az intézményekre hárult. Sok tekintetben módszereink, a szülőkkel való bánásmódunk azt sugallta, hogy a szakmai tudás egyedüli birtokosai, a nevelési intézmény képviselői „hatóság" vagyunk. Ez a szülőknek alárendelt viszonyt jelentett.

A '89-es Program tehát jelentős szemléletváltozást jelent a család és az óvoda kapcsolatában. Az új magatartás elsajátítása átgondolt önnevelést igényel az óvónőtől.

A gyereket a családban rengeteg új benyomás éri mind a társadalmi, mind a természeti környezetből. Születése pillanatától beilleszkedik a társadalmi környezetébe, társas viselkedést tanul, ismerkedik az őt körülvevő tárgyi környezettel. Folyamatokat, jelenségeket tapasztal tevékenykedése, játéka során. Ezek a spontán szerzett tapasztalatok a környezetmegismerés anyagát gazdagítják, az óvodai életben építhetünk rájuk.

A gyerekekkel való beszélgetésekkor alkalom nyílik a családi életből hozott élmények, tapasztalatok megismerésére, a hiányos vagy pontatlan megfigyelések kiegészítésére, javítására. Tehát nem mindegy, mit hoz otthonról a gyerek. Attól függetlenül, hogy napja jelentős hányadát az óvodai közösségben tölti, a családi történések meghatározzák egyénisége alakulását. Az egészséges személyiségfejlődés alapjait a család adhatja, amelyre az óvónő támaszkodhat.

A családi események, kirándulások stb. beszélgetéseink alapja lehet. Javaslatot tehetünk a szülőknek a környezeti neveléshez könyvek vásárlására, Tv-filmek, sorozatok megtekintésére, mozilátogatásra, múzeumi sétákra.

Más intézmények rendezvényeinek megtekintésére szórólapokkal és saját faliújságunkkal hívhatjuk fel figyelmüket, pl. TIT-rendezvények, állatkiállítások, vásárok, a Föld napja, Madarak és fák napja stb.

Ha a szülőkre építünk rendezvényeink szervezésénél, lebonyolításánál (zsibvásár, farsang, karácsony), ha bevonjuk őket az óvoda körül adódó munkákba (kertrendezés, homokásás, játékjavítás, eszköz-, ajándékkészítés), ezzel is a környezet megismerését szolgáljuk.

Fontos, hogy az otthoni együtt tevékenykedés értékét megéreztessük a családdal (sü-

tés, főzés, bevásárlás, takarítás stb.), mert így olyan ismereteket, magatartásformákat sajátíthatnak el a gyerekek, amelyek óvodai játékukban később megjelenhetnek, vagy az általunk szervezett foglalkozásokba beépülhetnek. Saját munkám leírásakor példákat hozok próbálkozásaimra a szülőkkel való kapcsolat új lehetőségeinek feltárására a környezet megismerésére neveléshez.

A játék helye és szerepe is megváltozott az átdolgozott Programban a '71-eshez képest. „A játék az óvodáskorú gyerek alapvető tevékenysége". (5) Ezzel a megfogalmazással a gyerek életkori sajátosságának tekinthetjük végre a játékot, amelynek alá van rendelve a többi tevékenységfajta.

A játék a tere a tanulásnak, a munkának, a képességek fejlesztésének, „...így a személyiségfejlesztés alapvető eszközévé válhat." (6)

Nem kell tehát megszakítanunk a játékot, hogy oktassunk, hisz a játék maga a tanulás (a környezet megismerése), ha jól élünk a játék adta lehetőségekkel.

Ha helyesen értelmezzük az óvónő szerepét a játékban, feladata az lesz, hogy a gyerekek játékötleteire, érdeklődésére építve teremtse meg a gyerek által választott játékhoz a helyet, az időt, az eszközt. S ebben lássa meg a fejlesztés lehetőségeit. Az indokolatlan beavatkozástól tartózkodni kell, hogy a gyerek önállóságát ne veszélyeztessük. Korcsoportonként, egyénenként, játékfajtánként kell megválasztani az óvónő jelenlétét a játékban a gyerekek között. *De pontosan látni kell, hogy az adott játékban milyen képességek fejleszthetők.*

Előzőleg (a '71-es Program) úgy gondoltuk, hogy nekünk kell megtanítani a gyereket játszani. Ezáltal nyilvánvalóan a felnőtt gondolkodást, a felnőtt életet kényszerítettük a gyerekre akkor is, ha nem ez volt a szándékunk. Ezt szolgálták a didaktikus játékok is. A játékot tudatosan használtuk és sajátosan irányítottuk a célirányos fejlesztés érdekében.

Most (1989) a játék örömforrás. Arra szolgál, hogy a gyerek jól érezze magát az óvodában, pozitív érzelmek kísérjék tevékenységét. Így lesz talaja a játék a személyiség sokoldalú fejlesztésének.

A játék a tanulási folyamat része, magába foglalja a környezet megismerésére nevelés ezernyi lehetőségét.

Nézzünk néhány példát a teljesség igénye nélkül arra, hogyan szolgálja a játék a környezet megismerésére nevelést: Ha lejtőről labdát gurít a gyerek, újra meg újra megfigyelve a mozgást, s labda gömb tulajdonságát tapasztalja meg (gyakorló játék, a tárgyi körrnyezet megismerése).

Amikor halandzsa beszéddel ismételget hangokat, szótagokat, megpróbálhatjuk madárhangok utánzására irányítani figyelmét (csip-csip, kelep-kelep, kakukk-kakukk). Számtalanszor bújnak játék közben különféle állatok „bőrébe" a gyerekek, ilyenkor az óvónő szituációérzékenységén múlik, mennyire tudja a pillanatnyi helyzetet kihasználni az adott témakörben, az ismeretek (állatok viselkedése, szokások) gyarapítására. Természeti jelenségeket utánozhatunk (növény növekedése, elhervadása, kiscsibe kikelése a tojásból). Növényekhez, állatokhoz, természethez fűződő ritmusos mondókák, versek mondogatásával mozgást utánozhatunk (pl. fújja a szél a fákat..., ugráljunk mint a verebek..., csipp-csepp, egy csepp, öt csepp meg tíz... stb.).

Mozgást gyakorló játék a fa és a cserje megtanítására, ha olyan utasítást adunk, hogy fussatok hullámvonalakban az orgonabokrok között, vagy a hársfáig.

Ha vadgesztenyét, diót, falevelet gyűjtöget a gyerek, a természeti környezettel ismerkedik. Ezekkel játszik boltost, főzőcskét, s ekkor a társadalmi környezetéből vett viselkedésmintákat utánozza. Ha a barkácsoláshoz felhasználjuk a gyűjtött termeseket, magvakat, akkor erdőt, játszótereket, állatkertet alakíthatunk ki. Ezekben a játékokban ott rejlik a környezet megismerésére, megszerettetésére nevelés ezernyi lehetősége.

Minden évszakban az adott témához kereshetünk tematikus játékokat. (Erdészjáték,

gyógyteafőzés, palántázás, születésnap, sátortábor stb.). Ilyenkor a természeti, társadalmi környezetből szerzett információkat alkalmazza a gyerek. Játékában a felnőttvilágból szerzett tapasztalatok, magatartásmódok jelennek meg. Ilyenek a szerepjátékok, amikor az orvos, a postás, a benzinkutas, az állatidomár szerepét vállalja fel.

A bábot eredményesen alkalmazhatjuk, többek között a környezetvédelemmel kapcsolatos szokások kialakítására, érdeklődés felkeltésére, vagy ismeret átadására. Ha kiválasztunk egy állandó báb szereplőt csoportunkban, „ő" lehet aki észreveszi, hogy ki nem törölte le a cipőjét, megdicséri azt, aki a ruháját, eszközeit, vagy a leesett papírzsebkendőt a megfelelő helyre teszi. Étkezésnél, fürdőszoba-használatnál helyes szokások alkalmazására hívhatja fel a gyerek figyelmét. Egy-egy bábjelenet segítségül szolgálhat környezetvédelmi téma feldolgozásánál is. Például erdei kiránduláson, sétákon halkan lépkedjenek a figurák, nehogy elriasszák az állatokat. A báb lehet az, aki a gyerek kíváncsiságára építve rátalál olyan növényekre, rovarokra, amelyekkel a gyerekek eddig még nem találkoztak. Ha magunk készítünk bábot, *sokféle anyagot, eljárást, eszközt* alkalmazunk, s ez mind a környezetben való eligazodásukat szolgálja.

Az állat vagy növény dominó (szabályjáték) azonosítást, megkülönböztetést és szabálytudatot kíván a gyerektől. Új szempontok szerint is játszhatunk az állatos, növényes képekkel. Például: hol él, milyen a színe, hány lába van, mi fedi testét? stb. Kakukktojás játékkal is próbálkozhatunk az így kiválasztott képekkel: pl. fehér gólya, széncinege (nem vonuló madár), molnárfecske, vagy tulipán (nem gyógynövény), hársfavirág, kamilla. A szabályjátékokban komoly viselkedési, erkölcsi normáknak kell megfelelnie, ez a fejlettség bizonyos fokát jelenti. A találóskérdések is jó játéklehetőségek, mert a természeti környezetre vonatkozó ismereteket feltételezik. Például a *Játékos Beszéd-Nevelés* c. könyv 114. oldalán is találhatók ilyenek.

Külön fejezet szól a közösségi nevelésen belül az egyéni bánásmódról. Ez a fejezet a közösségi nevelés prioritása helyett a személyiséget, az individuumot, az egyes gyerek nevelését, fejlesztését helyezi a középpontba.„ (7)

Azt a szemléletet erősíti bennem, hogy minden gyerek a rá jellemző vonásokkal válhat a közösség tagjává. Az új Program vezérelve a differenciált nevelés, előtérbe került az individuálpedagógia. Szemben a '71-essel, amiben az egyén a közösségi érdekeknek, közösségi céloknak volt alárendelve. Kötött időpontokban történő cselekvéseket, meghatározott időbeosztású napirendet írt elő a Program.

Most az óvónői önállóságot erősíti bennünk a napirend megválaszthatósága. Ez is az egyén előtérbe kerülését szolgálja. Rugalmasan kezelhetjük napirendünket, hogy a gyerekek személyiségfejlődését szolgáló események beilleszthetők legyenek. A folyamatosságot is többféleképpen alkalmazhatjuk. Vonatkozhat az étkezésre, a délelőtti időszakra, vagy egy-egy foglalkozás elkezdésére, befejezésére, vagy akár az óvodában eltöltött idő egészére is. Ha jól élünk a lehetőséggel, a derűs légkörhöz a tevékenykedésre serkentéshez, a gyerek ötleteinek megvalósításához jelentős mértékben hozzájárulhat a jól megválasztott napirend. Az óvónő helye, szerepe a közösségen belül szintén módosul.

A kötetlenség fogalma és az egyéni bánásmód is a tanulás gondolatköréhez kapcsolódik. Ez a továbbfejlesztés fő iránya a '89-es Programban. A kötetlenség lehetőséget kínál a variábilisabb tevékenységrendszer kialakítására, egy átgondoltabb, pozitívabb felnőtt-gyerek kapcsolatra, az egyén előtérbe kerülésére.

A kötöttség oldására utal az az új megfogalmazás, hogy nem az általános követelményszintet határozza meg elérendő célul ('71), hanem a fejlődés jellemzőit vázolja fel ('89).

A környezet megismerésére nevelés szempontjából mindezek azért jelentősek, mert lehetőség nyílik arra, hogy a gyerekek egyéni érdeklődését igyekezzünk maximálisan kiszolgálni. Ezt tekintsük fő feladatunknak. Ha a gyerekek jól érzik magukat az oldott légkörű, kiscsoportos tevékenykedésben, nagyobb az esély a jó közösség kialakítására.

Természetesnek fogadhatjuk el, hogy lesznek akik hosszú hónapokig az állatok életéről érdeklődnek, lesznek akiket egyes foglalkozások érdekelnek majd sokáig, ez jelenik meg játékukban. Ha ezt megértjük, s nem törekszünk *mindenáron* az általunk fontosnak tartott ismereteket a gyerekeknek átadni, jól teljesítjük feladatunkat. De ez a fajta foglalkozásmód nagyobb figyelmet igényel az óvónőtől, mert minden gyerek egyéni érdeklődését, fejlettségét kell nyomon követni folyamatosan. Nem kell azt hinnünk, hogy ha egy gyerek az általunk fontosnak tartott foglalkozásokról hiányzik, maradandó hézagok keletkeznek tudásában. Ha pl. egy gyerek hosszabb ideig otthon, vagy esetleg kórházban van, akkor is sok új információt gyűjthet, amelyek jól szolgálják szociális érését. Ha elég ügyesek vagyunk, felhasználhatjuk ezeket az újonnan szerzett ismereteket a csoportunk számára, a környezet megismerésére neveléshez.

Az előbbi gondolat már átvezet a *tanulás* témaköréhez. Az új értelmezés szerint „...a tanulás az értelmi képességek fejlődésén-fejlesztésén túl *a motívumok és magatartásmódok tanulását* foglalja magában." (8)

A tanulást a '71-es Program inkább a foglalkozási ágakra értette. Mind céljában, mind módszereiben oktatáscentrikus volt. Sokkal inkább a felnőtt által meghatározott ismeretek elsajátítását tűzte ki célul, erre irányultak a kötött számú és formájú (legtöbbször frontális) foglalkozások is.

A '89-es Programban kibővül a tanulás értelmezése. Most tanulásnak tekinthetjük a gyerekek spontán tapasztalatszerzését, amely a gyerek belső indítékaiból fakad. Tehát „...tágabb teret enged a spontán folyamatokra épülő tanulásnak, miközben a szervezett tanulást is a gyerekek egyéni és életkori jellegzetességeivel összhangban alkalmazza." (9)

Ha nemm oktatjuk gyerekeinket, megszabadulunk a külső kényszerítő erőtől, a fejlődés siettetésétől. Az egyéni különbségeket természetesnek fogadhatjuk el. A gyerekek fejlődését 3–7 éves korig terjedő időintervallumban tekinthetjük, s nem életkoruk vagy korcsoportjuk szabja meg milyen követelményszintet kell elérniük.

A kötetlenség a tanulás folyamatában is megjelenik úgy, hogy az óvónő döntésétől függ, hogy a 4–7 évesek számára az ábrázoló-, zenei-, matematikai, környezetismereti foglalkozásokat kötött vagy kötetlen formában szervezi.

Végre választhatunk, dönthetünk figyelembe véve adottságainkat, lehetőségeinket!

Hogy a kötetlenség alkalmazása, az óvónő szituációérzékenysége, a rugalmas napirend milyen érték lehet, álljon itt erre egyetlen példa.

Éppen kötött formájú ének foglalkozásra készültünk, amikor az egyik kislány észrevette, hogy egy asztal fölött pók ereszkedik lefelé a mennyezetről. A hirtelen felkiáltásra odasereglettek a gyerekek. Hosszú percekig figyeltük a pók tevékenységét. Láttuk hogyan ereszti a fonalat szövőmirigyéből, hogyan igazgatja, fonja szövőkarmaival. Egészen közelről számlálhattuk meg 4 pár lábát. Láttuk, hogy testét apró „szőrszálak" borítják. A gyerekek belefeledkeztek a látványba, *rácsodálkoztak a világ egy piciny részletére.* Én pedig elmesélhettem, hogyan lesik, vadásszák zsákmányukat, hogy milyen sokféle alakú hálót készítenek a pókok. Pillanatok alatt előkerestem azokat a könyveket, amelyekben indezt megnézhettük. Aztán elkészültek a rajzok pókunkról. Napokig lekötött még néhány gyermeket ez a téma, behozták a Búvár zsebkönyv sorozat pókokról szóló kötetét és beszéltünk, beszéltünk erről a *spontán élményről.* Kerestük a pókokat az udvaron is a bokrok között. A véletlen szituáció adta a természetes környezetben való megfigyelést. Ez olyan érték lehet, ha élünk vele, hogy nem vetekedhet az általam előre megtervezett foglalkozással az adott pillanatban.

A jelenlegi Program tehát a „kell" helyett lehetőségeket kínál, útmutatásokat, módszereket, eljárásokat, szempontokat ajánl. Ezáltal átadja a döntés lehetőségét nekünk, nem merevít sémákba. Nem köti meg egyéniségünket, s a gyerekekét sem.

A vizsgálódásom során alkalmazott módszerek

– Saját munkám leírása közben utalok az olvasmányaimból szerzett tapasztalatokra *(dokumentum vizsgálat).*

– Éltem a *megfigyelés* módszerével is. Más óvodákban végzett hospitálásom tapasztalatait is megfogalmazom.

Hipotézisem

A '71-es Program szellemét tehát – az előzőekben kifejtett pontokban – túl kell lépni. Ebből következően:

1. A *tervező munkát* új szempontok szerint, új formát keresve, új módon kell végezni. A terv használatát is újszerűen kell értelmezni. Mindez újfajta naplóvezetést igényel, s az utólagos dokumentálásnak megnő a jelentősége.

2. Munkánk során szükséges a *tanulás, tanítás folyamatát tágabban értelmezni,* s ebben a folyamatban tekinteni a környezet megismerésére nevelés lehetőségeit. A játék, a családdal való széles körű kapcsolattartás, az egyéni bánásmód, a folyamatos napirend, a gyerekek számára kötetlen formájú foglalkozások mind a környezet megismerésére nevelést szolgálják.

Saját óvodámban végzett munkám a hipotézis tükrében

A XI. kerületben, Kelenföldön, kertvárosi részben élünk, amelyet nagyméretű szalagházas lakótelepek vesznek körül. Az óvoda hatcsoportos intézmény, tágas udvarral, virágoskerttel, gyümölcsfákkal.

A 7-es autóbusz mint fő közlekedési eszközünk, változatos helyszínekre teszi lehetővé az eljutást, pl. autóbusz-végállomás, vásárló központ, játszótér, Tétényi úti Kórház és Rendelőintézet, Feneketlen-tó, Gellérthegy. Az 1-es busszal alkalmanként tovább merészkedhetünk a Nemzeti Múzeumba, a Mezőgazdasági Múzeumba, az Állatkertbe. Szervezünk távolabbi kirándulásokat is: pl. Kamaraerdő, Normafa, Vadaspark.

Az éves terv elkészítésekor ezekre a helyszínekre, s az általunk biztosított természeti, társadalmi környezetre vonatkozóan gondolom át a környezet megismerésére nevelés lehetőségeit nagycsoportunkban.

Tervezésnél az alábbi szempontokat tartom szükségesnek figyelembe venni.

– Milyen meglévő ismeretekkel rendelkezik a csoportom. A gyerekek életkoránál, lakóhelyénél, családi hátterénél fogva mely ismeretekre építhetek.

– Hol, hogyan tudom biztosítani, hogy amivel meg akarom ismertetni, azzal a *természetes környezetében* találkozzon a gyerek. Azt a virágot, gyümölcsöt, foglalkozást vagy jelenséget kell kiválasztanom, amely a környezetünkben adott, hogy közvetlenül megtapasztalható legyen.

– Tudnom kell milyen képességet fejleszthetek az adott témakörben (megfigyelés, emlékezet, képzelet, logikai gondolkodás stb.).

– Az óvodában az ismeretek többsége lineárisan bővül és koncentrikusan mélyül (szűkebbről tágabb környezet felé).

– Terveznem kell, hogy én mindezeket figyelembe véve mit akarok elsajátíttatni most (konkrét témajavaslat).

– Látnom kell az egyes foglalkozási ágak közötti összefüggést.

Tudatában kell lennem annak is, hogy a környezet megismerésére nevelés, folyamat jellegénél fogva, nem korlátozódik egy-egy foglalkozásra. A hagyományos értelemben vett foglalkozást esetleg a megszerzett tapasztalatok rendezésére, rendszerezésére kell használnom.

Évszakokra szóló tematikus tervemet folyamatosan töltöm meg témajavaslatokkal aszerint, hogy természeti, társadalmi környezetünk milyen témakörök, „anyagok" feldolgozását teszik lehetővé. Tehát a témajavaslatok közé bekeerülnek az állandó helyszínek által biztosítottak (birsalma szüret az óvoda udvarán, dióverés, séta a Kelenföldi Pályaudvaron, a Feneketlen-tó környékén, Tűzoltóságon, Keltetőben stb.), és az alkalomszerűen adódó lehetőségek (útépítés az óvoda utcájában, faültetés a környéken, vagy festés, tapétázás óvodánkban stb.). A tavalyi évtől a környezet és természetvédelmi témák tervezésére körültekintőbben figyelek. (A víz, a levegő szennyezettsége, zajártalom stb.).

Rugalmasan kezelem a tervet. A témajavaslatokat *választhatónak* tekintem. Így élhetek a spontán ötletekkel, építhetek szituáció-érzékenységemre, figyelembe vehetem a gyerekek kívánságait, a körülöttünk zajló eseményeket. Például ha az általam elgondoltnál hosszabb ideig kívánnak játszani egy-egy kedves témában, lehetőségem van ennek teret adni, s ebben megtalálni a fejlesztés lehetőségeit.

A terv elkészítésekor mindig az élménynyújtásból és az alkalmazandó természettudományos megismerési módszer (megfigyelés, leírás, összehasonlítás, „kísérlet") megválasztásából indulok ki. A tapasztalatszerzést segítő helyszínt kell megtalálni a természetes környezetben. A gyerekek saját tapasztalatgyűjtésére kell készítenem a témajavaslatokat.

A terv komplexitást tükröz. A természeti és a társadalmi témakörök nem választhatók szét. Egy nap folyamán nem foglalkozhatok kizárólag az időjárás elemeinek megfigyeltetésével anélkül, hogy ne érinteném a változás emberre, növényre, állatra való hatását. Az évszakonként visszatérő, azonos helyszínre tett séták a környezet megismerréséree nevelés folyamat-jellegét is mutatják.

Az adott témához irodalmi anyagot, lapozgatni való könyveket gyűjtök össze. Feljegyzem, mely mondókákban, találós kérdésekben bukkannak fel olyan szóképek, szófordulatok, amelyek a választott környezeti témában a szókincs fejlesztését szolgálhatják (pl. Tűzoltóság – Tesz-vesz város). Ha visszajelzést szeretnék kapni egy-egy témából, azt a vizuális nevelésnél jelölöm.

Jelzem milyen népi játékokat, énekeket tudok kapcsolni a soron lévő témmához (pl. piaci sétához: „Én elmentem a vásárba...). A matematika rubrikában is jelölöm a fellelhető kapcsolatot (pl. hópihe – szimmetria).

A „játék" rovatba tematikus és szimulációs játékötleteimet, barkácsolási elképzeléseimet gyűjtöm. Menet közben a gyerekek spontán játékötleteit, és barkácsolási elgondolásait is jegyzem. Például a közlekedés témakörnél folyamatosan a gyerekek érdeklődése szerint bővítettük terepasztalunkat vízi, légi területtel.

Ha a munkára nevelésre látok alkalmat, azt is bejegyzem (pl. hóeltakarítás, cipőtisztítás, állatgondozás; a festők levonulása után a játékok, eszközök lemosása, rendezése).

A gondozás rovatba csak az adott időszakra kiemelten érvényes feladatokat jegyzem, mert év elején készítettem egy átfogó tervet, amely tartalmazza a csoportra érvényes szokás-, szabályrendet.

Tervemnek van „képességfejlesztés" és „egyéni bánásmód" része is. A képességfejlesztés címszó alá néhány szóval bejegyzem a téma által nyújtott fejlesztési lehetőségeket. Ha pl. az útépítés folyamatos látogatása a téma, a képességfejlesztéshez a megfigyelőképesség, az emlékezet, az analízis szavak kerülnek. Ez természetesen a többi foglalkozási ágra vonatkozóan is jól használható. Az egyéni bánásmódnál a gyerekek nevének jelölésével kerül bejegyzés a fejlesztendő terület mellé. Ezt a rovatot szükség

szerint folyamatosan, illetve legalább kéthavonta áttekintem. Ez a bejegyzés arra szolgál, hogy pontos képet alkossak csoportom minden tagjáról. Áttekinthető, kiderül belőle, vajon tudok-e mindenkiről eleget? Kitűnik, ki az, akit bizonyos szempontból nem eléggé figyeltem meg.

A naplóm folyamatos megfigyelési fejezetéből képet kapok a gyerekek képességeinek fejlettségi szintjéről, erkölcsi, akarati tulajdonságaikról, személyiségükről. A naplóban tudatosan kell felidéznem a megfigyelteket. Nem az eseményeket írom le, hanem a tevékenységek tükrében, a gyerek személyiségének megismerésére vonatkozó feljegyzéseket kell készítenem. Így tudom az egyéni bánásmódot tervezni.

Úgy alkalmazom a tervet, hogy hét végén, igazodva az előzőekben történtekhez, kiválasztom a témajavaslatok közül azt, amivel a következő héten szeretnék foglalkozni. Ehhez egy különálló lapra gyűjtöm az ötleteimet, javaslataimat a többi foglalkozási ághoz is. Egész héten folyamatosan, rugalmasan törekszem a megvalósítására. S a hét végén *utólag* azt jegyzem a naplóba, amit megvalósítottam.

A rugalmas megvalósítás, az utólagos dokumentálás lehetővé teszi a spontán ötletek beépítését a heti munkába. Hisz hányszor megtörténik, hogy menet közben a gyerekektől vagy a kollégáktól jobb ötletet kapunk az eredetileg elképzeltnél. Így viszont a naplóba az kerül, *amit valóban elvégeztünk.*

úgy érzem, a témajavaslatok többsége azt mutatja, hogy a hagyományos, oktatáscentrikus, frontális foglalkozásoktól eltérően, maga a téma, a szervezés épít a gyerekek tevékenységvágyára. Mivel témajavaslataimat a valós természeti, társadalmi környezetre tervezem, már maga a témaválasztás, a szervezés is motiváló erejű, a gyerekek életkori sajátosságaihoz közel áll. A mellékelt táblázat a téli időszakot tekinti át. *(Lásd Melléklet)*

A Freinet pedagógiával való ismerkedésem döbbentett rá a természetes környezetre való tervezés jelentőségére. Ha erre, és a gyerekek tevékenykedési vágyára építve keresünk témajavaslatokat, biztosak lehetünk abban, hogy gyerekeink olyan ismeretanyagot sajátíthatnak el, amely maradandó. Legjobb példáim erre a Feneketlen-tónál, a Tűzoltóságon és a Keltetőben tett séták.

Abból kiindulva, hogy a „...gyerekek a közvetlen környezetükkel összhangban lévő rendre és tisztaságra, a természettel (növények, állatok) való harmonikus viszonyra és az emberi helyes viselkedésre..." (10) kapjanak felkészítést, gyakran lépünk ki az óvoda falain túlra. Állandó megfigyelési helyünk a Feneketlen-tó. Növény- és állatvilágával, az ember környezetvédő munkájának megfigyelésével lehetőséget nyújt az évszakonkénti összehasonlításra, gyűjtésre.

Ősszel a lombhullató fákat (szomorúfűz, rezgőnyár, jegenyenyár, platán, nyír, kocsánytalan tölgy, vadgesztenye), és az örökzöldeket (közönséges luc, vörösfenyő, erdei fenyő) figyelhetjük meg. Gyűjtjük magvaikat, terméseiket az élősarokba, barkácsoláshoz, játékokhoz, foglalkozásokhoz.

A cserjék közül a fekete bodza, a húsos som, a galagonya, a kökény, a hóbogyó figyelhető meg. A vízinövények közül a nád, a békalencse (apró, bojtos) található meg.

A tó környékének madárlakói a tőkésrécék, a galambok (örvös), a feketerigók, a barátcinegék, háziverebek, vetési varjak. Ezek jellemző tulajdonságait, viselkedésükeet minden évszakban megfigyelhetjük. A tőkésréce úszóhártyás lábával úgy evez, mint apukám a Balatonnál – mondta Máté. A gácsért és a tojót tollazatának színe alapján azonosítjuk a *Fürkészkönyvek* és a *Búvár zsebkönyvek* sorozat Madarak című kötetének segítségével. Megfigyeljük hogyan rendezgetik, kenegetik tollazatukat. Csőrükkel folyamatosan szűrik a vizet táplálékot keresve. Mulatságos víz alá bukásukat, vagy csatározásaikat megfigyelni.

Ősszel még láthatunk a stégeken horgászó embereket. Ilyenkor szóba kerül felszerelésük elnevezése, a pecabot, a merítőháló, a csalik sokfélesége. Megbeszéljük a halászat és a horgászat közti különbséget.

A tó vizének lakói a mocsári teknősök is. Színükkel beleolvadnak környezetükbe. Láttuk, hogy a vízipókok a víz tükrén sütkéreztek.

A tó széli nádas búvóhely, fészkelőhely a madarak számára. A verebek hangos csiviteléssel ringatóztak a nádszálakon. Megfigyelhető, hogy a szél hogyan hordja virágzatából a magját. Ilyenkor szóba kerülnek gyerekkori sárkányeregetős emlékeim, s mesélek a nádfedeles falusi házról is.

A szomorúfűz ágai alá bebújva elmondjuk *Csanádi Imre:Hajlik a fűzfa* c. versét.

Ősszel még működik a vízforgató berendezés. Búvárok helyezték el azt néhány éve, mert a tó vize bealgásodott. Nem tudott „lélegezni", pusztultak a halak az oxigénhiány miatt. Az ember tudása, munkája mentette meg a vizet és élővilágát. A víz tehát élet növénynek, állatnak, embernek.

Télen ebben az évben két alkalommal látogattunk el a tóhoz. Első alkalommal a részben befagyott tó körül nézelődtünk. A víz megfagyásának folyamatát mondtam el nekik.

Fa ismerőseink téli álmukat aludták már, az örökzöldek kivételével. Visszaemlékeztünk melyikről milyen magot, termést gyűjtöttünk. A megkopaszodott fák némelyikén néhány madárfészket is jól láttunk, találgattuk mérete, formája alapján, melyik madáré lehet.

Megbeszéltük miért kenegeti tollazatát faggyúmirigyéből a tőkésréce. Ilyenkor már az arra sétáló emberek is etetik őket magvakkal, és helytelenül kenyérdarabokkal. Kerestük régi ismerőseinket, a békákat, teknősöket. A gyerekek már tudták, hogy ezek ilyenkor iszapba bújva várják a melegebb idő eljöttét, s a halak életműködése is lelassult.

Az időjárás-jelentések szerint várható, hogy a hideg éjszakákon befagy a tó többi része is. A vízforgatót kiszerelték. A nádas elszáradt már, a verébcsapatok most is ott bújtak meg.

Aztán azokon a területeken, ahol még érintetlen volt a hó, nyomozni kezdtünk. Vajon milyen állatok jártak erre? Azonosítottuk néhány madár lábnyomát. A tó széleinél az úszóhártyás kacsalábnyom és a galamblábnyom volt felfedezhető. Az ismert találóskérdés (hányat lép egy veréb egy évben?) segítségével azonosítottuk és megkülönböztettük a veréb lábnyomot a feketerigóétól. Találtunk még macska, kutya lábnyomot, és megfejtettük az állatok haladási irányát. Ez a nyomolvasás még napokig kedves játékunk volt az óvoda területén. A gyerekek saját lábnyomaikat is összehasonlították, elemezték és rajzokat is készítettünk a látottakról.

Következő télvégi sétánkon a tó egész feületét jég fedte. Most inkább az ember munkájának nyomát kerestük.

A vastag jégpáncélt helyenként meglékelték, hogy a tó „lélegezni" tudjon. Látható volt, hogy az ember figyelemmel kíséri a lékek állapotát, mert a régiek mellett folyamatosan újakat vág. Próbáltuk kitalálni, milyen szerszámokat használ eközben.

Sajnos túl jól megfigyelhettük az erre sétáló emberek kulturálatlan viselkedését. A jégbe fagyva ugyanis hallatlan mennyiségű szemetet láttunk: sörös üvegeket, műanyag flakonokat, félpár cipőket, tejeszacskókat. Meg is fogalmazta az egyik kisfiú, hogy ezért beteg a tó, ezért kell bele a vízforgató berendezés. Az emberek nem vigyáznak rá. Megbeszéltük miért veszélyes az ilyen hulladék. Ez nem válik talajjá, mint az almacsutka, ez szemét. Ezután megszámoltuk, hány szemetest helyeztek el a tó körül. Megfogalmazták a negatív élményt, és a víz védelmének fontosságát.

A séta után a közeli játszóteret is meglátogattuk, itt a helyes viselkedés természetesebb a gyerekek számára, a korábbi negatív élmények után.

Amikor második sétánkat tettük, a többnapos enyhe hőmérséklet következtében megindult az olvadás a tóparton. Hazafelé indulva észrevettem, hogy az egyik fa törött ága alatt nedvességfolt van, amelyre folyamatosan cseppen az ágból a nedv. Megálltunk és vártam, hogy a gyerekek is észrevegyék amit én látok. Először csak a törött ágat észlelték. Meg is fogalmazták elítélő véleményüket erről. Végre a csepegés is feltűnt nekik. Együtt kerestük s meg is találtuk a magyarázatot. A többnapos felmelegedés következ-

tében felengedett a fagyott talaj. A növényzet ébredni kezdett. Megindult a táplálékfelvétel, a tápanyagáramlás. Ezt igazolja a csepegés.

A tavaszi tónál, a rügyfakadás gyönyörű látványán túl, az állatok viselkedése nyújtott érdekes élményt.

A tó vizén úszkáló kacsák között jól megfigyelhető a párok kialakulása. A galambok hímjei felborzolt tollazattal, pörögve-forogva udvarolnak a tojónak, ez a násztánc. Itt a fészekrakás ideje.

Az ember munkáját a park rendbetétele kapcsán láthattuk.

A Keltetőben kiscsibék, kacsák, libák kikelését láthattuk. Ennek az eseménynek is az életközeliségében rejlik az értéke. Nem mindennapi élmény volt a tojás megrepedését látni. Megfigyeltük az éppen kibújó kiskacsák nedves tollazatát, gyenge, próbálkozó mozdulatait. Az idén vásároltunk is hat kiskacsát, s egy hétig neveltük őket. A gyerekekkel együtt gondoskodtunk naponta a friss fészekaljról, a kukoricadaráról és a pancsolási lehetőségről (öreg gyerekfürdőkád). Örömteli esemény volt a mindennapi kacsaúsztatás.

Ennek kapcsán kerülhetett szóba, hogy mi is az ösztön az állatoknál. Hisz ezek az apró állatok anya nélkül is tökéletesen végezték „kacsa" dolgukat. Fürdés után kenekedtek, szárítkoztak.

Mindkét esemény akkora élmény volt, hogy a családokban is napokig beszéltek róla.

Úgy érzem, egy-egy ilyen, a valóságos társadalmi és természeti környezetre épített „foglalkozás" értéke felbecsülhetetlen. Hisz a család, a szülői ház egyre kevésbé tudja ilyen élményekben részesíteni a gyerekeket.

A valós természeti és társadalmi környezetben végzett megfigyelések alapján „...a tanulás így hatékonnyá válik, mivel motivált és mert megélt, és nem memorizált fogalmakra támaszkodik." (11)

S ha még a környezet megismerésére nevelés folyamat jellegét is tekintjük – akár az adott tanéven belül –, látnunk kell, hogy az állandó helyszínre való visszatérés, ugyanazoknak az állatoknak és növényeknek a megfigyelése, milyen jelentősen hozzájárul az ismeretek elmélyítéséhez.

A gyerekek érdeklődése így ébren tartható, mert valami érdekesség bizonyosan mindegyikükben megragadt a természetes környezetben tett sétán. A környezet-ember kapcsolatáról, a természetbarát magatartásról szintén a valóságos környezetben kapnak képet. A szülőktől pedig egy-egy ilyen élmény után gyakran kapunk pozitív visszajelzést. Az élményszerűség mindennél jobban megindítja a gyerekek kommunikációs készségét.

„A tananyag átadhatóságát alapvetően az határozza meg, ami iránt a gyerek érdeklődik, ...nem szűkíthető be oktatási helyzetbe a tanulás." (12)

Az óvónőnek olyan lehetőségeket kell teremtenie az egyének számára, hogy „...olyan mennyiségű és minőségű információt kapjon a gyerek, ami számára elérhető, megérthető." (13)

Az idén próbálkoztam először olyan „foglalkozási helyzet" teremtésével, amely az *egyéni bánásmód* jelentőségét igazolta. Az individuum fejlesztését tette lehetővé a környezet megismerésére nevelésben.

A *Nemzeti Múzeum Magyarország állatai* c. kiállítását néztük meg a gyerekekkel 5–6 fős csoportokban. Ilyen kis létszámú gyerekcsoporttal már utazás közben volt lehetőségem meghallgatni minden gyerek kérdéseit. Megfigyeltem melyiküket mi érdekli leginkább, ismereteik milyen szintűek. Egész délelőtt közvetlen kapcsolatban maradhattam minden gyerekkel. A jó légkör következtében az érzelmi kötődés köztem és a gyerekek között mindvégig megmaradt. Tudtunk egymásra figyelni. Nyugodt tempóban, sürgetés nélkül, egy-egy „kirakathoz" többször is visszatérve néztük, beszéltük végig a kiállítás anyagát. Családias légkörben, fegyelmezési gondok nélkül, hallatlan mennyiségű ismeretet gyűjtöttek a gyerekek ezeken a napokon Magyarország állatvilágáról. Folyamatosan mondták észrevételeiket, felfedezéseiket az egyes állatfajokról. Én válaszolhattam

kérdéseikre, pontosíthattam ismereteiket. Mindegyikük érdeklődésére figyelni tudtam s erre a későbbi napokban, amikor rajzot (visszajelzést) készítettünk, illetve amikor a témához illő könyveket nézegettük, tovább építhettem.

Az átdolgozott Program szellemében természetesnek tekinthettem, hogy Karcsi a kiállított halakról akart hallani minél többet. Neki a következő napokban kezébe adtam a *Mi micsoda* sorozat könyvét és a *Búvár sorozat Halak* című kötetét. Máté a róka és a vaddisznó élete, szokásai felől érdeklődött. Másnap otthonról hozta saját könyveit, én pedig a *366+4 történet a természetről* című könyvből meséltem neki. Panni a denevérektől volt elragadtatva, vele denevérek rajzolása közben folytattuk a beszélgetést. Zsuzsi, a madárkedvelő, a különböző fészekrakási módokat figyelte meg. Ez játékában is megjelent. Neki a *Természet csodái* könyvsorozat madarakról szóló részeit mutattam meg (fazekas madár, füstifecske, flamingó). *Tehát mindenki a saját egyénisége szerint élhette meg ezt az élményt, kényszerítés nélkül, saját érdeklődési körének megfelelően gyarapíthatta ismereteit.*

Erről az újfajta szervezési módról szintén értesültek a családok a gyerekek beszámolóiból. Az anyukák, apukák jó magatartásra biztatták gyerekeiket, hogy a legközelebbi alkalommal őket vigye az óvónéni a múzeumba. Mindvégig tudták, hogy mindegyikük sorra fog kerülni. Csoportom MCD-s tagját is türelemmel, nagy megértéssel kísérhettem egy ilyen (4 fő) kis létszámú csoportban. A kettőnk közötti pozitív viszonynak jelentős további lendületet adott a személyes kapcsolat.

Ilyen létszám mellett a megfelelő magatartást, a múzeumban és a közlekedésben való helyes viselkedést is gyakorolhattuk a gyerekekkel.

Ez idő tájt kezdtem bevezetni délutánonként a *folyamatos felkelést is.* Ez az időszak (kb. 1/4 3-tól 3-ig) igen értékessé vált számunkra a környezet megismerésére nevelés és az egyéni fejlesztés szempontjából. A gyerekek megértették, hogy a tapintatos magatartás előfeltétele a folyamatos felkelésnek, mert alvó társaikat nem zavarhatják. a következő változatos módon próbáltam kihasználni a környezet megismerésére neveléshez ezt az időszakot:

Gyakran nézegettünk könyveket, az éppen aktuális környezeti témához kapcsolódva. Kedvelt könyvünk lett az *Az erdő könyve* (USBORNE Természetbúvár könyvek, NOvotrade Kiadó, 1990.), melyet minden évszakban forgattunk. Ebből tanultuk meg, mit kell magunkkal vinni egy erdei sétára, hogyan „nyomozhatunk". Képolvasás útján sajátították el, hogyan vigyáz a „jól nevelt turista" az erdőre.

Megdöbbenve „olvasták" a gyerekek, milyen sok-sok év kell ahhoz, hogy egy füves pusztán erdő fejlődjön. Az erdő állatvilágának lakóiról is igen szemléletesen szól képeivel ez a könyv (pl. a gubacsdarázs viselkedése, a hangyaboly belső felépítése). A napszakok tárgyalásánál az „Éjszakai állatok" című részt nézegettük. Az évszakokhoz készült táblák csodálatos képolvasási lehetőséget adnak az állatok viselkedéséről.

Amikor délelőtt „nyomoztunk" a hóban különböző állatok lábnyomait keresve, délután készítettük el a rajzokat a „nyomozás"-ról. Más alkalommal nagyítót adtam a kezükbe és délután a növényeket (tulipán, orgona, pongyola pitypang, pásztortáska), vagy a csírázást vizsgálhatták.

Amikor a hópihéket vizsgáltuk déletőtt az udvaron nagyítóval, a folyamatos ébredés alatt papírvágással készítettünk változatos mintázatú „hópihéket" faliújságunkra. A karácsonyt megelőző időszakban ezt az időt használtuk fel, saját adventi koszorúnk készítésére. De gyakran játszottunk állat- vagy virágdominóval és az általunk készített társasjátékkal.

Mivel a tanulás-tanítás folyamatát tágabban kell értelmeznünk, a környezet megismerésére nevelés nem szűkíthető le oktatási helyzetekre. Ezt a következő példák is bizonyítják.

A nagyító a nap minden szakában hozzáférhető a gyerekek számára. Vizsgáltuk a pongyola pitypang „ejtőernyős" magvacskáit, az alma magházát, birsalmaszüretkor a birsalma héját fedő „szőrt, a "kukacok" járatát, amely a magházat a külvilággal köti össze. A „kukac" araszoló mozgása a nagyító alatt nagy derültséget keltett a gyerekek között. Rácsodálkoztunk a hópihék sokféleségére, a dér „felépítésére" a fűszálakon. Megnéztük a befagyott pocsolya tetejéről letört jégtörmeléket. A Nap felé fordítva jól megfigyelhettük a vízbe fagyott szennyeződést, a homokszemcséket, a falevéldarabokat, a talajmaradványt. Ezután megértették, miért nem helyes a jeget, a havat nyalogatni.

Tavasszal a csírázó búzát, babot, kukoricát (termés- vagy maghéj felrepedése, gyökérzet megjelenése), a rügyeket (levélkezdemény) nézegettük nagyító alatt. Az udvaron nagyító segítségével megcsodáltuk a katicákat és a hangyákat. Egy alkalommal pedig, mikor ködszitálásban sétáltunk, az esőcsepp és a köd apró vízcseppecskéi közötti (nagyító) különbséget fogalmazták meg.

Alkalmi sétáinkon tiszta papírzsebkendővel letöröltük a fák leveleit, az óvoda előtt álló autókat, a birsalma héját, a kerítéseket. Ezzel érthetővé vált, miért kell a gyakori kézmosás, és miért mossuk meg a gyümölcsöt.

Az előzőekben felsorolt példák azt igazolják, hogy az ilyen fajta „rácsodálkoztatások" értéke igen nagy. Ezek a szituációk, a természetes környezetbeni helyzetek, az egyszerű eszközök biztosítják, hogy a gyerekek önálló aktivitása fejlődjön. Bizonyítottnak látom azt is, hogy a kis csoportokban végzett megfigyelések, tevékenykedések számtalan ismeret átadására adnak alkalmat. A spontán feltett kérdésekből természetes módon jönnek létre a beszélgetések. Az óvónőn múlik, mit tud értékesíteni a szituációkból.

Következő példám arról szól, hogy egy hagyományostól eltérő ötlet alapján tervezett *játék* hogyan szolgálhatja a környezet megismerésére nevelést. Újszerűsége abban áll, hogy egy szimulációs játékkal próbálkozott az óvónő.

Rendszeresen látogattam a kerületi óvodákban a környezet megismerésére nevelés foglalkozásokat. Ott láttam ezt a továbbfejlesztett Program szellemében tervezett foglalkozást. Megfigyelési szempontjaink a következők voltak:

1. A környezet megismerésére nevelés kapcsolata más nevelési területekkel.
2. Az érzelmi nevelés és a gyerekek megismerésének fontossága, az egyéni bánásmód alkalmazásának érdekében.
3. Egy szimulációs játék bemutatásával való próbálkozás (középső csoportban).

A foglalkozás célja: a gyerekek képzeletének fejlesztése, minél több tapasztalat szerzése a tárgyi környezetből, valamint minél többféle képesség fejlesztése volt. Az óvónő feladata az élmény-nyújtás, a pozitív érzelmi viszony kialakítása a környezettel, próbálkozás egy szimulációs játékkal.

A foglalkozás eszközei: 8–10 nagyméretű hullámpapír doboz, szivárványfesték, ragasztó, ecset, színes papírok, olló, kivágott képek, szalagok, filctollak, magnó, kazetta.

A foglalkozás felépítése:

I. A gyerekek a mesesarokban meghallgatták *Halász Judit Helikoffer* című dalát (1. motiváció).Megbeszélték az óvónővel, miről szól a dal. Milyen jármű is lehet a helikoffer? Miből lehet? Hol közlekedhet? Vajon hová utazhatnak vele az utasok?

Mi is egy *képzeletbeli* járművet fogunk készíteni ma (2. motiváció).

II. A jármű elkészítése:

1. A dobozok díszítése különböző technikákkal, különböző anyagokkal egyéni elképzelés szerint, kis csoportokban.
2. A képzeletbeli jármű „megalkotására", a dobozok elhelyezése tetszés szerint, „Használatba vétel".

III. Játék a „mi helikofferünkkel".

Utazás szárazon, vízen, víz alatt, levegőben, az űrben, a gyerekek ötletei alapján. (Folyamatos motiválás játék-ötletekkel, és új kiegészítő eszközök készítésével.)

Benyomásaim a látottakkal kapcsolatban:

Az óvónő részéről tudatosan jelen volt szinte az összes foglalkozási ág.

A látott játék szoros kapcsolatot mutatott a vizuális neveléssel. A tevékenykedés során a rajzolást, a festést, a különböző papíranyagok vágását, ragasztását alkalmazták a gyerekek. Lehetőség nyílt „komponáló" képességük feejlesztésére, hisz a dobozok többszöri ide-oda tologatásával alkották meg járművüket. Ezzel térbeli tájékozódó, rendező képességük is fejlődött.

Gazdagodott képzeletük azáltal, hogy életkoruknak megfelelő, de mégis újszerű élményhez jutottak (szimulációs játék). Igen *sokféle anyaggal* ismerkedhettek a gyerekek, fejlődött eszközhasználatuk is. (Ez már környezet-megismerésre nevelés.)

A nagyszerű témaválasztás, a jó csoportlégkör folyamatos kommunikálásra késztette a gyerekeket. Az óvónőnek lehetősége volt megfigyelni, meghallgatni a gyerekek egyéni elképzeléseit, mondanivalóját a *képzeletbeli* és a *valóságos járművekről* (környezet-megismerésre nevelés). Motiválta őket a téma, felszabadultan közölhették gondolataikat mellettük dolgozó társukkal vagy az óvónővel. Fejlődött párbeszédkészségük. A dobozok díszítése közben ilyen mondatok hangzottak el: „mi vagyunk a festőbrigád", „mi vagyunk a művészek akik szivárványosra festik a dobozokat". Az utazás során hangzott el egy kislány szájából,, hogy „Északkeletnek tartunk az űrben a Hold és a Nap felé" (környezet-megismerésre nevelés).

Épült a tevékenységbe anyanyelvi játéklehetőség is. Amikor az óvónő azt próbálta megfejtetni, hogy mi is lehet a helikoffer, a gyerekek jól megfogalmazták, hogy a helikopter és a koffer összekapcsolása ez a jármű. Elmondták, hogy a koffer egy bőrönd, egy utazótáska, hogy a helikoffernek propellerje van, úgy repül mint a helikopter. Amikor nevet igyekeztek adni a járműnek, felvetődött a törpevonat, a légi villamos, és a tengeri herkentyű elnevezés.

A matematikával való kapcsolatot akkor fedezhettük fel, amikor a gyerekek elhelyezkedtek a dobozokban. Voltak egyszemélyes, kétszemélyes, illetve 4–5 fős baráti társaságok számára alkalmas dobozok (kicsi, közepes, nagy). A magasabb dobozok falára menet közben ablakokat vágtak. A dobozok rakosgatása idején megismerkedtek a térbeliséggel, illetve a helyhatározókkal (mellé, mögé, benne, utána).

A gyerekek a közösségi magatartás szabályait, szokásait gyakorolhatták (társadalmi környezet). A társaskapcsolatok alakulását jól megfigyelhette az óvónő, így az egyéni bánásmód alkalmazására is lehetősége nyílt. A tevékenykedések során mindenkit abban támogathatott, segíthetett, amiben szüksége volt erre. A közösségen belül minden gyerek a valódi énjét mutathatta, sémákba merevítés nélkül alkothatta „művét". Mivel a foglalkozás egy *játék* volt, sem az óvónő részéről, sem magában a szituációban nem volt kényszerítő erő. Mindvégig igen jó hangulat, nyugodt légkör, pozitív érzelmek kísérték a gyerekek tevékenységét. Egy-egy mozzanatnál (ragasztás) segítették egymást. Az egyéni és a kiscsoportos alkotásokból állt össze a közösség helikoffere.

Ha abból indulok ki, hogy a gyerek alapvető tevékenysége a játék, elmondhatom, hogy ezen a játékdélelőttön mindenki életkorának megfelelően tevékenykedett. A délelőtt célja maga a játék volt. Nem a közlekedés témakör egy foglalkozásának szánta az óvónő. Ennek ellenére a játékban igen sok minden szóba került *a közlekedésről.* Áttekintették a főbb közlekedési helyszíneket szárazon, vízen, levegőben. A környezet megismerésére nevelést a hely, az idő és az eszközök sokfélesége biztosította. Az egyes helyszíneken (festés, ragasztás vagy éppen maga a játék) minden gyerek saját igénye szerint tölthette el az időt. A játékból visszaszaladtak az asztalokhoz zászlót vagy kormánykereket készíteni. Eközben folyamatosan beszélgettek egymással vagy az óvónővel.

Az óvónő tudatosan építette fel a napot, de a gyermekeknek teljes szabadságot adott. A különböző szituációkban rejlő nevelési lehetőségeket kihasználta. Ilyen mondatok

hangzottak el: „mutasd meg Katinak, hogy kell felragasztani", „fogd meg Pisti dobozát, ne csússzon el", „erősen kapaszkodjatok, mert felszállunk" stb.

A játék során a gyerekek gyakorolhatták, hogyan igazodjanak el közvetlen környezetükben. A konfliktusokat (átadás, kérés, megosztás) egymás között oldották meg. Alkalmazhatták a különböző viselkedési szokásokat a társaskapcsolatokban. Sokféle eszközt, technikát használtak, s az együttjátszás örömét élhették át.

A szimulációs játék folyamán képzeletük szabadon szárnyalt az utazás során adódott helyzetekben. Felszállás után még látták messziről az óvodát, aztán elhagyták Budapestet és a felhők felett repültek. A csillagok közé, az űrbe is kimerészkedtek. A tenger alatti utazás során pedig egy cápaveszélyt is elhárítottak. Kedves befejezése volt a hosszúra nyúlt játéknak, hogy egy tengerparti szálloda teraszán landoltak a helikofferrel, ahol üdítővel és némi harapnivalóval várták őket.

Összegzés a következtetések és a fejlesztési tennivalók megfogalmazásával

Az átdolgozott Program szellemével való megismerkedés után minden óvónőnek választania, döntenie kell – mennyiben kíván a jövőben eszerint dolgozni. Ki kell választania azokat a célokat a Programból, amelyeket egyéniségéhez közelállónak, megvalósíthatónak tart.

1. Keresnünk kell a számunkra legmegfelelőbb tervezési, naplóvezetési formát. Én a dolgozatomban leírtak szerint folytatom a munkámat a jövőben. Tervemben szerepel képességfejlesztés és egyéni bánásmód rubrika. Ez nevelő-oktató munkám teljes átlátásához szükséges. Ehhez a napló folyamatos megfigyelési rovatába olyan bejegyzéseket kell tennem, amelyek segítik az egyéni bánásmód és a képességfejlesztés irányát, módját meghatározni. Az események leírása közben a gyerekek fejlettségi szintjére utaló gondolatokat kell bejegyezni.

A jövő évre a lakóhelyem által kínált természeti, társadalmi környezetre építhető témajavaslatokat kell összegyűjtenem, a környezet- és természetvédelem szellemében.

Játékgyűjtemény elkészítését is tervezem a környezet-megismerésre neveléshez. A témajavaslatokat folyamatosan kiegészíthetőnek, választhatónak tekintem. Mindenkori tervemet rugalmasan kezelem. Célszerűnek tartom az utólagos dokumentálást (az ütemtervben) az elvégzett feladatokról.

2. A korszerű óvónőnek a tanulás-tanítás folyamatát tágabban kell értelmezni. Mivel a környezet megismerésére nevelés az óvodai nevelés egészében érvényesülő folyamat, fel kell kutatnunk azokat a lehetőségeket, amelyeket a természetes környezetre való tervezés, a játék, a családdal való együttműködés, a kötetlenség, az egyéni bánásmód rejt magában a környezeti neveléshez.

Fontos teendőnk, hogy még jobban nyissunk a szülői ház felé. Újfajta próbálkozásainkat folytatni kell, két okból is. Egyrészt, hogy a szülők minél előbb visszanyerjék kompetenciájukat saját gyermekük nevelésében. Másrészt az óvónői munka presztízsét is ezzel szeretném visszaszerezni. De legfőképpen a *játék, a játszó gyerek presztízsét szeretném visszaállítani.*

Ebben a szellemben fel kell kutatni, milyen rendezvényekbe vonhatók be a szülők. Az idén próbálkoztunk először a „Madarak és fák napja", valamint a gyereknap megünneplésével egy-egy játékdélelőtt illetve -délután keretein belül, ahová a szülőket is meghívtuk.

Mivel óvodánk tantestülete elhatározta, hogy belépünk a természetbarát óvodák sorába, az új Program szellemében el kell készítenünk éves munkatervünket. Ennek előfeltétele a környezetünkben lévő lehetőségek feltérképezése. Az egyes csoportok is ehhez igazodva alkotják meg éves tervüket.

TÉL	GONDOZÁS	JÁTÉK
Nov. Dec. Jan. Febr.	A kialakult szokásrendszer készséggé fejlesztése. Ruhadarabjaikat az időjárásnak megfelelően használják. Tartsák rendben az öltözőszekrényüket. Fürdőszoba-használatkor a hygiénés követelményeket tartsák be. Önkiszolgálás, választott helyre ülhetnek, szabad naposválasztás. Kulturált étkezés. Gyakori séták, kirándulások. Folyamatos ébredés. A befejezett játék után tegyék helyére a játékokat vagy adják át társuknak.	*Feladat:* a gyerekek játékötleteinek minél tágabb teret adni. Eszközökkel segíteni a játékötletek továbbfejlesztését. Minél több foglalkozási ágat átölelő játékötletek gyűjtése. „Viszonylagos rend" betartása. Szabálytartás. Segítségnyújtask, kérés, átadás. Egymás játékötletének elogadása. Rombolásmentesség. Hozzanak dötéseket játék közben. A terem beredezési tárgyainak helyét mindaddig változtathatják, míg balesetveszélyt nem okoznak.
TÉMA	A téli időjárás elemeinek megfigyeltetése, összehasonlítása az ősszel. Az átmenet megfigyeltetése. Öltözködésünk változása. Az emberek életében való változások. Növények, állatok életének változása, alkalmazkodásuk. Napszakok, nappalok, éjszakák. Gyógyteafőzés, vitaminsaláta, betegségmegelőzés.	*Javaslatok:* „Mikulás", saláta, mézes sütemény készítése. Gyufás csiki-csuki. Pizsama bál. Hó esetén: hógolyózás, csúszkálás. „Beöltözünk", „ki kicsoda". Hagyományos farsangi vetélkedők. Nagy dobozok térbeli alkalmazása: „helikoffer", „cifra ország". Szimulációs játék: beteg lettem. Lakótelep: repülőtér, vasúthálózat, alagút, híd. Barkácsolás: egyszerű játékeszközök, bábok.
SZERVEZÉS	Kötetlen foglalkoztatási forma, séta, kirándulás	
EGYÉNI BÁNÁSMÓD	Kiemelt feladatok: lányok WC-papírhasználatát igényükké tenni (X, X, Z). Kézmosás figyelmeztetés nélkül. Fiúk WC-használatának pontosítása. Öltözőszekrények rendje. Fürdőszoba rendje. Helyes fogmosás. Helyes étkezési szokások. Folyamatos ébredésnél, alkalmazkodásuk fejesztése. Saját külsejük rendezettsége iránti igény fejlesztése.	A társ ötleteinek elfogadása. A másik játékának, építményének tiszteletben tartása. Önálló játék. Erőfeszítés, problémamegoldás. Szabálytartás. Új játékok felfedeztetése.

	KÖRNY. MEGISM. NEVELÉS	ANYANYELV	IRODALOM
Érzelmi alapozás, motiváció	Közvetlen élményszerzés, egyéni tapasztalatgyűjtés. Séták, kirándulások, otthonról hozott élmények. Képek keresése, nagyítóhasználat és könyvek.	Hangulatfestő szavak alkalmazása. Erkölcsi nevelés lehetőségei a mesékben. Találós kérdések (JBN, óvodások könyve, Ünnepsoroló). Nyelvtorna (JBN, Mondd ki szépen). Szólánc, kérdés-felelet, önálló mesélés, mit visz a kishajó.	Az erdő könyve, Csodaország, Gyermekenciklopédia, Vidám mesék, 366 és 4 történet a természetről, Csillagszórós karácsony, Tapsi Matyi a jégen, Télapó levele stb. G. E. Megjött a Télapó, N. N. A. Hóesésben, Szalai B. Újévi kívánság, W. S. Száncsengő stb.
TÉMA	1. Az időjárás elemeinek megf. öltözködés. 2. „Kirakatnézőben" 3. Term.-i, társ.-i környezetbeni változások. 4. Közlekedés télen. 5. Hová lettek az állatok? 6. Madarak élete, madáretetés. 7. A téli csapadék szennyezettsége. 8. Az időjárás „képződményei".	Szókincsbővítés: hóvihar, szállingózik, ködszitálás, ködlámpa, hókotró gép, hómunkás, útviszony, téli álom, odú, barlang, föld alatti járat, átalussza, dér, jégvirág, áttetsző, lucskos hótakaró stb. A mindenkori témának megfelelően keresem a szókincsbővítésre alkalmas szavakat.	A választott témának legjobban megfelelő versek, mesék gyűjtése. Mese a süniről, aki nem ismerte a havat, Kippkopp karácsonya, Kányádi S. Rigók stb. Az éppen megjelenő folyóiratok figyelemmel kísérése (Buci Maci, Dörmögő Dömötör stb.)
SZERVEZÉS	Kötetlen foglalkoztatási forma a nap során, ismétlődő foglalkozások az érdeklődésnek megfelelően.		
EGYÉNI BÁNÁSMÓD	Értelemszerűen ahhoz a foglalkozási ághoz írom egy-egy gyerek nevét, ahol fejleszteni valót látok, a részterület pontos megjelölésével.		
KÉPESSÉG-FEJLESZTÉS	A játékosság keretein belül, a feladatok erőfeszítést igényelnek. Önálló gondolatok érvényesítése, önálló feladatmegoldás. A szándékos figyelem fejlesztése önálló megfigyelések végzése. A jelenségek érzékelése változásukban. Egyéni élmények, önálló elmesélése. Együttműködőkészség fejlesztése. Emlékezet, gondolkodás, analízis, szintézis fejlesztése.	Memorizálás, figyelem, beszédfegyelem, kifejezőkészség fejlesztése.	

MUNKA	HAGYOMÁNY
A saját és a közösség számára végzett munka. A munka és a játék kölcsönhatása, technikák megismertetése, részfeladatok vállalása (felseprés, szemétlapát haszn., törölgetés, állatgondozás). Munkafajták: naposság, növény-, állatgondozás, fürdőszoba, öltöző, csoportszoba, udvar tisztán tartása. Állandó felelősök nincsenek, de igyekszünk mindenkinek megfelelő feladatot találni. Ünnepek előtt takarítás, rendezés, díszítés. Célszerű teremrendezés a különféle alkalmakkor.	A csoportban kialakult hagyományok: születésnapok, névnapok megünneplése. Ösztönözzük a baráti kapcsolatokat, személyes ajándék készítése. Otthoni élményekről beszámolók, érzelmek erősítése, örömszerzés, várakozás, tervezgetés.
Eszközök előkészítése, tisztítása, elrakodása. „Karácsonyi nagytakarítás." A csoportszoba rendezése.	Mikulás, karácsony, farsang, névnapok, születésnapok, tél elűzése.

Kényelmes, lusta gyerekek bevonása a munka jellegű feladatok elvégzésébe.
Megbízatások adása.
Önmaga körül adódó „munka" elvégzése pontosan.

MATEMATIKA	ZENEI NEVELÉS	VIZUÁLIS NEVELÉS	TESTNEVELÉS
Témakörök: hosszú-rövid, kicsi-nagy. Síkmértani formák (kör, négyszög, háromszög). Felületek (sík, homorú, domború). Számlálás (8-as körben). Mennyi van benne? (több, kevesebb). Összesen. Közel-távol, gyorsan-lassan. Hányadik a sorban? Csoportosítás. Előtt, mögött, mellett, alatt. Az idő (hány nap egy hét). Ma, tegnap, holnap (van, volt, lesz). Űrtartalom. Tükör-tükörkép. Térbeli formák. Irányok (jobb-bal). Párosítás. Stb.	Énekek: Csengő-csengő, Pattanj pajtás, Télapó itt van, Hull a pelyhes, Suttog a fenyves, Egy kis malac, Kicsi vagyok én, Kiskarácsony, nagykarácsony, Jaj, de pompás fa, Pörcös pogácsa, Itt a farsang. Mondókák: Lementem a pincébe, Erre kakas, Itt a kocsog, Egyedem-begyedem, Cicuska, macuska. Körjátékok: Komatálat hoztam, Járom az új váramat, Hopp mókuska, Most viszik, Zöld paradicsom. Zenehallgatás: Állatok farsangja, A csitári hegyek alatt, Csendes éj . Stb.	Változatos anyagokkal dolgozunk. Viszonyla g nagy darabok alkalmazása. Kötés, csomózás. Agyagozás: állatok nyomai, kezünk, lábunk nyoma. Meseillusztráció, kedvec mesefigirám. Ajándékkészítés, díszek készítése az ünnepekre. Kiegészítők, kellékek játékhoz és a farsangra. Képeskönyv-készítés. Színkeverés, bábok, álarcok készítése. Papírtépés, madár, eleség, etető. Gyufásdobozból csiki-csuki, macska, egér, zsiráf. Karácsonyfadíszek hajtogatással. Süteménykészítés. Képeslapok. Fejezd be! Sordísz, terülődísz krumplinyomdával.	Kötött foglalkozás kidolgozott terv szerint, heti bontásban. Tartásjavító és izomerősítő gyakorlatok. (Czeczon Lászlóné összeállításából.) Mozgásos játékok tanítása az egész napos játék során
Alapfogalmak tisztázása. Értelmi képesség, logikus gondolkodás, problémamegoldó képesség, ítélőképesség-fejlesztés. Azonosítás, megkülönböztetés, összefüggések felismerése. Önfegyelem fejlesztése.	Tisztán éneklés, hangsúly, hangerő, tempó, ritmus. Dallamfelismerés, ritmusfelismerés. Egyszerű tánclépések, játékos mozgások esztétikus végzése.	Rajzkészségfejlesztés. Térkitöltés, arányok háttér, képalkotáskomponáló-készség. Fantázia, szépérzék. Konstruálás. Változatos eszközök használata, anyagokkal ismerkedés (textília, hullámpapír).	Fegyelem, bátorság, szabálytudat, szabálytűrés, félelem leküzdése.

A jövő tanévet óvodánk névválasztó ünnepségével kezdjük. Környezetismereti faliújságot hozunk létre, hogy az aktuális programokról a szülőket is tájékoztassuk. Hanganyagokat, videofilmeket kell beszereznünk a természetvédelem témákhoz, a szülői alapítvány, illetve a pályázati úton kapott anyagi támogatás segítségével.

Szeretnénk megpróbálni könyvek terjesztését, ajánlását az óvodában. A szülők segítségét kérni fogjuk az általunk eltervezett környezetismereti játékok elkészítéséhez is (pl. puzzle, társasjátékok, kártya, dominó).

Fel kell mérnünk, s meg kell terveznünk meeglévő eszközeink szélesebb körű kihasználását Skumát Lászlóné: A rádiótól a számítógépig c. cikke szerint (Óvodai Nevelés, 1991/2). Keresnünk kell óvodánkban a csoportok közötti szélesebb körű együttdolgozás lehetőségét is.

Jövőbeni feladatunk a gyerekközpontú gondolkodás elsajátítása kell legyen, s ez az érzelmi megközelítés útján lesz lehetséges.

Ha Gárdonyi Géza szép gondolata – „A gyermekeket nemcsak a kenyér, hanem a szeretet is élteti" – vezérel bennünket további munkánkban, ha figyelembe vesszük a gyerekektől kapott információkat; meghallgatjuk élményeiket, figyelünk érzelmeikre, építünk belső kíváncsiságukra – és ehhez igazítjuk pedagógiai munkánkat –, rájövünk, hogy a környezet megismerésére nevelés nem napirendi tevékenység, hanem a minden pillanatban való *rácsodálkoztatás.*

„Egy légy zümmög az ablaküvegen – a gyerek úgy tud rácsodálkozni erre a számunkra semmitmondó történésre, olyan kíváncsian fogadja be, ahogyan csak az ámul el, aki még nem ismer sablont és konvenciót." (Mérei F.–Binét Á.: Gyermeklélektan)

JEGYZET

(1) *Pereszlényi Éva*: A korszerű óvónő. Óvodai Nevelés, 1988/2.
(2) Az Óvodai Nevelés Programja, OPI, 1989. 208. p.
(3) A környezet- és természetvédelmi nevelés tartalmi alapjai és pedagógiai módszerei, OPI, 1983. 107. p.
(4) *Komlósi Sándor*: Koncepció a pedagógus és a szülő együttműködésére. BTF, 1991. 6. p.
(5) Az óvodai nevelés programja, OPI, 1989., 76. p.
(6) Az óvodai nevelés programja, OPI, 1989., 76. p.
(7) *Pereszlényi Éva*: Új nevelési program az óvodában. Tanító, 1990. nov. 11., 14. p.
(8) *Pereszlényi Éva*: Mi az új az óvodai nevelési programban? Óvodai Nevelés, 1990., 2. szám, 45. p.
(9) *Pereszlényi Éva*: Mi az új az óvodai nevelési programban? Óvodai Nevelés, 1990., 2. szám, 45. p.
(10) *Ballangó Józsefné*: Freinet-vel könnyebb (Szöveggyűjtemény), Esztergom, TF, 1990., 10. p.
(11) *Ballangó Jánosné*: Freinet-vel könnyebb (Szöveggyűjtemény), Esztergomi TF, 1990., 10. p.
(12) *Hűvös Éva*: „Ő" motivál engem? (Jegyzet) Zsámbék TF, 1989., 84. p.
(13) *Hűvös Éva*: „Ő" motivál engem? (Jegyzet) Zsámbék TF, 1989., 84. p.

Munkaterv és útmutató az óvodai környezeti neveléshez

A „Füstifecskék" környezet- és természetvédelmi óvodai oktatóközpont munkája

GECSE GÁBORNÉ–TARI ZOLTÁNNÉ

Útmutató

Az évszakokra bontott tervben x jellel láttuk el azokat az eseményeket, amelyeket minden csoport minden évben tervez. Azok saját vagy népi hagyományőrző funkciót töltenek be az óvodánk életében.

Természetesen vannak olyan tevékenységek, melyek szintén segítik ugyan a környezet megismerését, de a tervben azért nem szerepelnek, mert állandó játéktevékenységek. Pl.: – a testrészekkel való ismerkedés a babafürdetés közben, illetve a csoportszobában elhelyezett nagyméretű tükrök segítségével,

– különféle közlekedési játékok,

– saját ötletünk alapján készített társasjátékok: „Kirándulás a kerek erdőbe", puzzle és levéljáték.

Az élmények felidézését és újraélését eredményezik a tevékenységekről, eseményekről készült fotók, melyek egyben motivációi is lehetnek az újabb tevékenységeknek, beszélgetéseknek. A faliújságra kihelyezve azok még a szülőket is motiválják. (Nem egy családról tudunk, akik az óvoda hatására tértek vissza hétvégén a gyermekekkel közösen bejárt helyszínekre.)

Az esztétikus környezet kialakításához elengedhetetlen a természetes anyagok nagyobb mérvű felhasználása a díszítésben és berendezésben. Mindezek az óvodánkba járó gyermekeknél az alapozást, a szüleiknél az ízlésformálást jelentik.

A tervünkhöz jelöltünk a *komplex nevelőhatás* érdekében irodalmi alkotásokat, dalokat, népi mondásokat, találóskérdéseket. Úgy terveztük, hogy a hangulat felidézése vagy fokozása, esetleg az élmény újraélése érdekében alkalmazzuk azokat. A lényeg, hogy jól illeszkedjenek az adott szituációhoz. S döntő tényező az is, hogy a csoport óvónői biztonsággal „fejből" tudják idézni az „irodalmat". A csatolt gyűjtemény elsősorban óvónői előadásra készült, de tartalmaz olyan alkotásokat is, melyeket gyakori ismétlés során a gyermekek is megtanulhatnak.

Természetesen mindenki igénye szerint gyűjtögethet további anyagokat, mint ahogyan a terv módosítására is lehetősége van.

A tervben szereplő kísérletek részletes leírása külön fejezetben található.

A zenei és irodalmi anyagot FARKAS ISTVÁNNÉ és NAGY JÓZSEFNÉ óvónők gyűjtötték össze.

Éves munkaterv

Január előljár,
a nyomán február.
Március szántó-vető.
Április nevettető.
Május szépen zöldelő.
Június nevelő.
Július érlelő.
Augusztus csépelő.
Szeptember gyümölcshozó.
Október borozó.
November télelő.
December pihenő.
(Hónapmondóka, Magyar népköltés)

Ősz

„Őszre fele van az idő,
tarjasodnak a kis felhők...”
(Népköltés – részlet)

1. táblázat

Közös tevékenységek	Kapcsolat a társadalmi környezettel	Tevékenységhez, eseményekhez kapcsolódó érzékszervi tapasztalások	Tér, mennyiség, forma relációk észrevétetése	Tevékenységekhez kapcsolódó hangulatfokozó		
				Ének-zene	Vers	Mondókák, találóskérdések, bölcsességek, szólásmondások
Folyamatosan: – kertünk, udvarunk rendben tartása (söprés, lombgyűjtés, komposztálás, öntözés, betakarítás, gyomlálás, évelők betakarása stb) – *csoportszobában:* a természetsarok kialakítása, növények, állatok gondozása, gyűjtögetés a mi „éléskamránkba" (virágmagok, szárazbab, különféle zöldségek és gyümölcsök, sütőtök, makk, gyógynövények, kukoricacső, kukoricaszár és csuhé – és a „kincsesládánkba" szalma, nád, fadarabok, fonalak, stb.) – időjárás változásainak jelölése az „időjárás" órán	– ősszel elvégzendő munkák szükségessége, értéke és megbecsülése – a kéz, mint a munkavégzés eszköze, valamint a szerszámok, mint az ember segítőtársai – a szerszámok karbantartása, helyes használata, – a raktározás, jövő évi vetőmagok tárolása	– Időjárás változásai, hatása az emberekre, állatokra, növényekre Hogyan alkalmazkodnak a különféle élőlények a változásokhoz – *őszi évszak* gazdagsága, szépsége, pl. sokszínű falevél, gyümölcsöstál, zöldséges kosár – A gyümölcsök, zöldségek illata, íze – A rendezett, tisztán tartott kert, udvar szépsége. Az avar hangja – A madarak hangjai, utca zajai. – A csoportszobánkban gondozott növények fejlődésének megfigyelése, állatok mozgása (hal, ékszerteknős, aranyhörcsög) – A magyar nyelv gazdagsága, változatos jelzői Pl. a szél lehet: hideg, hűvös, sziszegő, viharos, csípős, stb	– A begyűjtött termények összehasonlítása mennyiség, forma szerint – Csoportosításuk külső jegyeik szerint (szín, forma, hosszúság, nagyság stb.) – Becsléssel súlyok megállapítása, majd méréssel bizonyítás (melyik könnyebb, nehezebb?)	– De jó a dió – Hervad már a lombnak – Ősszel érik babám Négy vándor jár – Esik az eső	Tarbay Ede: Őszanyó Csoóri Sándor: Dióbél bácsi Csandái Imre.: Levélsöprő Petőfi Sándor: Itt van az ősz Radnóti Miklós: Október	– Ablaktalan házban él együtt mind a négy testvér Mi az? (dió) – Se ecsetje, se festékje, aranyszínt ken a levélre Mi az? (ősz) – Szürke szárnyú nagy madár szürke lesz a nagy határ, ha ősszel a földre száll. Mi az? (a köd) – Estefelé földreül, egész egész éjjel ott csücsül, napkeltével elrepül. Mi az? (a harmat)
Kísérletek: – Giliszta komposztáló készítése – Katicabogár „altatása" – A levegő mozgásának bemutatása: különféle szélfogókkal, gyertyalánggal	– környezet- és természetvédelem: – az elhalt növényi rész átalakul a talajalkotóréssze, nem szabad elégetni, – a megdermedt rovarok élnek, ne tapossuk el, hanem védett helyre tegyük őket	– Hogyan alakul át az elhalt növényi rész talajalkotóréssze a giliszta közreműködésével		– Hej Dunáról fúj a szél	Szabó Lőrinc: Szél meg a Nap	

2. táblázat

Közös tevékenységek	Kapcsolat a társadalmi környezettel	Tevékenységekhez, eseményekhez kapcsolódó érzékszervi tapasztalások	Tér, mennyiség, forma relációk észrevétetése	Tevékenységekhez kapcsolódó hangulatfokozó		
				Ének-zene	Vers	Mondókák, találóskérdések, bölcsességek, szólásmondások
Nagytakarítás az éléskamrában, az összegyűjtött termények és magok rendezgetése (Termények alatt itt és a továbbiakban mindazokat a növényi részeket értjük, melyek emberi fogyasztásra alkalmasak)	– Higiénés szokások alakítása az óvodában – *Különféle tárolási módok:* – gyógyteák befőttes üvegben – magok vászon zacskóban – sárgarépa és cékla száraz homokban – vadgesztenye és makk termések kis ládikókban – gyümölcsök kosarakban	– Az esetleg romlásnak indult termények kiválasztása, kidobása (Mi jellemző rá, milyen a színe, szaga?) – A jellemző külső jegyek megállapítása: színük, illatuk, puhaságuk, keménységük – Utóérő gyümölcsök, zöldségek (pl. körte, zöld paradicsom változásai) – A tároló polcok, edények tisztasága – A szépen rendberakott éléskamra szépsége	– A terményünk hány tároló edényben férme el, súlyuknak megállapítása *Mennyi:* – kis láda – kosár – zsák stb. *Melyik* a nehezebb? *Hová* helyeztük el azokat? (Polcra – polc alá – fölé stb.)	Mindaz, ami a termények eszükbe jut		
x Almaszüret a tangazdaság almáskertjében	– gyalogos és buszon való közlekedés: a közlekedési szabályok gyakorlása – az alma helyes leszedési módjának gyakorlása – a jövő évi termőrügyek védelme	– A gyümölcsfák elrendezése a gazdaságban, fák és almák szépsége – az alma íze, hamvassága – Utazás közben az utca forgalma: zajos, benzingőzös, kipufogógázos, sűrű az autóforgalom stb	Téri relációk pl.: – alacsonyabb-magasabb fa – közeli-távoli – vékonyabb-vastagabb ág – kisebb-nagyobb alma stb.	– Alma a fa alatt	Csanádi Imre: Alma	– Nem esik messze az alma a fájától.
Alma felhasználása különféle módon: – nyersen fogyasztása – sütemény készítése – kompót főzése – aszalása – alma-tea készítése	– Háztartási ismeretek – Higiénés szokások, szabályok betartásának szükségessége (fertőzés megelőzése) – Érzékszerveink funkciói (ízlelés, szaglás, tapintás, látás, hallás)	– Serceg, ropog a fogunk alatt – Az ízének meghatározása, illata – A gyümölcs levet enged – A gyümölcs átalakulásának érzékelése (íze-illata) főzés-sütés-aszalás következtében – A felhasználás sokrétűsége	– Az alma formájának összehasonlítása más gyümölccsel – Feldolgozás közben rész és egész viszonyítás	– Süssünk, süssünk valamit – Tekeredik a rétes – Jó gazdaszszony vagyok én	Csanádi Imre: Alma	– Gyümölcs vagyok, édes vagyok, ha megértem, piros vagyok. Télen elrejt jól a kamra, Mi is volnék, ha nem ...alma

3. táblázat

Közös tevékenységek	Kapcsolat a társadalmi környezettel	Tevékenységhez, eseményekhez kapcsolódó érzékszervi tapasztalások	Tér, mennyiség, forma relációk észrevétetése	Ének-zene	Tevékenységekhez kapcsolódó hangulatfokozó Vers	Mondókák, találós kérdések, bölcsességek, szólásmondások
Vásárlás a piacon	– Gyalogos közlekedés gyakorlása és ismerkedés a vásárlás szabályaival – Környezetvédelem	– Az utca forgalma, járművei – Melyik a zajosabb, melyik füstöl erősebben – Az út közben található érdekesebb épületek, üzletek – A piac sokszínűsége az áruk elrendezés	– Több-kevesebb áru becsléssel – Névutók: alatt, fölött, mellett – Közelebb-távolabb –Alacsonyabb-magasabb polc	– Hej a Sályi piacon	Kormos István: Vásár Weöres Sándor: Pletykáló asszonyok	Icipici asszonyka, rengeteg ruha rajta. Mi az? (káposzta)
Káposztasavanyítás Vegyes savanyú elrakása a piacon vásárolt vagy a kertünkből fölszedett zöld paradicsomból, hagymából, sárgarépából, karfiolból, uborkából és káposztából	– Háztartási ismeretek: savanyítási módok, korszerű eljárások – Higiénes szokások, szabályok gyakorlása – Konyhai eszközök (kés–gyalu) baleesetmentes használata	– A felhasznált zöldségfélék színének, formájának jellemzői, ízei nyersen, elhelyezése az üvegben, díszítés – A hagyma illóanyagának hatása a szemre (könnyezés) – illata a kézen nyomot hagy – Az ecet íze, szaga – Cukor és só	– Űrmérték: folyadék mennyiségének mérése (ecet, víz – melyikből használunk többet) – A feldarabolt zöldségféle hány üvegbe fér bele (előzetes becslés, majd utólagos meggyőződés)	– Zöldparadicsom		Folt hátán folt, Tű benne sohasem volt. Mi az? (káposzta) Száz bundában ül az öreg, ha vetkőzik, megkönnyezed. Mi az? (hagyma)
x Kirándulás autóbusszal a kiválasztott kiránduló helyünkre, a szabad természetbe (minden évszakban ugyanoda)	– A természetnek ezt a darabját az emberek még nem alakították át – A helyes viselkedés az erdőben és utazás közben –Természetvédelem	– Útközben az útvonal megfigyelése, szép épületek, hidak, közlekedési eszközök, város zaja – bűze – a természetes környezet szépsége: madárhangok, növények, illatok, tiszta levegő stb. – esetlegesen talált szemét megfigyelése, azonosítása Hogyan került oda?	– Tájékozódás útközben: előttünk – mögöttünk – mellettünk – *Tájékozódás a nagy szabad térben:* közel-távol, fölöttünk-alattunk, alacsonyan-magasan, fal előtt-mögött, mellett, tisztás, sűrű bozótos stb.	– Rózsa szirma	Weöres Sándor: Galagonya Erdőt járunk Horgas Béla: Tudok egy erdőt	Icike-picike, kis fekete jujujuj! Mi az? (tövis)

4. táblázat

Közös tevékenységek	Kapcsolat a társadalmi környezettel	Tevékenységhez, eseményekhez kapcsolódó érzékszervi tapasztalások	Tér, mennyiség, forma relációk észrevétetése	Tevékenységekhez kapcsolódó hangulatfokozó		
				Ének-zene	Vers	Mondókák, találóskérdések, bölcsességek, szólásmondások
Növényekből festékek készítése (pl. feketebodza, cékla, hagyma héja, sóskaborbolya, fagyal, vöröskáposzta stb.)	– Népművészeti, iparművészeti munkák – bemutatás – textilfestés – Az eszközök balesetmentes használata, csoportban – felnőttel	– A felhasznált növények színanyaga, nedve – Ecet hozzáadása által a színek változása – Gyönyörködés a színekben	– Folyadékok mennyiségének becslése (felnőtt mér)	– Kerek a káposzta – Kék a kökény		– Száz bundában ül az öreg, Ha vetkőzik, megkönnyezed (hagyma)
X Könyvtárlátogatás, kölcsönzés.	– Gyalogos közlekedés szabályainak gyakorlása – Könyvkölcsönzés célja, szabályai, könyvtárban való helyes viselkedés	– A könyvek elrendezése a könyvtárban – A kölcsönzés módja	– Alacsony-magas polc – Kevés-sok-rengeteg kisebb-nagyobb vékonyabb-vastagabb könyv	–	–	–
X Bábszínház-látogatás	– Közművelődési intézményekkel való ismerkedés – Viselkedéskultúra a színházban	– A színházterem berendezése, bábok hangjai, díszletek színpompája	– Terem nagysága – Bábok alakja	–	–	–
X Must készítése Szüreti mulatság	– Népi hagyomány őrzése: a közös ünneplés öröme – Népi eszközök megismerése: puttony, prés – Régi szokások: szüret, csősz, szüreti bál	– A szőlő feldolgozásának módja, az elkészült must jellemzői: halmazállapota, íze, színe, illata	–Szőlőszemek és a fürt forma és mennyiségi jellemzői – A must szétöntése közben mérés	– Ettem szőlőt – Érik a szőlő – Liptem, lopom	–	– Idres-bodros az anyja, Szép szemű a lánya. Mi az? (szőlővessző és fürt)

Ősszel szükséges eszközök

Játék- és munkajellegű tevékenységekhez

Különböző termések, növényi részek az óvoda kertjéből, kirándulásról, óvoda környékéről – valamint otthonról begyűjtött anyagok:

makkok – vadgesztenye – lopótök – mákgubó – csöves kukorica – kukorica szára és csuhé – bambusznád – nád – fűz vessző – száraz virágok – hulladék faanyagok – ágak – csipkebogyó – zöldségek – gyümölcsök – szép kavicsok és egyéb kőzetek.

Tároló edények a „mi éléskamránkban":

Kosarak – saját készítésű, kisméretű ládák és zsákok, dobozok.

Elárusítóhely:

polcokkal – mérleg – szatyrok – kosarak – játékpénzek – súlyok.

Sütés-főzéshez:

igazi és játék nyújtótábla – nyújtófa – edények – tűzhely – kendők – kötények – reszelő– tepsi – fűszerek – ízesítők – liszt és hozzávalók – gyümölcsmosók – kések.

Takarító és kerti szerszámok:

gereblyék – seprők – lombseprők – dömperek – talicskák – lapátok – kosarak – lemosó szivacsok – locsolókannák.

Kéziszerszámok:

fúró – kalapács – csiszolópapír – mérőszalag – tű – sajtoló.

Egyéb eszközök és anyagok:

szögek, drótok, kötözők, fonalak, befőttes üveg, állatoknak eleség, nyakba akasztható kincses zsák (gyűjtögetéshez), fotók, képek, könyvtári jegyek, bábok, könyvek, folyóiratok.

Kísérletezéshez:

akvárium – terrárium – „esőerdő" –hőmérő – gyertya (levegő mozgásának bemutatására) – szélforgó, időjárás változásait jelző tábla – évszak tabló – festő növények – befőttes üveg.

Tél

„Zengenek az erdők
és a havasok,
keresik a rejteket
a szép szarvasok...”
(Népköltés – részlet)

5. táblázat

Közös tevékenységek	Kapcsolat a társadalmi környezettel	Tevékenységekhez, eseményekhez kapcsolódó érzékszervi tapasztalások	Tér, mennyiség, forma relációk, észrevétetése	Ének-zene	Tevékenységekhez kapcsolódó hangulatfokozó Vers	Mondókák, találóskérdések, bölcsességek, szólásmondások
Folyamatosan: – Időjárás változásainak jelölése órán – Madáreleségről gondoskodás, madáretetés – Hósöprés, lapátolás – Jégpálya készítése (miniben) – Hógolyózás, szánkózás, csúszkálás, hokizás, hóember készítése, hószobrászat, hófestés, jégfestés (növényi eredetű, nem vegyszeres festékkel!) – Csoportszobai növények és állatok gondozása – Póréhagyma felszedése, fogyasztása – Saját készítésű kompót, savanyúság elfogyasztása – Gyógyteák, vitamin saláták készítése és fogyasztása rendszeresen	– Az évszakra jellemző munkafélesége – Az erdei vadakról, madarakról való gondoskodás szükségessége	– Időjárás változásai, hatása az emberekre, állatokra, növényekre, hogyan viselik el a változásokat – alkalmazkodásuk – A nappalok rövidülnek, majd újból hosszabbodnak – Hogyan tudunk jeget, zúzmarát készíteni mi is – A fagyott föld, hó, jég hangja – Hó, jég, zúzmara tulajdonságai (hideg, hőre olvad, színe), nagyítóval a kristályok vizsgálata – A szél erőssége, hangja – a kifejezések sokfélesége: pl. éles, dermesztő, süvítő, morgó, zúgó, stb.	– Körülöttünk lévő tárgyak kiterjedése – Különféle formába készített jégtáblák összehasonlítása – Ki csúszik hosszabban a szánnal? – Hógömbölyítés különféle méretekben – hóvár és jégkunyhó építése közben nagyság szerinti elrendezése	– Ácsorogjunk, bácsorogjunk – Vágok, vágok fát – Bújj, bújj, itt megyek – Tekereg a szél – Jöjj ki napocska – Szól a nóta halkan – Nagy a hó igazán	Kányádi Sándor: Ez a tél Gazdag Erzsi: Január Várnai Zseni: Hull a hó Szép Ernő: Hó Móra Ferenc: Cinege cipője Szabó Lőrinc: Tavasz előtt Móricz Zsigmond A haragos hóember Csanádi Imre: Hólabda	– Ha Katalin locsog, karácsony kopog – Nincsen keze, nincsen lába, mégiscsak bejön a házba. Mi az? (hideg) – Gyertyaszentelőkor (febr. 2.): ha a medve meglátja az árnyékát, még keményebb hideg várható – Egy lyukon bebújsz, két lyukon kibújsz, mikor gondolod, hogy bebújtál, akkor már ki is bújtál. Mi az? (nadrág)
X *Mikulás várás* és ünneplés	– Hagyományőrzés – Népszokás felelevenítése	A Mikulás ruhája, szakálla, puttonya	– A puttonyban mennyi csomag fért el?	– A bundának nincs gallérja – Hull a pelyhes – Télapó itt van – Itt kopog, ott kopog	Weöres Sándor: Szánccsengő Móra Ferenc: Mártonka levele	– Kipp-kopp-kipp-kopp... (mondóka) – Miki-Miki-Mikulás - Kocsit-kocsit komámasszony (mondóka)

A táblázat folytatása a következő oldalon.

5. táblázat folytatása

Közös tevékenységek	Kapcsolat a társadalmi környezettel	Tevékenységekhez, eseményekhez kapcsolódó érzékszervi tapasztalások	Tér, mennyiség, forma relációk, észrevétetése	Tevékenységekhez kapcsolódó hangulatfokozó		
				Ének-zene	Vers	Mondókák, találóskérdések, bölcsességek, szólásmondások
– *Karácsonyvárás:* – nagytakarítás a babaszobában (nagymosás, babafürdetés) – kukoricapattogtatás, kóstolás, felfűzés – mézeskalács sütés, adventi koszorú készítése – meggyág hajtatás (XII. 4.) – Búza csíráztatás (XII. 13.)	Háztartási ismeretek: – hogyan lehet házilag díszeket készíteni – a sütésnél szükséges higiénés szokások és balesetmegelőzési szabályok – különféle anyagok praktikus és takarékos használata Madárvédelem	– A különféle eszközök, anyagok halmazállapota – A sütéshez felhasznált anyagok tulajdonságai, ízlelése, illata, a sütés folyamán megváltozott tulajdonságainak érzékeltetése – Díszítő elemek és anyagok színe, hasonlóságuk, különbözőségük – A búza növekedésének, az ág kirügyezésének megfigyelése, búzacsíra megízlelése – A karácsonyfa szépsége, illata, fényei – A madárkalács alkotóelemei, készítési módja	– Sütemény formák szerinti szétválogatása, összehasonlítása: több, kevesebb, ugyanannyi, kisebb-nagyobb – A növekvő búza magasságának mérése – jelölése papírcsíkon naponta – A felfűzött pattogtatott kukoricaszemek alkotta láncok hosszúságának mérése, összehasonlítása	– Ég a gyertya, ég – Süssünk, süssünk valamit – Égi búzaszál – Mit mos, mit mos – Karácsonyi énekek: Kis Karácsony Ó zöld fenyő Ezüst fenyő	Tordon Ákos: Karácsonyi csengő Várkonyi Katalin: Úgy vártalak Sebők Éva: Kukorica Nemes Nagy Ágnes Hóesésben	– Madarak voltunk (népköltés) – Népi pásztorjátékok
– asztaldíszek, karácsonyfadíszek készítése természetes anyagokból – ajándékkészítés szülőnek, testvérnek, barátnak – madárkarácsony rendezés madárkalács készítéssel X Karácsony – ünnep	Hagyományőrzés – népszokás feleevenítése – pásztorjáték Örömszerzés egymásnak családon belül és akiket szeretünk – ajándékozás					

6. táblázat

Közös tevékenységek	Kapcsolat a társadalmi környezettel	Tevékenységekhez, eseményekhez kapcsolódó érzékszervi tapasztalások	Tér, mennyiség, forma relációk észrevételezése	Ének-zene	Tevékenységekhez kapcsolódó hangulatfokozó Vers	Mondókák, találóskérdések, bölcsességek, szólásmondások
X – Magasságunk megmérése, fotók nézegetése kicsi korunkból – Tenyerünk és talpunk körberajzolása (mezítláb) – kivágása	– Egy év alatt mennyit nőttünk – Felnőttek, gyermekek miben különböznek – egymástól	– Élő-élettelen jellemzői, különbözőségei: helyét nem változtatja – változtatja a helyét nem táplálkozik – táplálkozik nem növekszik – növekszik nem szaporodik – szaporodik	– Tenyér, talp rajzolatok összemérése kié nagyobb – kisebb – Mennyit változott előző év óta a mérete – Ki a legmagasabb, legkisebb – felsorakozás magasság szerint	– Kicsi vagyok én	A. Milne: Hatévesek lettünk Szabó Lőrinc Lóci óriás lesz	– Kicsi a bors, de erős – Áll a baba, áll (mondóka)
– Vásárlás a piacon (pl. sütőtök, déli gyümölcs, alma, stb.)	– Gyalogos közlekedés és vásárlás szabályai – A téli közlekedés veszélyei, fokozott óvatosság (csúszós út, sietős gyalogosok)	– Miben különbözik a téli piac az őszihez képest? Kevesebb zöldféle, több száraz termény Didergő árusok, stb.	– Miből látunk a legtöbbet egy-egy árusnál? – Miben és hol helyezik el áruikat? Polcon, kosárban, ládában, asztalon, asztal alatt, felfüggesztve stb.	– Én elmentem a vásárba	Weöres Sándor: Vásárban	– Ki tesz több lármát, mint egy asszony? (két asszony)
– Sütőtök sütés – Kukorica morzsolás és főzés	– Hosszú téli estéken milyen elfoglaltsága volt falun az embereknek? – Morzsolás közben mesemondás	– A sütőtök és kukorica szemek keménysége sütés-főzés előtt és után A kukoricát legalább 24 órán át áztatni kell főzés előtt, hogy megpuhuljon – A különféle termények átváltozása hő hatására – Ízük, illatuk, színük – A sütőtök íze nyersen és sütve	– A termények formája, mennyiségi összehasonlításuk – A kukoricacsutkák hosszának összemérése	– Kukorica, kukorica	–	– Nékem olyan kislányom van, hogy szemén nőtt a haja. Mi az? (kukorica)
X Kirándulás a kiválasztott helyünkre autóbusszal	– Helyes viselkedés az erdőben és utazás közben – Tömegközlekedési eszközök előnye, több embert szállít egy időben – Természetvédelem	– Ugyanaz, mint ősszel, valamint: Milyen változásokat tapasztalunk az őszi kirándulásunkhoz képest? – Állat és ember nyomok keresése – A szikrázó hó tisztasága, összehasonlítása a városban látott hóval (ennek okai)	– Fatörzsek vastagsága, melyiket hányan tudjuk átölelni? – A lábnyomok mérete – Ki csúszott messzebbre a szánnal? – Mit láttunk közelebb, távolabb, alacsonyabban, magasabban?	– A csitári hegyek alatt – Erdő, erdő de magas a teteje	Kányádi Sándor: Kopár fa Szarvas itató	– Meddig megy a nyúl befelé az erdőbe? (A közepéig, mert onnan már kifelé megy.)

7. táblázat

Közös tevékenységek	Kapcsolat a társadalmi környezettel	Tevékenységhez, eseményekhez kapcsolódó érzékszervi tapasztalások	Tér, mennyiség, forma relációk észrevétetése	Ének–zene	Tevékenységekhez kapcsolódó hangulatfokozó Vers	Mondókák, találóskérdések, bölcsességek, szólásmondások
– Könyvtárlátogatás, madárhangok meghallgatása – Könyvcsere, évszakhoz kapcsolódó kisfilm megtekintése	– Gyalogos közlekedés szabályainak gyakorlása – Könyv kölcsönzés módjának gyakorlása – Könyvtárban való helyes viselkedés alakítása	– Melyik madárhangot ismerjük fel esetleg a kertünkben már hallottak közül – Könyvek mérete	– Könyvek méretei kisebb-nagyobb vékonyabb-vastagabb könnyebb-nehezebb – Alsó-középső-felső polcon van több-kevesebb könyv	– Madárka madárka	Nemes N. Ágnes: Hóesésben	–
– Séta a fogorvosi rendelőbe – Fogászati szűrővizsgálat	– Orvos munkája – Rendelőben, várószobában illendő viselkedés szabálya	– A várószoba berendezése, képek a falon mire hívják fel a figyelmet – A rendelő berendezése, orvos öltözéke „liftező" szék működése	– A képen látható formák megnevezése	–	–	Egér, egér kisegér! Van-e fogad hófehér? Adjál nekem vasfogat, én meg adok csontfogat. (mondóka)
– Bábszínház látogatás	– Közművelődési intézmények szerepe – Helyes viselkedés a színházban – ruhatár használata	– Utazás közben épületek megfigyelése: tájékozódás ismert útvonalon	– Melyik épület kisebb-nagyobb? – Az utca forgalma – előttünk, mögöttünk, mellettünk	–	–	–
– Látogatás a Néprajzi Múzeumban (tárlatlátogatás) – Országház megtekintése kívülről	– elődeink ruházata, használati tárgyai – kézművesség – gyalogos és járművön való közlekedés szabályai – nevezetes középületek	– Az épületek óriási méretei, azok külső és belső szépsége, a kiállított tárgyak megfigyelése, díszítései	– A Kossuth téren tájékozódás szabad térben, majd a múzeum csarnokában – A kiállított tárgyak formái	–	–	–
– Kisze-báb készítése – Jelmezek készítése – Farsangi fánk sütése – Terem díszítése X *Farsangi mulatozás* télűzés – kisze-báb égetés vagy elúsztatása a Dunán	– Népszokás felelevenítése – Háztartási ismeretek – Hagyományőrzés	– A kisze-báb színe, anyaga – Jelmezek különbözősége, hasonlósága: színben, anyagában – A fánk alapanyagának halmazállapota – sütés előtt és után, íze – illata – színe – Terem díszeinek színei	– Jelmezek méretei, melyik kire lesz jó? –Díszítés közben a szalagok hossza, lampionok formája	– Hopp Juliska, hopp Mariska – Ispirityi Pál – Itt a farsang áll a bál – Ennek a kislánynak	Tamkó Sirató Károly: Törpetánc Weöres Sándor: Forgós-ropogós Vidor Miklós: Bolondbál Csoóri Sándor: Csúfoló	Csujjogatók: – Aki nem tud táncolni, menjen haza aludni Ujjuj-jujjuj-ujjujuj! – Kicsi nékem ez a ház, kirúgom az oldalát Csujja, csujja, csujjaja! – Ez a lában, ez-ez-ez Jobban járja mint emez! Az a legény úgy járja összeakad a lába Ujjuj-jujjuj-ujjujuj!

Télen szükséges eszközök:

Játék- és munkajellegű tevékenységekhez:
– Különböző kellékek az „átváltozáshoz":
fátylak – fejdíszek – csipkeruhák – sapkák – derékszíjak – táskák – gyöngyök – állatfülek – állatfarkak
– babáknak meleg ruhanemű
– fürdőszobai kellékek
– pólyás baba – cumisüveg
– orvosi játék kellékei
– puttonyok, Mikulás ruhák
– szánkók – sítalpak
– rongylabdák és kis vesszőseprű a hokizáshoz
– fenyőfa
– különféle műanyag dobozok a jégtéglák készítéséhez (zsíros, tejfölös, ultrapasztás stb.)
– hóember kellékek
– sütemény-formák
– virágföld, különféle magok
– tejfölös poharak (palánta neveléshez)
– madáreleségek
– pattogtatni való kukorica
– fenyőágak
– hólapát
– vesszőseprű
– családi fotók
– magasság mérő

„Kísérletezéshez", megfigyelésekhez:
– fém edények és drótháló a zúzmara és dér készítéséhez
– vatta vagy fehér bélésanyag a levegőszennyezés méréséhez
– aranyvessző, közönséges mogyoróág a kertünkből
– különféle talajminta (az edényen jelölve, melyiket – honnan hoztuk)
– palánta neveléshez különféle magok.

Tavasz

„Tavaszi szél vizet áraszt
virágom, virágom.
Minden madár társat választ,
virágom, virágom."
(Népköltés – részlet)

8. táblázat

Közös tevékenységek	Kapcsolat a társadalmi környezettel	Tevékenységekhez, eseményekhez kapcsolódó érzékszervi tapasztalások	Tér, mennyiség, forma relációk észrevétetése	Ének–zene	Tevékenységekhez kapcsolódó hangulatfokozó Vers	Mondókák, találóskérdések, bölcsességek, szólásmondások
– *Folyamatosan:* Időjárás változásainak jelölése órán Kerti munka beindítása, veteményezés, palántázás, futóbab, hajnalka felfuttatása (A kertbe ültetett, vetett növények kiválasztásának szempontjai: – emberi fogyasztásra alkalmas – madár etetésére alkalmas – díszítésekhez vágott és szárítható virágok – barkácsoláshoz felhasználhatóak (pl. mákgubó és dísztök)	– Tavaszi munkák és azok szükségessége – Előre tervezünk: hogy legyen élelem magunknak és a madaraknak, valamint a díszítéshez virágok egész évre – A kerti szerszámok helyes használatának gyakorlása – Gazdaságos öntözés – Egymásra vigyázunk munkavégzés közben – A növényeket óvjuk, nem tapossuk ki – vannak a növények között is olyanok, melyek egymás mellett jobban fejlődnek (barátok)	– A föld illata – a tavasszal nyíló virágok színei, illatai – az üde zöld színek árnyalatai – a magvak felületének érzékelése tapintással – a tavaszi hangok	– Az ágyások formái, méretei – a virágok formái – a különféle növények magasságának összehasonlítása palánták kisebbek, nagyobbak – a magvak összehasonlítása kisebb-nagyobb több-kevesebb gömbölyű-hegyes – a madarak magasan repülnek	– Fecskét látok – Én kis kertet – Tavaszi szél vizet áraszt – Ej haj gyöngyvirág – Hej tulipán, tulipán – Csipkefa, bimbója – Madárka, madárka	Weöres Sándor: Olvadás Osváth Ernő: Nyújtózik a hóvirág Nemes Nagy Ágnes: Futóbab Fésüs Éva: Tavasszal Szabó Lőrinc: A Szél meg a Nap Csanádi Imre: Májusdicsérő Pest verebek Vadkacsák Nemes Nagy Ágnes: Lila fecske Móra Ferenc: Sétálni meg Panka	Úton megyen, nem poroz, Vízen megyen, nem csobog, Nádon megyen, nem susog, Eső éri, nem ázik, Ha fagy éri, nem fázik. Mi az? (Napsugár) Hányat lép egy veréb egy esztendőben? (Egyet se, mert ugrik.)
– Könyvtár látogatása	– Természet hangjai – lemezről vagy magnetofonról	– A polcokon elhelyezett könyvek színei – A természet hangjainak felismerése	– A könyvek méreteinek, vastagságának összehasonlítása – A polcok magassága, szélessége, polc alatt, fölött	–	–	–
– *Vásárlás a piacon:* pl.: tavaszi zöldségfélét, palántát, virágföldet és virágcserepet.	– Korai friss zöldségek, primőr áruk termesztésének módja – Vásárlás módjának gyakorlása – A gyalogos közlekedés szabályának gyakorlása	– A tavaszi piac színei – Virágok illatai – A palánták üde színei	– A virágok formái, áruk sokasága – Zöldségfélék halmazainak összehasonlítása, egyes zöldségfélék méretei, formái – Virágcserepek formái, méretei	– Elmentem a piacra	Kormos István: Vásár	Míg az anyja növekedik, a lányának hasznát veszik. Mi az? (petrezselyem gyökere és zöldje)

9. táblázat

Közös tevékenységek	Kapcsolat a társadalmi környezettel	Tevékenységhez, eseményekhez kapcsolódó érzékszervi tapasztalások	Tér, mennyiség, forma relációk észrevétetése	Tevékenységekhez kapcsolódó hangulatfokozó Ének-zene	Vers	Mondókák, találós kérdések, bölcsességek, szólásmondások
– *Húsvét várás:* nagytakarítás a babaszobában (nagymosás, babafürdetés, játék lemosás) tojásfestés, hímzés kínáló tál készítés (linzer sütés) locsolkodás	– Háztartási ismeretek, takarítószerek gazdaságos használata – vegyszermentes tojásfestés (hagymahéjjal, narancshéjjal, lilakáposztával – pici nyövényi rész előzetes felragasztásával) – hagyományőrzés	– A díszítő motívumok szépsége, tojások színei Hideg–meleg érzékelése – A díszítő eszközök, anyagok halmazállapota, növényi anyagok színe, illata – Sütéshez használt anyagok tulajdonságai sütés előtt és után, íze – illata – színe	– Számlálás – tojások elrendezése különféle szempontok szerint Melyik kosárban férnek el – A sütemények formái, sorba rendezése tálcán	– Süssünk, süssünk – Komatálat hoztam – Bidres bodros bárány – Nyuszi Gyuszi fekszik árokban	Kormos István: Szaladós vers Végh György: Kleofás, a didergő kis tojás	Öntöző – versike Húsvét...
– Állatkerti séta	– Természetvédelem: Helyes viselkedés az állatkertben Az állatokat nem etetjük, természetes hangerővel beszélgetünk, a ketrecbe benyúlni veszélyes, csak a gondozója ismeri	– A különféle állatok külső jegyei, mozgásuk, hangjuk. Kicsinyeik – Egyes állatoknál az erősebb szag	– A ketrecek kiterjedése. – Az állatok magasságának, testtömegének összehasonlítása – Melyik van közelebb, távolabb, magasabban, mélyebben	–	Devecseri Gábor: Tréfás állatkerti útmutató Móricz Zsigmond: Jó a ropogó	– Mi erősebb egy elefántnál? (két elefánt) – Hogy hívják a jóllakott elefántot? (telefánt) – Hogy hívják a kövér fókát? (pufóka)
– A kertünkben lévő kis tavacska és medence kitisztítása	– Környezet- és természetvédelem – A gereblye, lapát és talicska használata helyesen – Egymás testi épségére vigyázunk	– A munkálatok előtt és után mit látunk a tóban és a medencében – A tiszta környezet szépsége	– Nehéz, könnyű munka összehasonlítások – Rövidebb-hosszabb úton szállítunk	– Száraz tónak – Nád alól	Weöres Sándor: Kacsaúsztató Nemes Nagy Ágnes: A kerti tó	Úton útfélen úrfiak ugrálnak. Mi az? (Béka)
– Látogatás a kerületi tűzoltóságon	– Gyalogos közlekedés szabályainak gyakorlása – megkülönböztetett járművek megismerése – a tűzoltók munkája, a tűz megelőzésének szabályai	– A járműveik, védőöltözékük megfigyelése – Mozgásuk gyorsasága – Autó színe, sziréna hangja	– Hosszabb, rövidebb sziréna-hang, kisebb-nagyobb autó – Gyors-lassú járművek	–	–	–
X Anyáknapi készülődés, ajándékkészítés: pl. – márciusban dugványról szaporított muskátli – hajtatott tulipán – önállóan és egyénileg barkácsolt dísztárgy stb.	– Család: az édesanyák szeretete, megbecsülése – Hagyományőrzés	– Az ajándék készítésénél felhasznált tulajdonságai: színük, illatuk, anyaguk	– Egyszerű alakzatok a térben Körben, hullámvonalban járás	– Már megjöttünk – Serkenj fel – Ültem ringó – Orgona ága	Várkonyi k.: Dallal és virággal Nadányi Zoltán: Anyu Osváth Ernő: Meséltél és meséltél Tóth Endre: Kirándulás Zelk Zoltán: Este jó	– Süti, süti pogácsát – Tente, baba, tente – Szita, szita

10. táblázat

Közös tevékenységek	Kapcsolat a társadalmi környezettel	Tevékenységhez, eseményekhez kapcsolódó érzékszervi tapasztalások	Tér, mennyiség, forma relációk észrevétetése	Ének-zene	Tevékenységekhez kapcsolódó hangulatfokozó Vers	Mondókák, találóskérdések bölcsességek, szólásmondások
Kísérletek: Különböző helyekről begyűjtött talajok vizsgálata (vízáteresztése, ülepedése, a talajok bevetése azonos maggal)	– élő-élettelen közti különbségek – talajt szennyező anyagok – természetvédelem	– Talajminták megfigyelése: melyik engedi át gyorsabban a vizet, melyik víz tisztul le előbb – Összefüggések keresése a talaj és a növények fejlődése között	– Űrtartalom: ugyanannyi víz hozzáadása ugyanannyi talajhoz – Naponta papírcsíkon jelöljük, összehasonlítjuk melyik növény a legmagasabb	–	–	–
X Kirándulás a kiválasztott helyünkre autóbusszal	– Természetvédelem: helyes viselkedés a szabad természetben – Utazás közben nevezetes épületek, hidak megismerése	– Esetlegesen talált szemét felismerése – Az erdő hangja, állatai – A fák színárnyalatai, virágok színei	– A fák törzse vékonyabb, vastagabb – A fák alacsonyak, magasabbak – Térben tájékozódunk: fa mögött, mellett, előtt, közel – távol. – Az ösvény keskeny, hosszú	– Május, május – Kék az ég – Hová mész te – Erdő, erdő, erdő	Csanádi Imre: Keresgélő Zelk Zoltán: Tavaszi szél Tóth Endre: Kirándulás	Erdőn által vég vásznakat teregetnek. Mi az ? (ösvény) Hogy hívják a kis cinkét? (picinke)
X Madarak, fák napjának megünneplése						
Játékos vetélkedő az eddig megszerzett ismeretekből, dalokból, versekből, mozgásokból stb.						
X Gyermeknapi ünnepély egyszerű versenyjátékok, felnőttek részvételével	– Felnőttek ajándékozása a gyerekeknek – Hagyományőrzés			A gyermekek kívánsága szerint		
X Látogatás a társ iskolánkban (csak iskolába menő gyerekekkel)	– Készülődés az iskolába	– Az iskola épülete, osztálytermek és óra megfigyelése		– Hívogat az iskola	A. Milne: Hatévesek lettünk	

Tavasszal szükséges eszközök

– Kapa, öntözőkanna, gereblye, ültetőfa
– Időjárás óra
– Vetőmagok, palánták
– Söprűk, lapátok, szállító járművek (dömperek, talicskák)
– Lemosó szivacsok, törlőruhák, tisztítószer
– Szatyrok, kosarak
– Tojás festékek (festőnövényi kivonat)
– Írókák, ecsetek
– Tálcák
– Süteményes formák
– Nagyméretű fólia
– Vízi növények
– Virágkötözők
– Csomagoló papírok, celofán

„Kísérletezésnél":
– átlátszó edények
– magok
– csíráztató, hajtató edények.

Nyár

„A búzamezőben háromféle virág.
A legelső virág a szép búzavirág."
(Népköltés – részlet)

11. táblázat

Közös tevékenységek	Kapcsolat a társadalmi környezettel	Tevékenységhez, eseményekhez kapcsolódó érzékszervi tapasztalások	Tér, mennyiség, forma reláció észrevétetése	Tevékenységekhez kapcsolódó hangulatfokozó Ének-zene	Vers	Mondókák, találóskérdések bölcsességek, szólásmondások
Folyamatosan: – Időjárás változásainak jelölése órán – Szobai növényeink és állataink gondozása – Madáritató feltöltése vízzel (időnkénti kitisztítása) – veteményes és virágos kertünk gondozása (öntözés, gyomlálás, talajlazítás) – Az érő termények beszedése, elfogyasztása (paradicsom, karalábé stb.) – Homokozás, sarazás – Homokozó edények hetenkénti lemosása – Légfürdőzés – Napfürdőzés – Pancsolás, zuhanyozás, fürdőruha kimosása, kiteregetése – „Felhőles" – fantáziajáték – Játék a saját árnyékunkkal – napóra készítés	– Nyári évszakban jellemző munkavégzések, azok szükségessége – növényvédelem, madárvédelem – Gazdaságos öntözési módok – Homokozás, sarazás közben helyes viselkedés, egymás testi épségére vigyázunk. – Óvoda zárásidejére a szobai növények és állatok gondozásának megszervezése (szülők)	– A tavunk élővilágának megfigyelése folyamatosan: mi nő, mi mozog benne? – A felhők mozgása, színei, formái – A különböző jelenségekre a kifejezések gazdagsága: pl. a szél lehet: hűsítő, frissítő, forgó... (érzékelés után melyik illik rá?) – A termékek ízlelése, színeinek meghatározása – Hideg–meleg-langyos víz megkülönböztetése – Fénylő, vakító a Nap – Sötét az árnyék	– Tájékozódás nagyobb térben – Térbeli relációk gyakorlása játék közben – Űrtartalom: mérések homokozás, pancsolás közben – Növények növekedési üteme, magasságuk összehasonlítása gyomlálás, öntözés közben – Tájékozódás időben és térben – Árnyékunk hosszának, irányának összehasonlítása egymás között illetve egyénenként a különböző napszakokban – A Napot hol látjuk reggel, délben, délután	– Hej tulipán – Száraz tónak – Csipkefa, bimbója – Két szál pünkösdrózsa – Fehér liliomszál – Kis kacsa fürdik – Süss fel nap – Égi búzaszál – Tó vize	Weöres S.: Ha nap süt a rétre Déli felhők Gazdag Erzsi: Nyári eső Csanádi Imre: Nyármaraszta ló Fazekas László: A rózsa Csanádi Imre: Bőségdícsérő Páskándi Géza: Konyhakertben s a kert körül Csoóri Sándor: Zápor fiai Szép Ernő: Virágok Tarbay Ede: Hová bújt az árnyék	– Fű, fű, fű (mondóka) – Száz bundában ül az öreg, ha vetkőzik, megkönnyezed. Mi az? (hagyma) – Pálca végén kerek ház, benne sok-sok nép tanyáz. Mi az? (mákgubó) – Se oldala, se fedele Mi az? (felhő) – Szállj le lepke Babot adok, Ha megeszed, Többet adok. (mondóka) – Este hosszú, délben kurta, Falon néha nagyon furcsa. Mi az? (árnyék)
X Egész napos kirándulás a kiválasztott helyünkre szülőkkel közösen Játékos vetélkedő	– Helyes viselkedés közlekedés közben és a szabad természetben	– Milyen változásokat tapasztalunk? – Természetidegen tárgyak azonosítása (amennyiben találunk) miért kerülhetett oda?	– Tájékozódás utazás közben és nagy térben: közel-távol híd alatt, fölött – Fák összehasonlítása magasság, vastagság szerint – Sűrű erdő – tisztás	– Zöld erdőben, sík mezőben – Erdők mélyén – Sötétes az erdő – Erdő, erdő, erdő	Zelk Z.: Három nyúl	– Meddig szalad a nyúl befelé az erdőbe? (Közepéig, mert onnan kifelé szalad) – Merre repül a legtöbb madár? (Amerre a csőrét tartja) – Melyik ló tud repülni? (holló) – Melyik szem tud repülni? (ökörszem)
– Bodzavirág üdítőital készítése – Hársfavirág, fodormenta, bodzavirág, borsmenta stb. begyűjtése, szárítása.	– Természetgyógyászati ismeretek – Tárolási módok	– A virágok illata, színe – A szárítás közbeni változások – Teák ízlelése, illatuk	– Melyikből gyűjtöttünk többet? – A különféle halmaz jelyik tároló eszközben fért el? (befőttes üveg, vászon zacskó)		Végh György: Miért nincs fekete virág	– Szárított mag, meg holmi gyom, Több aranyat ér, mint amennyit nyom. (népi mondás)

12. táblázat

Közös tevékenységek	Kapcsolat a társadalmi környezettel	Tevékenységhez, eseményekhez kapcsolódó érzékszervi tapasztalások	Tér, mennyiség, forma relációk észrevétetése	Ének-zene	Tevékenységekhez kapcsolódó hangulatfokozó Vers	Mondókák, találóskérdések bölcsességek, szólás-mondások
– Séta a Dunapartra, komppal átkelés a túlsó partra – Játék a vízparton – gyűjtögetés vízmintavétel papírcsónak úsztatás	– Gyalogos és járművön való közlekedés, helyes viselkedés – Kompkezelő munkája – A folyón átkelést segítő járművek	– Útközben utcai forgalom megfigyelése melyik jármű zajosabb, gyorsabb, kisebb-nagyobb – Dunaparton talált természetidegen tárgyak (hulladék, szemét) vizsgálása – Különleges kőzetek, csigaházak gyűjtése – A vízpart élővilágának, a víz áramlásának megfigyelése	– A folyó méretei, a mi tavunkhoz viszonyítva – Tájékozódás szabad térben: közel-távol-messze – A víz folyásának iránya	– Hej Dunáról fúj a szél – Széles a Duna	Gazdag Erzsi: Üveggolyó Weöres Sándor: Duna mellett	– Ha a gazda útnak indul a háza is véle mozdul (csiga) – Melyik a legerősebb állat a világon? (a csiga, mert a házát a hátán hordja)
– *„Kísérletek"*: – Különféle vízminta szűrése, szennyeződésének megállapítása – Különféle rovarcsapdák készítése – Szivárvány előidézése locsolótömlővel és buborékfújással	– Természetvédelem: – A víz szennyeződés bemutatása, annak feltehető okai – Az élő rovarok megfigyelése, utána azok visszahelyezése a természetbe	– A szűrőn fennmaradó anyagok, a különféle vízminták alapján megállapítások – A különféle rovarok, csiga, gilisztа mozgásának, táplálkozásának megfigyelése – A napfény és a vízcseppek által létrejött színek	– Melyik edénybe, mennyi folyadék fér?	– Katalinka szállj el – Csiga, biga told ki	Gazdag Erzsi: Üveggolyó	– Folyton sző-fon az árva, mégsincs neki ruhája. (pók) – Katicabogárka, nyisd ki a ládádat, Mutasd meg a szép selyemruhádat. (mondóka)
– A kertünkben nevelt búza kicséplése, megtörése	– A kenyérkészítés előzményei: aratás – cséplés – őrlés	– Búzakalász, búzaszem, szalma színe, illata – Az őrlés eredménye – liszt tulajdonságai: színe, halmazállapota, íze	– Szalmaszálak hosszának összehasonlítása – Szemek mennyiségi összehasonlítása	– Égi búzaszál – A part alatt	Csanádi Imre: Cipómagyarázó	Nyáron arat le a nép, aztán megcsépel a gép. Malom összevissza tép, kenyérnek süt meg a pék. Mi az? (búza) – Ki mint vet, úgy arat.
– Látogatás a kenyérgyárban	– A kenyérgyártás: dagasztás és sütés – szállítás a boltokba – Emberek és gépek munkája	– A kelt tészta színe, a kisült kenyér színe, illata, íze – A gépek hangjai, zaja	– Kenyér, zsemle – Futószalag formája, mérete	– Kerek ez a zsemle	Csanádi Imre: Cipómagyarázó	–
– Új gyermekek fogadása előtti nagytakarítás (nagymosás, játékok lemosása)	– Közösségformálás – Háztartási ismeretek A különféle anyagok praktikus és takarékos használata – Munkavégzés közben egymás testi épségére vigyázunk	– A különféle eszközök, anyagok halmazállapota	– Játékok mérete, kiterjedése	– Dolgozzunk szaporán	Nagytakarítás a Napnál (szlovák népmese)	– Fenn is van, lenn is van, Kinn is van, benn is van, Néma is, zenél is, Lágy is, és kemény is, piszkos és tiszta is. Mi az? (víz)

Nyáron szükséges eszközök:

- Időjárás tabló vagy óra
- locsolókannák
- kapák
- kosarak – tálak
- nagyméretű műanyag kádak vagy medencék
- földre teríthető gyékények
- homokozó játékok
- műanyag kancsók
- gyümölcsmosó
- állateleségek
- madáritató
- kincses zsák az óvodán kívüli eseményekhez, benne dobozok, zacskók
- fényképezőgép – filmek
- takarítóeszközök: lemosó szivacs, mosószer, söprű
- kézi daráló, lapát, partvis, kefe

Kísérletezéshez – megfigyeléshez:

- nagyítók, zsebmikroszkóp
- átlátszó falú edények
- tüll vagy szűrőpapír
- dobozok – üvegek – géz a rovarcsapdákhoz
- locsolótömlő

A tervben előforduló kísérletek részletes leírása:

Ősz

1. Giliszta komposztáló

Egy nagyméretű befőttes üvegbe (vagy kisebb méretű akváriumba) laza szerkezetű, nedves talajt teszünk kb. tenyérnyi szélességben. (Ugyanebből a talajból – ugyanannyi mennyiségűt egy fóliába elteszünk, melyre ráragasztunk egy giliszta rajzát áthúzva.

A kísérletet lehetőleg októberben kezdjük, hogy megelőzze a kerti komposzthalom rakását (legfeljebb azzal egyidőben.) A kertben kiásott giliszták közül 2-3-at az üvegbe helyezünk. A talajt korhadó növényi részekkel, lombbal lazán, vékony rétegben betakarjuk, majd megpermetezzük. Az üveg száját gézdarabbal takarjuk, lekötjük.

A giliszták kiválasztásánál ügyeljünk arra, hogy azok kifejlett példányok (gyűrűsek) legyenek. Időnként a talajt permetezzük be. Az üveget árnyékos, hűvös helyen tároljuk, de minden nap figyeljük meg a változást (a levél behúzását, járatokat). A lomb eltűnése után ürítsük ki az üveget, a gilisztákat helyezzük vissza természetes környezetükbe. A talajt vizsgáljuk meg nagyítóval, hasonlítsuk össze a másik talajmintával, majd tegyük fóliába, melyre ráragasztjuk (a gyerekekkel együtt) egy giliszta rajzát. Ezt eltesszük a másik talajmintához, későbbi kísérletezéshez.

2. Katicabogár „altatás"

A „kísérletet" novemberben kezdjük, amikor a rovarok már megdermednek.

Már megdermedt katicabogarat avar közé helyezünk befőttes üvegben, melynek száját átlyuggatott műanyag tetővel zárunk le. Az üveget szintén avar közé helyezzük a kertünk egy védett sarkában. Télen 3–4 hetenként, az üveget kint a szabadban megnézzük, mozog-e a katicánk, – majd visszahelyezzük a lomb közé.

Tél vége felé (2–3 naponként megnézzük), tavasszal, amikor észleljük az éledést, elengedjük a szabadba. (A kísérlettel azt tudjuk bizonyítani, hogy az ősszel mozdulatlanul talált rovarokat sem szabad bántani, mert élnek. Csak a hideg évszakot dermedt állapotban vészelik át. Segít megértetni azt is a gyermekekkel, hogy a madarak etetése télen azért fontos, mert akkor nem találnak a számukra oly fontos rovarokat sem.)

3.Szélforgók elhelyezése különböző helyekre, a levegő mozgásának szemléltetésére (fűtőtest fölé, ajtó közelébe, ablak közelébe, szabadba.)

a) Erősebb papírból (pl. levelezőlap, karton) mintegy másfél-két cm szélességű papírt vágunk ki, amit aztán a középpontjában tűhegyű függőleges tengelyre helyezünk. A spirál középpontját nem szabad kilyukasztani. A tengelyt szilárdan rögzítjük (pl. egy felébe vágott burgonyába szúrva) és a fűtőtestre helyezzük. A felszálló meleg levegő forgásba hozza a spirált, mégpedig annál gyorsabb forgásba, minél melegebb a fűtőtest.

b) Hasonló elven működtethető a forgó torony, amit szintén papírból készíthetünk el, csak a spirál helyett „szélkereket" készítünk hozzá. A kivágott szélkereket aztán rárragasztjuk a hengerre. Mindezt színes papírokból is elkészíthetjük. Ha elkészült, ezt is fűtőtestre helyezzük és a felszálló levegő a szélkeréknél fogva forgásba hozza a tornyot. A torony felső nyílásánál zárt legyen.

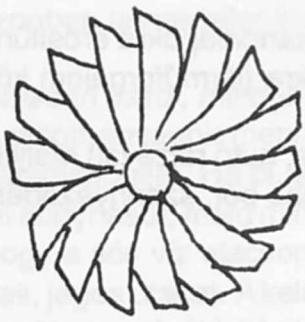

szélkerék

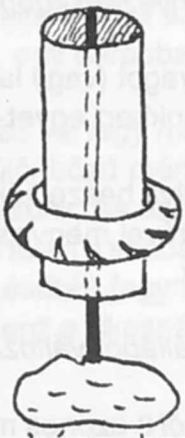

a kész torony

c) Négyszög alakú papírt átlósan háromnegyedéig bevágunk, a sarkokat a középpontban a hurkapálcára tűzzük.

4. A meleg levegő felszálló mozgást végez

A levegő felmelegedve kiterjed, ezért a környező légtömegeknél könnyebb lesz és felszáll. Helyére hidegebb (egyben nehezebb) levegő áramlik. (Ez a szél.)

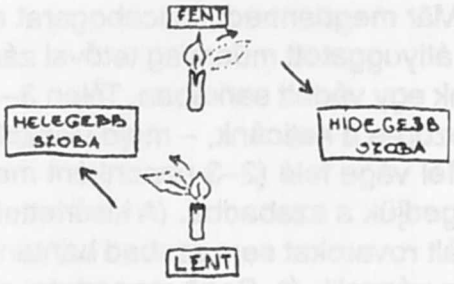

Ha két eltérő hőmérsékletű levegőjű helyiség között ajtót nyitunk és a nyílásba lent és fent egy-egy égő gyertyát helyezünk, a gyertyák lángja ellenkező irányokba hajlik el. Fent a hidegebb szoba, lent a melegebb szoba irányába áramlik a levegő, és ennek megfelelően hajlítja el a gyertyák lángját.

*5. Esőerdő (*A víz körforgásának bemutatására)

– Kisebb méretű akváriumnak (ami esetleg már folyik) vagy egy nagyobb méretű befőttes üvegnek az aljára kb. egy ujjnyi kavicsos réteget és négy ujjnyi talajt terítünk. Ezt tetszés szerint beültetjük párakedvelő növényekkel. (Annyira öntözzük meg, hogy az edény aljában ne álljon víz.)

– Fedjük be az edényünket légmentesen üveglappal. Néhány nap múlva megfigyelhetjük, hogy a felszálló pára csöppekben gyűlik össze és visszahull.

– A flórárium esztétikus díszítője is a szobának, igen dekoratív, ha többféle növényt ültetünk bele. Hátulra ültessük a legmagasabb növésű növényünket, hogy benyúlhassunk az ápolása során.

(Pl.: Korallvirág – hálóslevél – csuporka – csipkeharaszt)

Tél

1. Levegő szennyezettségének mérése

Fehér vetex anyagot (vagy lazára széthúzott vattát) kartonlapokra erősítünk. Ebből elhelyezünk a kertünkben egyet-egyet különböző helyekre (járműforgalom közelébe, fák közé.)

Néhány nap múlva beszedjük, közben megjelöljük (fa, autó rajzával) melyik, hol volt, s a szobában nagyítóval megvizsgáljuk, melyiken van több por, szennyeződés. Vajon miért? Megbeszéljük.

2. A víz halmazállapot-változásainak megfigyelése

a) Egy kancsóból 3 azonos méretű babaedénybe egy-egy pohár vizet öntünk. Egyiket tűzhelyre helyezzük, a másikat a fagyasztóba, a harmadik marad a tálcán. Megfigyeljük, mi történik a tűzhelyen lévő folyadékkal, a fagyasztóba helyezettel és a tálcán maradóval.

b) Fagypont alatti kinti hőmérséklet esetén ugyanezt kint is elvégezhetjük. A hűtőszekrény helyett a szabadban fagyasztjuk meg a vizet.

c) A jég megvizsgálása után a fordított műveletet is végezzük el – helyezzük fűtőtest közelébe, figyeljük meg, hogyan válik ismét folyékonnyá. (A légtérbe elpárolgott vizet nem tudjuk visszaalakítani folyékonnyá. Miért?)

d) Hóolvasztás

– A hókristályok megfigyelése nagyítóval.

– Hóminta vétel különböző területről (rajzzal jelölve, honnan való), megolvasztása fűtőtest közelében.

A változás megfigyelése.

– A kapott folyadékokat sűrű szövésű anyagon átszűrjük, nagyítóval megvizsgáljuk, melyikben volt több szennyező anyag.

e) A jég nemcsak melegítés, hanem nyomás hatására is olvad

Ez a jelenség az oka, hogy a korcsolya csúszik a jégen és hasonlóképpen a jégen a szánkó, de ugyanezért csúszik a havon is. A korcsolya, szánkó súlya alatt a jég nagyon kis mértékben megolvad és az így keletkezett finom vízhártya teszi sikamlóssá. A nyomás megszüntetése után a pillanatnyilag keletkezett víz ismét megfagy. A fentiek ismeretében érdekes kísérletet végezhetünk el télen, amikor tartós fagyok vannak és könnyű vastagabb jégdarabra szert tenni.

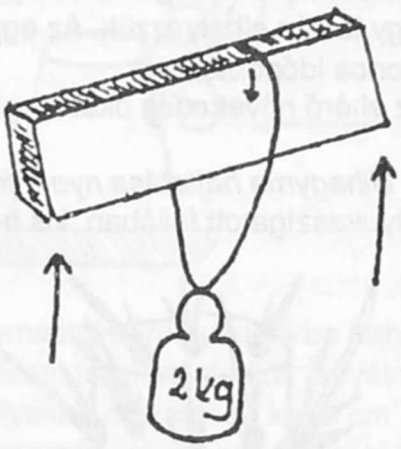

A kísérletet a szabadban végezzük. A jégdarabot az ábrának megfelelő módon a két végén alátámasztjuk (pl. két szék támlájának felhasználásával) – minél vékonyabb acélhuzalt vetünk át rajta és a huzalt alaposan megterheljük (pl. egy-két téglával vagy más nehéz súlyú tárggyal.) Az így megterhelt huzal nyomja a jeget, amely a nyomás hatására megolvad. Ennek következtében a huzal egyre inkább belemélyed a jégbe, amely ennek ellenére egyben marad, mert a nyomás alól felszabadult víz ismételten megfagy. Hosszabb idő alatt a huzal teljesen átvágja a jeget anélkül, hogy valóban két darabra vágná. Csak az utolsó stádiumban szakad le egy darab a jégből, amikor már a jég szilárdsága nem képes ellenállni a szakító hatásnak. A jégdarab azonban annak ellenére, hogy átvágta a huzal, egy darabban marad.

f) Csak teljesen tiszta, minden szennyeződéstől mentes víz fagy meg 0 °C-on.

A vízben oldott anyagok mennyisége és minősége különböző mértékben megváltoztatja a víz fagyáspontját. Ha pl. két pohárba csapvizet öntünk, és az egyikben feloldunk evőkanálnyi konyhasót, majd mindkettőt lehűtjük (fagyos télen a szabadban), azt tapasztalhatjuk, hogy a sós víz alacsonyabb hőmérsékleten (később) fagy meg. Ezért sózzák télen a havas, jeges utakat. A keletkezett sós oldat csökkenti a síkosságot. (A só a talajba kerülve károsítja annak élővilágát!)

g) Zúzmara előállítása mesterségesen

Egy nagyobb és kisebb babaedényt egymásba helyezünk, a két fal közötti részt vízzel feltöltjük, majd fém szúnyoghálót vagy rostaszövetet teszünk a kisebb edénybe úgy, hogy az kimagasodjék. Mellé jégdarabokat teszünk. Az edényt a fagyasztóba helyezzük

3–4 órára (túlhűtjük). A hűtőből kivéve a csoportszobába visszük, ahol a gyerekek párás levegőt lehelnek a fémhálóba.

Megfigyeljük a változást, az összefüggéseket megállapítjuk.

3. Hajtatás és csíráztatás

a) Azonos bokorról-cserjéről több ágat metszünk le, a gyerekekkel közösen.

– Egyik ágról leszedjük az összes rügyet, tiszta vízbe helyezzük a szobában.

– A többi ágon minden rügyet meghagyunk.

– Az egyik ágat tiszta vízbe téve helyezzük el a szobában, a másikat víz nélküli edénybe téve helyezzük el a szobában, a harmadikat tiszta vízbe tesszük, de kivisszük az udvarra.

A változásokat (illetve a változások hiányát) megfigyeljük, az összefüggéseket megállapítjuk.

Egy-egy nagyobb rügyet (pl. vadgesztenye vegyesrügyét, orgona virágrügyét) óvatosan szétbontunk, nagyítóval megnézzük a pici leveleket illetve virágkezdeményeket.

Lerajzolhatjuk.

b) Azonos minőségű vetőmagot, azonos talajba és időben egy-egy pohárba elvetünk és egy tálcán elhelyezzük. Az egyiket tiszta vízzel, a másikat szappanos vízzel öntözzük – azonos időpontokban.

Az eltérő növekedés okát megbeszéljük.

c) Újhagyma hajtatása nyers fogyasztásra folyamatosan

Kilyukasztgatott fóliában, kis helyigénnyel:

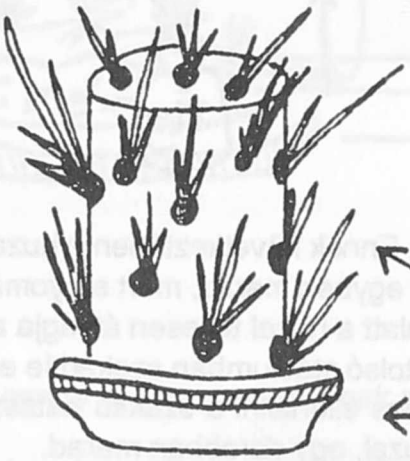

A változásokat naponta lerajzolhatjuk.

d) Csíráztatás és hajtatás

Azonos vetőmag és azonos minőségű talaj felhasználásával végezzük a kísérletet, négy beállításban.

– *szobahőmérsékleten* tartva és *öntözve,*

– *szobahőmérsékleten* tartva és *nem öntözve,*

– *hideg helyen tartva és öntözve,*

– *hideg helyen* tartva és *nem öntözve,.*

e) A növények növekedéséhez nélkülözhetetlen a víz

Egyidejűleg vetve, szobahőmérsékleten tartva azonos talajba vetett magvak azonos körülmények között, az öntözéstől eltekintve: (rajzzal jelöljük meg az eltérést)

f) Egyik cserépbe az ősszel elrakott giliszta humuszt tesszük, másik cserépbe az ugyanakkor elrakott talajt. Azonos feltételek mellett csíráztatjuk, a cserépen jelölve a talaj milyenségét.

A növények közti különbséget megfigyeljük.

4. A növények életműködésük fenntartására fényre is szükségük van

A fény iránya:

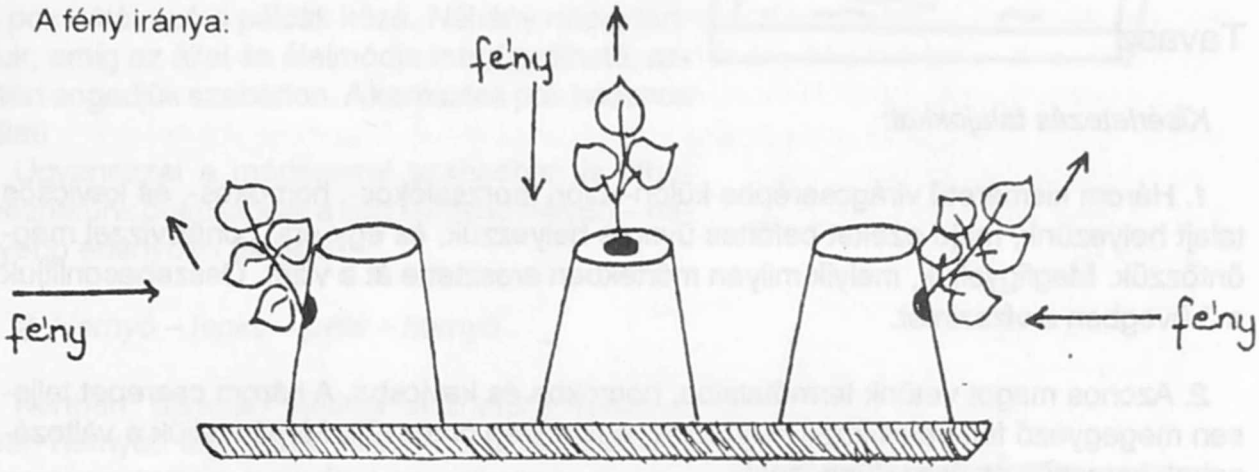

Egy hosszabb tálcába tett földbe kis távolságra egymástól három fészekbe babot vetünk. Amikor a sziklevelek kibújtak a földből, mind a három fészket lefedjük fényátnemeresztő anyagból (pl. fotokarton) készült pohárral, amelyekbe előzetesen kb. 3 cm átmérőjű nyílást vágunk az ábrákon jelölt módon. A talajt nedvesen kell tartani. Hosszabb időn át megfigyelhető, hogy a hajtások mindhárom esetben a fény irányában növekednek.

5. A növény (gyökérzet) fejlődése vízkultúrában

Babot csíráztatunk. Négyleveles korában óvatosan kiemelünk két lehetőleg azonos fejlettségű növénykét a földből. Gyökereiket vízben áztatva megszabadítjuk a rájuk tapadt földtől, majd a növényeket vattagumóba ágyazva konzerves üvegekbe függesztjük, amelyek közül az egyikben tápsós, a másikban pedig forralt, lehűtött víz van. Az edényeket szobahőmérsékleten, világos helyen tartjuk. A fejlődésbeli különbség 10–14 nap múlva jól észrevehető lesz. Jól megfigyelhetjük a vízben a gyökérzet fejlődését, továbbá azt, hogy a növénynek vízben oldott tápanyagokra is szüksége van.

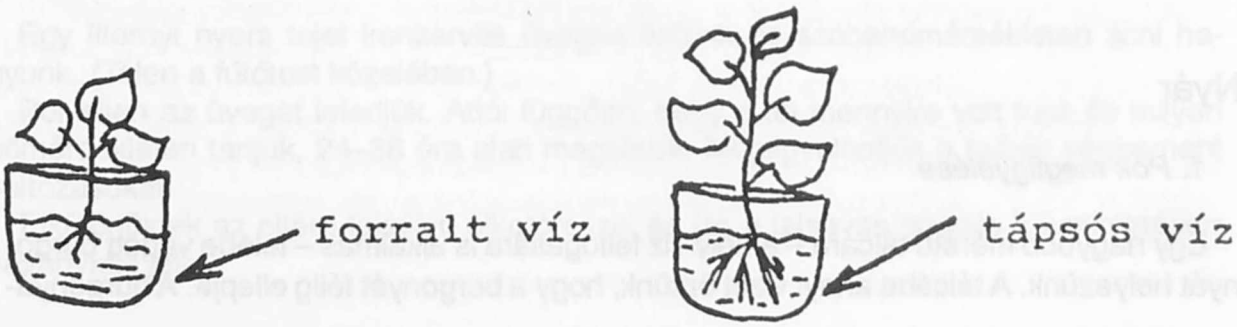

6. Csírazöldségek előállítása kóstolásra, fogyasztásra
(pl. búza, rozs, lencse, borsó, bab, szójabab.)
– A *csávázott* (vegyszerekkel kezelt) magok csíráztatása erre nem alkalmas, mert méreggel kezelték azokat.
– Ajánlatos a magvakat 24 órát langyos vízben előre áztatni.
– *Csíráztatás módja:* a magokat alaposan meg kell mosni hideg vízben. (Szűrőkanálba többszörösen gézlapot teszünk, erre a magokat, így nem mosódik ki a gyenge vízsugár alatt.) Csíráztató edénybe helyezve, jól szellőző helyen, szobahőmérsékleten tartjuk. Naponta kétszer leöblítjük, néhány fajnál többszöri öblítés szükséges. (pl. szója!)
– A sötétben csíráztatott magvak fehérek maradnak, de több B_2 vitamint tartalmaznak, a világosban csíráztatottak zöld színűek, és magasabb a C vitamin és klorofilltartalmuk.
A csírákat fogyaszthatjuk nyersen vagy vitaminsalátákba keverve.

Tavasz

Kísérletezés talajokkal:

1. Három kisméretű virágcserépbe külön-külön morzsalékos-, homokos-, és kavicsos talajt helyezünk, majd ezeket befőttes üvegre helyezzük, és egy-egy pohár vízzel megöntözzük. Megfigyeljük, melyik milyen mértékben eresztette át a vizet. Összehasonlítjuk a 3 üvegben a vízszintet.

2. Azonos magot vetünk termőtalajba, homokba és kavicsba. A három cserepet teljesen megegyező feltételek közé helyezzük, egyidőben öntözzük. Megfigyeljük a változásokat, keressük az összefüggéseket.

3. Három befőttes üvegbe egy-egy homokozólapát termőföldet, homokot, kavicsot teszünk, vízzel felöntjük, majd az üveget lezárva jól felrázzuk. Megfigyeljük, mi történik, melyik hogyan ülepedik?

4. Egy kisebb méretű ládikót fűlabdával ültetünk be – a másikat csak termőfölddel töltjük meg. Ferdén kitámasztjuk és így öntözzük, több napon keresztül. Megállapítjuk, mi történik – s vajon miért?

5. A Duna-partról hozott talajmintát, a komposzttal kevert termőtalajt és a letaposott, tömörödött udvarrészről felásott földet külön-külön nagyítóval illetve zsebmikroszkóppal vizsgáljuk. Melyikben látunk valami élőlényt?

6. Előző talajokat egy-egy kisméretű cserépben elhelyezzük, bevetjük mustármaggal, azonos feltételek között gondozzuk. Néhány nap múlva megfigyeljük az eredményeket. Az összefüggéseket megbeszéljük.

Nyár

1. Pók megfigyelése

Egy nagyobb méretű tálcára – amely víz felfogására is alkalmas – felébe vágott burgonyát helyezünk. A tálcába annyi vizet öntünk, hogy a burgonyát félig ellepje. A burgonyá-

ba egy hurkapálcát szúrunk, de előbb egy másikat ráerősítünk keresztben a tetején, és a két pálca találkozási pontjához ragasztunk egy 3–4 cm-nyi sötét színű papírból készített tölcsért, amelynek nagyobbik nyílása kb. másfél cm-nyi.

Nyár végén, ősz elején hálójában függeszkedő keresztespókot fogunk egy pohár és erősebb papírlap segítségével úgy, hogy a pókot óvatosan megközelítve, hálójában közrefogva a pohárba zárjuk a papírlappal A pohárból azután ráengedjük a pókot a felébe vágott burgonyára. A pók a víz miatt nem tud megszökni.

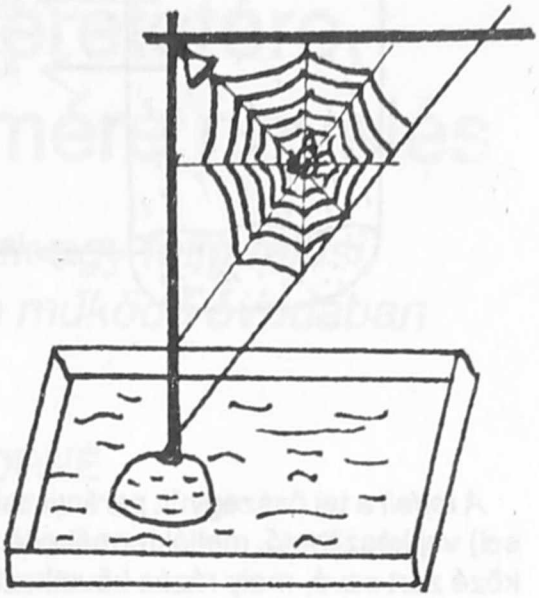

Az egészet tegyük csendes helyre (ablakba, esetleg nyitott ablakba). Valamennyi idő elteltével a pók hálót sző a pálcák közé. Néhány napig tartsuk, amíg az állat és életmódja megfigyelhető, azután engedjük szabadon. A keresztes pók hasznos állat!

Ugyanezzel a módszerrel szabadban is elhelyezhetünk pókcsapdát a kert félreeső helyén – nagyobb edényben faággal.

2. Hernyó – lepke – pete – hernyó

Kertben, parkban sétálva találhatunk valamilyen hernyót. Gyűjtsünk be néhányat közülük és hazatérve tegyük bele őket egy alkalmas papírdobozba az ággal együtt, amelyen találtuk. Üveglappal fedjük le, hogy ne mászkálhassanak széjjel, de úgy, hogy a levegőzés is biztosítva legyen. Az üveglapon át megfigyelhetők. Naponta friss levelekkel tápláljuk őket. Árnyékos helyen tartjuk a dobozt.

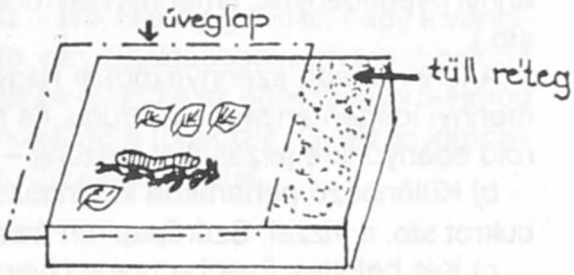

Több-kevesebb idő alatt – attól függően, hogy milyen idősek voltak a befogásukkor – bebábozódnak, majd fajtától függően, ugyancsak több-kevesebb idő múlva a báb lepkévé alakul.

A lepke, levetve a báb-ruhát, megtermékenyülhet és esetleg petéket is rak.

Ez esetben megfigyelhetők a petékből kibúvó apró hernyók, melyek táplálva növekednek, bebábozódnak, stb., és lezajlik egy újabb folyamat.

3. Tej és tejtermékek

Egy liternyi nyers tejet konzerves üvegbe öntünk és szobahőmérsékleten állni hagyunk. (Télen a fűtőtest közelében.)

Por ellen az üveget lefedjük. Attól függően, hogy a tej mennyire volt friss és milyen hőmérsékleten tartjuk, 24–36 óra alatt megalszik. Megfigyelhetjük a tejben végbement változásokat.

Elkülönülnek az eltérő fajsúlyú alkotórészei és íze a tejsavas erjedés következtében savanykás lett.

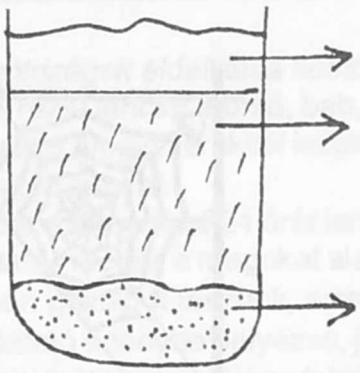

A tejfelt a tej összegyűlt parányi zsírgömböcskéi alkotják. A tejfelből rázással (köpüléssel) vaj készíthető, melléktermékeként író keletkezik. Az író tejfelt alkotó zsírgömböcskék közé zárt savó, mely rázás következtében kiválik.

Az aludttej részben kivált fehérjék és savó emulziója. Ha 35–40 °C fok hőmérsékleten tartjuk 10–15 percig, a fehérjék szilárd állapotban kiválnak a savóból. Az egészet szitára vagy ritkaszövésű vászonzacskóba töltve, a savó lecsurog és a visszamaradt anyag a túró. A savó és az író is lehűtve kellemesen savanykás, vitaminban és ásványi sókban gazdag ital.

4. Kísérletezés vízzel

a) Különböző helyekről azonos mennyiségben vett vizet tiszta ruhán át megszűrünk – annyi üvegedénybe, amennyi helyről a vizet vettük. (Duna, esőtócsa, madáritató, csapvíz stb.)

A fennmaradó szennyeződést nagyítóval megvizsgáljuk, megállapítjuk melyik vízben mennyi idegen anyagot találtunk, és ha lehetséges azt is, melyek azok. (A vízmintát tároló edényünkre jelzéseket teszünk – honnan vettük.)

b) Különböző poharakba különböző anyagokat vegyítünk: homokot – tintát – olajat – cukrot stb. a vízzel. Szűrőpapíron átszűrjük. Melyiket lehetett eltávolítani?

c) Két befőttes üvegbe ugyanolyan mennyiségű vizet töltünk. Az egyikbe konyhasót oldunk fel. Azonos tárgyakat helyezünk mindkettő folyadékba egymás után. Megfigyeljük, melyikben süllyed mélyebbre. Megállapítjuk, miért?

d) A nagyobb, vízzel telt edényünkbe különböző fajsúlyú eszközöket helyezünk. (Kavics – parafadugó – labda – fakocka – stb.) Megnézzük, melyik merül el, mennyire mélyen – és megbeszéljük, mi lehet az oka?

5. A napfény érzékelhető színeinek bemutatása

a) A gyermekek a nappal szemben helyezkednek el, s a locsolótömlővel porlasztjuk a vízsugarat a fényben. Megállapítjuk, milyen színeket láthatunk, mely a vízpárán visszatükröződik.

b) Buborékot fújjunk, megfigyeljük az ott látható színeket. Vajon miért színesek?

6. Játék az árnyékkal

a) A felnőtt és a gyerekek betonos részen egymás mellett állnak, a többi gyerek az árnyékukat körberajzolja. Miért nem ugyanakkora az árnyékuk?

b) Egy kisebb fának az árnyékát (vagy leszúrt botét) a nap különböző időszakában földbetűzött kreppszalaggal jelöljük. Mindig követjük az irányát, valamint pontosan jelöljük a hosszát. Délután megbeszéljük a tapasztalatokat.

A természet szeretetére, a környezet védelmére nevelés

Lehetőségek és módszerek egy félig falusi, félig lakótelepi környezetben működő óvodában

(Részletek)

RUSKÓ SÁNDORNÉ

Bemutatkozás

Óvodám ötcsoportos, két épületben helyezkedik el. Három csoport lakótelepen, két csoport – ahol dolgozom – a falu családi házai között.

A két óvoda felszereltsége hasonló, különbség a környezetben van. Míg a lakótelepi óvoda szomszédságában szövőgyár van, a falusi óvodáéban dombok, kastélykert. Itt egészségesebb a környezet, a jó levegőjű, tágas udvaron jobbak a játéklehetőségek is.

Ezt a különbséget úgy próbáljuk kiegyenlíteni, hogy a nyár nagy részét a lakótelepi ovisok is a „falusi" óvodánkban töltik. A másik különbség az étkeztetésben van. A lakótelepi óvodának a Dunavidéki Vendéglátó Vállalat főz – ami bizony gyakran hagy kívánnivalót maga után. A falusi óvodának saját konyhája van, háziasabbak, ízletesebbek az ételek. Szerencsére a kétcsoportos óvodánk élelmezésvezetője az egészséges életmód híve. Vitamindús, egészséges táplálkozás meghonosítására törekszik. Gyakran kapnak a gyerekek főzelékfélét, gyümölcsöt, vitaminsalátát, gyümölcssalátát.

Kapcsolat kialakítása a szülőkkel

Általában május végén tudjuk meg azt, hogy ősztől kik lesznek az új óvodásaink. Nyáron minden újonnan érkező gyermeket meglátogatunk (családlátogatás), ilyenkor ismerkedünk meg a gyermekkel, szüleivel, környezetével.

Az augusztusi szülői értekezleten – többek között – tájékoztatást adtunk a szülőknek az óvodai életről, a szokásokról, feladatokról, lehetőségekről. Évközben többször is szervezünk társadalmi munkát, amikor a szülők segítenek gyermekeik környezetének szépítésében. Pl. parkosítás, füvesítés; a kerítés javítása, kerti és a csoportszobák bútorainak, játékszereinek javítása, felújítása, új eszközök (pl. babaház) készítése. Az egyik asztalos apuka csodálatos madáretetőt faragott. Az elmúlt esztendőkben jó érzéssel tapasztaltam, hogy a szülők szívesen támogatják környezet- és természetvédelmi neveléssel kapcsolatos célkitűzéseinket. Ezt az eredményt annak is köszönhetjük, hogy szülői értekezleten beszéltünk a természet szeretetének, védelmének fontosságáról és ebben a szülői ház szerepéről. Tényekkel támasztottuk alá, hogy a szűkebb környezetünkben milyen környezetromboló tényezők, veszélyek vannak. Kiemeltük, fontos, hogy gyermekeink környezetbarát emberré váljanak, nevelkedjenek, hisz ők lesznek községünk jövendő, körrnyezetet megőrző, óvó polgárai.

A szülők segítenek kirándulásaink lebonyolításában is, és a költségeket is vállalják. Aki

tud, vetőmaggal, palántával, a madarak etetéséhez szükséges eleséggel járul hozzá munkánkhoz. Kérésünkre szívesen adnak kukoricaszárat, szalmát, fonalat, terméseket, ruhaanyagokat, sütéshez szükséges lisztet, tojást, lekvárt stb.

Rendszeresen felhívjuk a szülők figyelmét a természettel kapcsolatos újonnan megjelent kiadványok beszerzésére is. Többnyire elfogadják ajánlatainkat. Így történt ez pl. a *Durell* könyvekkel, *A természet csodái* című sorozattal, *David Attenborough: Élet a Földön* és az *Élő bolygó* című könyvével kapcsolatban. Ajánlottuk még a *Fürkész* és a *Búvár* sorozatot is.

Az óvoda környezetének megismerése és megszerettetése

Tiszta, frissen meszelt szobák várják ősszel az újonnan érkezőket. A bútorokat úgy helyezzük el, hogy otthonosságot, derűt sugározzanak, és lehetőség legyen a gyermekek ötletei alapján történő évközi rendezésre is. Ezt többször meg is tettük.

A falakat a szülőktől kapott és közösen gyűjtött természetes anyagokból a gyerekek által készített tárgyakkal és rajzaikkal, festményeikkel díszítjük. Azáltal, hogy ők is hozzájárulnak környezetük szépítéséhez, érzelmileg jobban kötődnek csoportszobájukhoz.

A tisztaság, a rend megőrzésében a gyermekek is részt vesznek. (Pl. elejtett papír, szemét felvétele, papírkosárba helyezése, játékok, ruháik rendbentartása, lábtörlés, naposi feladatok ellátása, növények gondozása stb.)

Szerencsés helyzetben vagyunk, tágas udvar veszi körül óvodánkat. Legnagyobb része füvesített, de virágos- és veteményeskertünk, homokozónk, pancsolónk, aszfaltozott útszakaszunk is van. Ez utóbbit közlekedési gyakorlópályának alakítottuk ki. Az árnyékot nyújtó fákat húsz évvel ezelőtt a szülők és az óvónők együtt ültették. A Föld napja a gyerekekért (április 22.) keretében 1991 tavaszán további fákat ültettünk a hiányok pótlására. Ezzel a falu fásítási programjában is részt vállaltunk.

Ma is helytállóak Jókai Mór gondolatai: „Ültess fát! Hogyha mást nem, lombot ád. Árnyékában megpihenhetsz, gondot ő visel reád. Jó tavasszal nyit virágot, messze érzed illatát. Kis madárka száll reája, ingyen hallgatod szavát. Ültess fát!"

Az óvoda kertjében való tartózkodás nemcsak a természet megismerésében tölt be fontos szerepet, hanem szabályokat is állít a gyerekek elé. Meg kell tanulniuk egymás mellett, s egymással játszani, vigyázni saját és társaik testi épségére, az udvar rendjére. Az időjárástól függően szinte mindennap kint vagyunk a levegőn, a szabadban, ezért a gyerekek edzettebbek, nagyobb az ellenállóképességük.

Az óvodai környezeti nevelés részletezése a tanév folyamán

Az új óvodások fogadása és a rövid szoktatási idő után a gyermekek alaposabb megismerése a cél. A játék, a napi tennivalók, a munka, a kezdeményezések, egyéni beszélgetések jó alkalmat adnak ehhez.

A napirendet úgy alakítottuk ki, hogy egy-egy tevékenység, foglalkozás elhúzódása ne okozzon gondot. Bármikor változtathatunk, mindig élünk az ad hoc lehetőségekkel.

Napirend:

7,00–9,30	Gyülekezés, játék, kezdeményezés
	Mindennapos testnevelés
	Testápolás
	Tízórai folyamatosan

9,45–12,00	Játék, kezdeményezés, levegőzés
	Testápolás
12,00	Ebéd
12,30–15,00	Testápolás
	Pihenés
15,00–15,15	Uzsonna
15,15–17,00	Játék, készülődés a hazamenetelhez

Amint a fentiekből kitűnik, azért, hogy a csoport hamar közösséggé alakuljon, sok-sok élményt nyújtó tevékenységet szervezünk. A közös játék az udvaron nap mint nap különböző újabb lehetőségeket nyújt a környezet megismerésére.

Ezekről szeretnék a továbbiakban képet nyújtani az évszakok feldolgozása során végzett nevelőmunkám ismertetésével.

Ősz

Szeptember elején lassan vége lett a nyárnak. Átalakultak a színek, a nap vidám, fényes sugarai bágyadttá, fátyolossá változtak át, hűvösödött az idő. Mindezt a gyerekek „bőrükön" érezték, mégis csak akkor tudatosult bennük, amikor észrevétettük velük.

Legelőször az időjárás változásait figyeltük meg, majd annak következményeit. Az első hetekben én közöltem az időjárás észlelhető, látható jelenségeit, de hamarosan a gyerekek is próbálták megfigyeléseiket elmondani.

Ők állapították meg, hogy reggel hűvösebb van, azért jönnek kabátban az óvodába. Később melegebben süt a nap, ezért levetkőzhetnek, póló is elég.

Megfigyeltük, hogy egyre gyakrabban fúj a szél, s tornyosulnak a felhők. Eljátszottuk a szél változásait, erősségének fokozatait: szellő, fuvallat, szél, vihar, szélvész, orkán. Beszélgettünk arról, hogy a szél hasznos is lehet, káros is. Hiszen a szél „hátán" is eljuthat a sok-sok virágpor, mag a megfelelő helyre, biztosítva a növény szaporodását. A szél pusztítani is tud: a szélvész nyomán letört ágak, leesett madárfészkek maradnak.

Megfigyeltük, hogy nálunk általában azonos irányból fúj a szél. Hatására megdőlnek a lágy- és fás szárú növények. Kipróbáltuk, ha engedünk az erős széllökés erejének, továbbhaladásra, mozgásra kényszerülünk.

Színes sárkányt készítettünk közösen. Az ötletet *Milne: A Szél hova fut* című verse adta. A vers elmondása után javasoltam a sárkánykészítést, mert úgy éreztem, annak használata egyrészt érdekes élményt nyújtó játék, másrészt bizonyítja a szél erejét, azt, hogy mozgásba tudja hozni a tárgyakat. Amikor elkészült a sárkány, éppen szélcsendes idő volt, de a gyerekek nagy lelkesedésükben nem tudtak várni, kérték, most próbáljuk ki. Felmentünk a közeli domboldalra, de bizony tapasztalhatták, szél nélkül nem repül a levegőben a sárkány. Ezért aztán mindennap figyelték a szél erősségét. Néhány nap múlva végre olyan erős szél kerekedett, hogy sikerült a sárkányeregetés. Megfigyelhették a szél irányát, erősségét, s mindezt játék közben.

A felhőket figyelgetve találgattuk, melyik mihez hasonlít. Eközben fejlődött képzeletük (pl. láttak habos sütit, sziklát, hegyet, emeletes házat, fa koronáját, sárkányt, füstöt stb.)

Közben megfigyelték a felhők mozgását, formájuk változását, alakjukat, színüket is. Észrevétlenül sok mindent (az időjárással kapcsolatos fontos dolgokat) fedeztek fel. Közben pedig elmondtam *Tarbay Ede: Felhő táncol* című kedves kis versét.

Késő ősszel többszöri tapasztalás, megfigyelés alapján megállapítottuk, ha van felhő, melegebb van, ha derült, felhőtlen az ég, akkor pedig hidegebb.

Volt alkalmunk észrrevenni, hogy a nagy tömegű, sötét színű felhők megjelenése után általában eső vagy hó esik. Felhívtam a gyerekek figyelmét arra, hogy az előző napokban

is láttunk felhőket, mégsem esett. Ők vonták le a következtetést, hogy nem mindegyik felhőből esik eső. Egy alkalommal, amikor cseperegni kezdett az eső, jó lehetőség nyílt a szókincsbővítésre. „Ki tudná másképpen mondani?" – tettem fel a kérdést: „Kicsit esik – nagyon esik"... – „Csepereg, csöpög, szemerkél, szitál", illetve „szakad, ömlik, zuhog, locsog, zápor" volt a válasz. Megkérdezték, hogyan keletkezik a felhő, az eső. Az eső keletkezési folyamatát a következő kísérlettel mutattam meg nekik.

Forró víz fölé üveget tartottunk, láthatták, ahogy a pára felszállt, kicsapódott, vízcseppek keletkeztek. Elmondtam, hogy a természetben is így történik. A vizek párolognak, az élőlények párologtatnak. Abból a levegőben felhő keletkezik. Ha a felhőben lebegő vízcseppek elég nagyok, akkor lehullanak – ilyenkor esik az eső.

A felhőről is, az esőről is találós kérdéseket tettem fel, több-kevesebb sikerrel ki is találták:

Hol vizet önt, hol havat hint,
hol jeget szór fejedre,
s elszáll – pedig szárnya sincsen
nyugatra, keletre.
(Felhő)

Szárnya nincsen, és mégis repül,
a föld felett körös-körül.
Néha lent száll, néha fönt jár,
szereti őt tavasz, ősz, nyár.
A hátával napot takar,
vizet önt le, hogyha akar.
Mi ez Gyuri? Mondd meg hamar!
(Felhő)

Mi nem lesz vizesebb, ha a vízbe esik?
(Eső)

Beszélgettünk a „kísérlet" közben arról is, hogy miért van szükség az esőre. A gyerekek eddigi tapasztalataik alapján tudták, hogy a növények, állatok víz nélkül elpusztulnak, de azért „kísérlettel" is bizonyítottuk ezt. A kertben szedett rózsából egyiket vízbe tettük, másikat víz nélküli vázába. Óvodásaink már másnap tapasztalhatták a változást. A víz felszívódását tintával színesített vízzel szemléletesen lehet érzékeltetni.

A radiátor párologtatójában megfigyeltük a víz csökkenését, párolgását, vonallal jelöltük a vízszint változásait.

Az egyik nap óriási zápor után elmentünk megnézni kedvenc domboldalunkat. A gyerekek megfigyelték a változásokat. Új „vízmosásokat", árkokat láttunk. Ekkor tapasztalhatták az eső kárát is.

A hűvös októberi napokban gyakran volt ködös, nyirkos az idő. Az ablakon kikémlelve arra a kérdésemre: „milyen idő van?" – tudták a választ: ködös. De hogy mi az a köd, azt már nem tudták, nem is tudhatták. Elmondtam, hogy ez nem más, mint egy lehúzódott felhő. Megállapították, hogy fehéres, vastag a levegő, nem látnak jól. Felhívtam a figyelmüket arra, hogy ilyenkor a rossz látásviszonyok miatt könnyen történhet baleset, jobban kell figyelniük a közlekedésnél.

Az ősz folyamán felfedeztettem a természetben az időjárás hatására történő változásokat is. Észrevették, hogy a hűvösödő idő hatására az erdő megváltozott, színesek lettek a falevelek és leperegtek a fákról.

Később megfigyeltük a deres udvart, s azt, hogy a Nap melegének hatására a dér el-

olvad. Fontosnak tartom, hogy ezen megfigyeléseknél a gyermekek szóban is fogalmazzák meg tapasztalataikat. Ez visszajelzés számomra arról, hogy a gyermekek megfigyelték-e a folyamatot. Hiszen csak az nevezhető megfigyelő tevékenységnek, amely az érzékelt tevékenység lényeges elemeit, jellemzőit kiemeli a lényegtelen tulajdonságok közül. Gyakran kell a gyermekek csapongó figyelmét célzottá tenni, mert különben elsiklanának események, ok-okozati összefüggések fölött.

A kastélykertben a hulló falevelek zizegő hangját hallgatva elmondtuk *Csanádi Imre Levélsöprő* című versét. A színes faleveleket feldobva röptettük, s megbeszéltük, milyen színekben pompáznak a fák: aranysárga, rozsdabarna, bordó, piros, zöldessárga, sötétszürke.

Szinte pillanatok alatt nagy csokor levelet gyűjtöttek, amelyeket aztán formájuk szerint hasonlítgattunk össze. Érdekes dolgokat fedeztek fel: az egyik hosszúkás, a másik gömbölyded, keskeny, szélesebb, cikcakkos, hullámos a széle, másképpen helyezkedik el a száron. Végül mindegyik fajta levélnek megkerestük a „gazdáját": vadgesztenye, szelídgesztenye, kocsánytalan tölgy, fekete bodza, közönséges mogyoró.

Ezeken az erdei kirándulásokon nagyon sok mindent volt alkalmunk megfigyelni.

Összehasonlítottuk a cserjét a fával. Megbeszéltük, mi a különbség a kettő között. Ők mondták el, hogy a „cserje" alacsonyabb, nincs törzse, ágai vékonyabbak. Aztán összehasonlítottuk az egyes fafajokat: lombkoronájuk formáját, nagyságát, termésüket, kérgüket – arról gyurmalevonatot készítettünk. Beszélgettünk arról, hogy nem szabad a fákat meggondolatlanul kiirtani, ha mégis kivágjuk, újakat kell ültetni helyettük. Bennük merült fel: a madarakkal mi lesz, máshol kell fészket építeniük?

Megemlítettem, vannak olyan területek, ahol azért nevelik a fákat, hogy kivágják, s azt már a gyerekek mondták el, mire használják: fűtés, bútor, játék, ceruza.

Gyakran kirándultunk a közeli hegyekbe, erdőbe. Eközben sok mindent gyűjtögettek: vadgesztenyét, makkot, érdekes formájú kavicsot, csigaházat, göcsörtös ágakat. Ezekből különböző, változatos dolgok készültek: bababútor, Makk Marci, játékok, festmények.

A séták, kirándulások jó alkalmat nyújtottak a helyes, kulturált magatartás formálására. Megtanulták a gyerekek, hogy a természetben minden fontos, nincsenek hasznos és nincsenek káros növény- és állatfajok. Mindegyiknek megvan a maga szerepe. Éppen ezért az élőlényeket tisztelni, óvni, védeni kell. Ne tördeljék le a fák, bokrok ágait, ne tépjék le a virágokat, vigyázzanak a gombákra, a rovarokra, ne tapossák össze azokat.

Megtanulták, hogy semmit nem szabad eldobálni, a tízóraiból származó hulladékot összegyűjtöttük. A falu szélénél néhány helyen elszórt szemétkupacot láttunk. A negatív példa is nevel. Összehasonlították, hogy mennyivel szebb, kellemesebb a tiszta környezet, ahol az emberek ügyelnek a tisztaságra. Megszokták a gyerekek, hogy az erdőben, a természetben halkan beszéljenek, így nem riasztják el az állatokat.

Egy alkalommal megbeszéltük, másnap csipkebogyó-gyűjtésre indulunk. Reggel a gyerekek nagy lázban voltak, edzőcipőben, melegítőben, hátizsákokkal – benne elemózsiával jöttek az oviba. Nagyon szeretnek kirándulni, alig várták, hogy elinduljunk. Ahogy kiértünk a falu szélére, elénk tárult a falut szegélyező hegyvonulat, a lankás domboldalak.

Mikor felértünk a domboldalra, leheveredtünk, kicsit pihentünk. Közben elmondtam nekik, a környező hegyek közül melyiknek mi a neve: Kis-hegy, Kálvária-domb, távolabb a csupa fenyővel betelepített Durrogó, a másik a Kesellő. „Nézzétek, milyen messzire ellátunk erről a dombról!" Megállapították, hogy ez azért van, mert magasan vagyunk. Messzelátót is vittünk magunkkal, ami külön élményt jelentett.

Elmondtam nekik, ez a sok kis ház együtt a *mi falunk: Bodajk*. Megkerestük távcsővel az óvoda épületét, a templomtornyot, néhány gyermek jól látható házát. Láthatták messzebb a Vértes hosszú hegyvonulatát, a csókakői várat. A másik oldalon a Gaja-völgy terül el. Mindebből a gyerekek biztosan nem sokat jegyeztek meg, de ez nem baj,

fontosabb, hogy hallják, lássák, mi veszi körül falunkat. Így jobban tudják értékelni, szeretni, megbecsülni azt a helyet, ahol élünk.

A kis pihenő után elindultunk csipkebogyót – a gyepűrózsa ältermését – gyűjteni. Közben megismerkedhettek a tüskével, annak tulajdonságaival. Gyógynövényeket is láttunk. Elmondtam, hogy ezek – cickafarok, édesgyökér, nagy csalán – betegségek gyógyítására alkalmasak.

A hamvas kék kökény megkóstolása közben – mi felnőttek – elenekeltük a *Kék a kökény recece* című dalt. Ezután ők mondták el *Weöres Sándor: Galagonya* című versét.

A kökény ízét fanyarnak találták, mondtam, ha megcsípi a dér, jobb ízű lesz, akkor is megkóstoljuk majd.

Megbeszéltük, hogy a csipkebogyót, másszóval hecsedlit megszárítjuk. Télen teát főzünk belőle, mert tele van C-vitaminnal. Ettől ellenállóbb lesz a szervezetünk a betegségekkel szemben. A bokrok között sétálgatva apró madárfészket találtunk, a gyerekek egymást figyelmeztették: „Le ne verd, vigyázz!" Örömmel tapasztaltam, ahogy óvták a madárnak otthont, meleget adó helyet. Találgattuk, vajon milyen madár lakhatott benne. Megállapítottuk, hogy fecske nem lehet, mert az eresz alatt fészkel. Cinege, harkály nem lehet, mert azok a fák odvaiban laknak. Végül arra a következtetésre jutottunk, hogy zöldike, esetleg erdei pinty lehet, mert ezek a madarak bokrokon fészkelnek.

Bogarászás közben apró rovarokat találtak, egy katicabogár már bágyadtan húzta be szárnyait. Beszélgettünk arról, hogy ősztől a rovarok (pl. katica) és néhány gerinces állat (pl. sün, gyíkok) téli álmot alszanak, és úgy telelnek át. Találtunk az avarban egy csigát is, amely már készült a télre. Megfigyelték a gyerekek, hogy a csiga miként zárta el háza nyílását.

A gyerekek fáradtan, de tele élménnyel, sugárzó arccal tértek vissza az óvodába. Másnap is menni szerettek volna. Természetesen az őszi évszak még ezernyi munkát, megfigyelési lehetőséget biztosított számunkra. Ilyen volt pl. a veteményeskert rendbetétele, a paradicsom-, a sárgarépa- és az almaszüret, abból kompót és vitaminsaláta készítése; ásás, udvartakarítás, cserepes virágok átültetése stb.

Közben megtanulhatták értékelni az emberi munkát, láthatták annak „gyümölcsét", fontosságát: a tisztaságot, a rendet, a beérett gyümölcsöket, zöldségféléket.

A szomszéd kertben kukoricatörésben segítettünk, ajándékba egy nagy tököt kaptunk, amiből töklámpás készült. Tetszett a gyerekeknek.

Egy nagymamához diószüretre voltunk hivatalosak, dióverés közben énekeltük: *De jó a dió* című dalt. A burkától megtisztított dióbelet jóízűen ették. A zöld, húsos terméshéj leszedésétől sötétbarna lett a kezük. Csodálkozva tapasztalhatták, hogy nem lehet lemosni. Elmondtam, hogy ez egy festékanyag, régen festettek is vele textíliákat. Pár nap múlva lekopik a bőrről. Az őszi gyümölcsök fogyasztásakor ügyeltünk az egészségügyi szabályokra: gondosan megmosva esszük.

Az óvoda udvarán van egy almafánk, aminek változását folyamatosan figyeljük. Így lehettek tanúi a gyerekek a gyümölcs kifejlődésének az első rügy kipattanásától az érett alma begyűjtéséig. Láthatták, hogyan „éled" a nemrég még kopasz fa! Láthatták a rügyeket, a virágba borult ágakat, az apró terméseket, leveleket (itt megbeszéltük, miért nem szabad az éretlen gyümölcsöt leszedni), majd a gyümölcs növekedését. Az almaszüret nagyon tetszett a gyerekeknek, a fiúk felmászhattak a fára. Figyelmeztettem őket, a vékony ágak könnyen törnek, vigyázzanak: egyrészt óvni kell a fát, másrészt a balesetveszély miatt. A lányok az alsó ágakról szedték kosarukba a „mosolygó", illatos almát. Közben elmondtuk Fésüs Éva: *Őszi kirándulás* (őszi gyümölcsökről szól), majd Csanádi Imre: *Alma* című versét.

Sok mindent készítettünk közösen őszi gyümölcsökből, termésekből: gyümölcs-, zöldségbabákat, állatokat, levéllenyomatot, csutkababát, dióhéjbölcsőt, szalmaképet stb. Közben őszi dalokat, verseket énekeltünk, mondogattunk. Pl. *Lipem-lopom a szőlőt, Egy*

üveg alma, Sarkadi Sándor: *Édes Ősz jött,* Nemes Nagy Ágnes: *Gesztenyefa,* Csanádi Imre: *Ősz-elő.* Az udvar egyik sarkában rovar-teleltető helyet készítettünk: odahordtuk egy kupacba az összegyűjtött falevelet, tavasszal majd megfigyeljük, milyen rovarok teleltek alatta.

Szerencsénkre a közeli erdőből gyakran látogatják meg az óvoda fáit a mókusok. Megfigyelhették a gyerekek az állat formáját, színét, mozgását, ügyességét. Késő ősszel, s télen nap mint nap dióval, makkterméssel kedveskedtek nekik, így újra és újra visszatértek azok.

Ősszel megfigyelhették, milyen változáson mennek keresztül a növények, állatok, az egész természet, mindezekről sok-sok közvetlen tapasztalatot gyűjtöttek.

Javasolt irodalom

– Az óvodai nevelés programja, (OPI, 1989)
– Környezetvédelem a közoktatásban, Országos pedagógiai tanácskozás dokumentumai (OKTH, 1987)

Acsai Gézáné, Hegedűs Anikó, Vízy Istvánné dr.: Környezeti nevelés az óvodákban (KGI, 1990)
Akimuskin – Csarusin: Ismered őket? (Móra K., 1978)
Dr. Anghi Csaba: Állatkertről állatkertre (Natura K., 1978)
D. Attenborough: Az élő bolygó (Novotrade K., 1989)
D. Attenborough: Élet a Földön (Novotrade K., 1989)
Dr. Babulka Péter – Kósa Géza: Képes gyógynövénykalauz (Propszerv KFT, 1991)
Dr. Balázs Klára – Dr. Mészáros Zoltán: Biológiai védekezés természetes ellenségekkel (Mezőgazdasági K., 1989)
Dr. Bálint György: Mesterfogások (Mezőgazdasági K., 1990)
Bozóky Éva: Szótlan barátaink (Natura K., 1979)
C. Bood: A természet csodái I–VI. kötet (Interprint, 1988–1991)
Y. Brookes: Növények a lakásban (Novotrade K., 1991)
„Bölcs Bagoly" Oktatóközpont munkaközössége: „Környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok Magyarországon", Módszerek és gyakorlatok gyűjteménye, (OKV megbízásából MÉDIA K., 1986)
Budai Csaba: Biológiai védekezés a növényházak kártevői ellen (Mezőgazdasági K., 1986)
B. Cork: Az erdő könyve (Novotrade K., 1990)
Dalmais – Bonhomme: 366 és 4 történet a természetről (Móra K., 1990)
Deimer: Bálnák és delfinek (Tersloff és Babilon K., 1990)
Dornbach Mária (szerk.): Minden napra egy kérdés (Móra K., 1987)
G. és L. Durell: Az amatőr természetbúvár (Gondolat K., 1989)
Fehér Ferencné (szerk.): Lehetőségek, ötletek, módszerek, Tanulmányok a környezetvédelmi nevelés köréből (OPI, 1983)
Dr. Franyó István: Biológiai album (Tankönyvk., 1989)
Harald – Lange: Kelet-Afrika állatparadicsomában (Gondolat K., 1975)
Hercegh Éva – Vajnits András: Időjós élővilág (Natura, 1981)
Izsák Béláné: Miniatűr sziklakertek (Mezőgazdasági K., 1989)

Kanczler Gyuláné dr: Segédanyag a „természettudományi ismeretek" studiumhoz (Budapesti Tanítóképző Főiskola, 1989)
Kanczler Gyuláné dr: Speciális ökológiai ismeretek (Nemzeti Szakképzési Intézet, 1991)
Kapocsy György: Az állatkertek világa (Minerva K., 1984)
Kopácsi György: Interjú állatokkal (Natura K., 1973)
Koroknay István: Az állatok nagy képeskönyve (Móra K., 1972)
Kresz Mária: Találós kérdések könyve (Rege KFT, 1990)
Kubinyi Ágoston: Magyarországi mérges növények,(Kossuth K., 1983)
Erich Lange: Metamorfózisok az állatvilágban (Gondolat K., 1988)
Dr. Lászay György: Kerti virágaink gondozása (Planétás K., 1991)
Magyari Beck Anna: Állatok farsangja (Móra K., 1979)
Magyari Beck Anna – Granaszlói Szilvia: Ünnepsoroló (Móra K., 1979)
Dr. Merényi Károly: Kiskerti tanácsadó (Mezőgzadasági K., 1986), Biokertművelés Tények – eljárások – receptek, (Biokultúra, 1987)
Dr. Móczár László: Kis állathatározó (Tankönyvk., 1977) Rovarkalauz (Gondolat K. 1990)
Dr. Nádai Magda: Madarak, fák, gyerekek (Legány és Tsa., 1990)
Németh Ferenc – Seregélyes Tibor: Ne bántsd a virágot (Zrínyi K., 1981)
Ludo Ondrejov: Ha majd az erdőt járod (Csehszlovák kiadás, 1966)
OPI: Ember és környezete (OPI, 1990)
Dr. Papp János: „Ismeretek, ötletek dióhéjban" Környezetvédelmi zsebkönyv (OKH kiadása, 1984)
Sass Gyöngyi: Telepítési Kiskáté (Mezőgazdasági K., 1991)
Dr. Schmidt Gábor: Díszfák és kertek képekben (Silvánus, 1990)
Simon – Csapody: Kis növényhatározó (Tankönyvk., 1983)
Soós Béla: Kertben élni kertészkedni (Mezőgazdasági K., 1985)
Szemere Zoltán: Hazai ragadozó madaraink (Mezőgazdasági K., 1987)
Tarnay Márta: Tarka-barka állatvilág (Minerva K., 1981)
J. Toman: A természet képekben (Natura K., 1988)
Usborne Tudományos Kísérletek: Kis ökológia (Egyetem Nyomda, 1990)
Varga Zoltán: Állatismeret (Tankönyvk., 1987)
Varró Aladár Béla: Gyógynövények gyógyhatásai (Pannon K., 1991)
Angela Wilkels: Első természetbúvár könyvem (Passage K., 1990)

Sorozatok

Biofüzet sorozatból:

11-es – Gévay Jánosné: Biotanácsadó a talajról és a tápanyagokról (1986)
12-es – Peter Sova: Biolevelek természetes anyagokból (1986)
14-es – Szentendrey Géza: A madarak a biokertész növényvédői (1986)
Számozatlan – Ránky Edit: Csírazöldség a naturkonyhában (1986)

18-as – Dr. Velich István: Biológiai védekezés ellenálló zöldségfajtákkal (1987)
20-as – Galambosi – Dr. Lévai – Dr. Őrsi: Mérgező növények és egyéb emberre veszélyes kerti „károsítók" (1987)
26-os – Armin Lutz: Hogyan lehetek biokertész? (1989)
27-es – Armin Lutz: 100 jó tanács biokertészeknek (1989)
28-as – Dr. Sziráki György: Növényvédelem feromonos rovarcsapdákkal (Mezőgazdasági Kiadó, Planétás GMK, 1989)

Búvár sorozatból:

Dr. Debreczy Zsolt: Fák, bokrok (Móra K., 1973)
Podani – Lexa: Tengeri állatok I. (Móra K., 1979)

Fürkész sorozatból:

Richárd Perry – Martin Woodcock: Madarak (Gondolat K., 1988)
John Wilkinson – Stefan Buczacki: Gombák (Gondolat K., 1989)
Christopher Gey Wilson: Kerti virágok (Gondolat K., 1990)
Victoria Goaman: Állatkerti állatok I–II. (Gondolat K., 1991)

Kertészpraktikák sorozatból:

Dr. Lászay György: Kerti virágaink gondozása (Planétás, 1991)
Szabó Béla tanár: Egyszerű kísérletek gyűjteménye (Főiskolai jegyzet)
Dr. Tóth Elek – Dr. Tóth Elekné: Így csináltunk házikertet (Planétás, 1991)
Tóth Imre: Díszfák és díszcserjék metszése (Planétás, 1991)

88 színes oldal sorozatból:

Dr. Lászay György – Wenszky Béla: Az évelőkről (Mezőgazdasági K., 1981)
Dr. Schmidt Gábor – Pápai Gábor: A díszfákról (Mezőgazdasági K., 1981)
Ronkay László – Seregélyes Tibor – Németh Ferenc: Lepkék (Mezőgazdasági K., 1985)
Botta Pál: Vízi és mocsári növények (Mezőgazdasági K., 1987)
Wertán Zsolt – Rátz Ilona: Sziklakerti növények (Mezőgazdasági K., 1987)
Ács Emőke – Migend László: A rózsákról (Mezőgazdasági K., 1988)

Pillantás a természetre sorozatból:

Schmidt Egon: Madarakról mindenkinek (Franklin, 1970)
Schmidt Egon – Veres László: Az erdők élővilága (Officina Nova)
Dr. Vojnits András – Veres László: Rétek, legelők élővilága (Officina Nova)

Szemtanú sorozatból:

Kőzetek, ásványok (Park K., 1991)

Tudománytár gyermekeknek sorozatból:

Állatok akcióban (Móra K., 1990)
Ég és föld (Móra K., 1990)
Élet a vizekben (Móra K., 1991)
Mindennapi életünk (Móra K., 1991)
Szárnyon és keréken (Móra K., 1991)

Veszélyben a világunk sorozatból:

A Föld
A levegő
A víz
Az erdők
Az állatvilág
Az emberiség
(Magvető Kiadó, 1992)

Környezet- és természet-védelmi Oktatóközpontok

1. Dr. Kalas György	REFLEX Zöld Zóna 9028 Győr, Móra park 1. 96/17-531
2. Dósa Gyula	Erdei Művelődési Ház 5005 Szolnok, Kaán Károly u. 5. 56/378-612
3. Mihály Istvánné dr.	Brunszvik Teréz Óvóképző Főiskola 5541 Szarvas, Szabadság u. 4., Pf.: 6. 67/11-511, 11-592 fax.
4. Takács Mihály	Bölcs Bagoly Oktatóközpont 4440 Tiszavasvári, Ifjúság út 4. 42/72-745
5. Törőné Kovács Jolán	Comenius Tanítóképző Főiskola 3950 Sárospatak, Eötvös u. 7. 41/24-211 Lak.: 3950 Sárospatak, Hild tér 3. 41/23-190
6. Szentendrey Géza	Erdei Művelődés Háza 2025 Visegrád, Pf. 32. 26/28-227, 26/28-381 fax Lak.: 2000 Szentendre, Csóka u. 12.
7. Polonyiné Hajnal Irén	Lak.: 2100 Gödöllő, Stromfeld sét. 6/b. 28/10-202
8. Kerezsi Andrásné	5. sz. Napköziotthonos Óvoda 2120 Dunakeszi, Garas u. 28. 27/41-887 Lak.: 2120 Dunakeszi, Nyárfa köz 6. 27/42-175
9. Dr. Csuka Zoltánné	5. sz. Napköziotthonos Óvoda 2120 Dunakeszi, Garas u. 28. 21/41-887 Lak.: 2120 Dunakeszi, Iskola u. 9. 27/42-175
10. Czippán Katalin	GÖNCÖL Alapítvány GAIA Munkacsoport 2600 Vác, Ilona u. 3., Pf. 184. 27/11-179 (fax is)
11. Farkas Gyuláné	Napköziotthonos Óvoda 1214 Budapest, Erdősor u. 110-112. 1-277-513
12. Juhász Nagy Ágnes	TIT Természettudományi Stúdió

	1113 Budapest, Zsombolyai u. 6. 1850-514, 1669-019, 1850-414 fax
13. Rogna Emília	Xantus János Környezetvédelmi OK 1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
14. Végvári Ágnes	Zöld Jövő Környezetvédelmi OK Lak.: 1223 Budapest, Tűzliliom u. 57. 2271-471
15. Darvas Lászlóné	Magyar Mezőgazdasági Múzeum 1367 Budapest, Vajdahunyadvár 1412-011, 1429-120 fax Lak.: 1207-061
16. Wellisch Mária	Magyar Mezőgazdasági Múzeum 1367 Budapest, Vajdahunyadvár 1412-011, 1429-120 fax Lak: 1046 Budapest, Dunakeszi u. 10. 1808-783
17. Labanc Gyuláné	„Kék Cinke" Oktatóközpont 1082 Budaepst, Horváth M. tér 9. 11-31-027 Lak: 1055 Budapest,Falk Miksa u. 10. 1313-416
18. Gecse Gáborné	„Füstifecskék" XXI. ker. Óvoda 1214 Budapest, Iskola tér 46. 2767-025
19. Grúz Jánosné	„Füstifecskék" KOK 1214 Budapest, Iskola tér 46. 2767-025 Lak.: 1215 Budapest, Ady E. u. 47. 2760-425
20. Farkas Gyuláné	Napköziotthonos Óvoda 1214 Budapest, Erdősor u. 110-112 277-5134
21. Mayer Tiborné	MUSTÁRMAG Keresztény Ökumen. Óvoda és Iskola 1038 Budapest, Ezüsthegy u. 70. 1688-902 Lak.: 1037 Budapest, Laborc köz 29.
22. Maklári Jenőné	Káposztásmegyeri ÁMK Homoktövis KV OK 1046 Budapest, Hajló u. 2-4. 1806-188, 1806-218 fax Lak.: 1046 Buedapest, Falemez u. 9. 1806-929
23. Dr. Vásárhelyi Tamás	Természettudományi Múzeum 1088 Budapest, Baross u. 13. 1181-846, 1382-122/60 113-8820 fax

Alkonykapcsoló

Ha az egységnyi időszakra vetített kerekasztal-megbeszélésekről szakmánkénti nyilvántartást vezetnének, a hazai játékszféra emberei valószínűleg világelsők lennének és jó eséllyel pályáznának egy Guiness-rekordra. Nemrég újólag találkoztak, hogy az idevágó koreográfia szerint a gyártó elmarasztalja a fejlesztőt, a kereskedelem a fogyasztót, a fogyasztó pedig – hogy résmentesen bezáruljon a kör – a gyártót.

Ezek után alig érthető, hogy a magyar játékszakma miért nem képes a teljes megújhodásra. Még kevésbé, ha figyelembe vesszük, hogy az eseményen megjelent pedagógus értően elemezte játék és nevelés kapcsolatát, különös tekintettel a személyiségfejlesztésre. Hiszen mint kifejtette: *„a játék a világ leképezését szolgálja, s hogy ezt miként teszi, az a kulturális fejlettség függvénye".*

Valószínűleg e gondolat jegyében tűnt föl a képernyőn egy kisszövetkezet elektronikus játéka, melynek a neve: *„alkonykapcsoló".*

Ha közelebbről megismerkedünk ezzel a játékkal, tapasztalhatjuk, hogy a valóságot a legteljesebb mértékben tükrözi, minthogy maga a játék egy olyan áramkör, amely a fényerősség csökkenésekor jelzést ad, mégpedig úgy, hogy egy kis lámpa hirtelen kigyullad. Ha a kreativitásra oly szomjas gyermek észleli a világítótest kigyulladását, szinte egyészen biztos lehet abban, hogy esteledik.

Vagy: befelhősödött odakünn.

Vagy: édesanyja behúzta a függönyt, az apja rágyújtott esetleg, és most az ablaknál áll, bámul kifelé.

És végül, de egyáltalán nem utolsósorban: kamion halad el a ház előtt. (Különösen gyakori az olyan gyerekek életében, akik főközlekedési út mentén élnek.)

Úgyszólván nélkülözhetetlen információ.

Az alkonykapcsolóhoz mellékelt tájékoztatón további következtetések is olvashatók, amelyek egytől egyig a játék gazdaságos felhasználására vonatkoznak: *„Ha az alkonykapcsolót az ablakpárkányra vagy az ablak közelébe tesszük, jelezheti, hogy esteledik és nem érdemes már kimenni."*

Világos, de főleg egyértelmű beszéd! Ez a játékszer – amelyiket, tegyük szívünkre a kezünket: joggal mutattak be a tévénézőknek – teljesen feleslegessé teszi az ablakon való kitekintést. Minek, mikor ott az alkonykapcsoló? Különben is: ebben a bizonytalan világban az ember tévedhet is, a gép azonban nem. Az ember kinéz, és mit lát? Világos van még, érdemes hát kimenni. Csakhogy a bizonytalanságban felnőtt ember kontrollösztönei azt súgják: jobb lesz, ha az alkonykapcsolóra nézel! Csakugyan olyan világos van még? Tényleg érdemes még kimenni?

Ugye!

Hanem mindezek tetejébe – a totális kreativitás jegyében – egyetlen alkatrész fordításával az alkonykapcsolóból *hajnalkapcsolót* készíthetünk, csakhogy akkor már egészen mást jelez: a hajnalt. A virradatot, hogy ideje felkelni.

Sőt, amint az utasításban áll: *„zümmögő alkalmazásával is jelezheti, hogy reggel van"*, de ez már csakugyan ínyenceknek való.

Így aztán egy alkonykapcsolón nevelkedett és világlátását a hazai játékipar ilyen és ehhez hasonló kreatív eszközein nyert ember mire munkába áll, úgy megy műszakban, hogy reggel el se húzza a függönyt, este pedig úgy fekszik le, hogy ki se néz az ablakon. Minek?

KOVÁCS ZOLTÁN

Pedagógia ökológiai alapon

Néhány gondolat Damiasz Randle: Teaching Green és R. Miller: New Directions in Education című könyve kapcsán

Ökológiai válságban szenvedő korunk egyik legégetőbb feladata az ökológiai morál meghonosítása, hisz ha a jövő generációinak természetszemléletében nem következik be gyökeres változás, az totális katasztrófához vezethet Földünkön. Ebben a folyamatban óriási szerep hárul az iskolára. Az ökológiai nevelés azonban csak akkor sikeres, ha a gyerekekben erős értékkötődés jön létre a természethez, elsősorban ahhoz a tájhoz, környezethez, amelyben élnek. Az új típusú szemlélet kialakítása azonban nem alapulhat „szövegelésen". A természet igazi megismerése csak csinálás által (learning by doing) lehetséges. Gondozási, törődési tevékenységek (pl. állattartás, kertészkedés) végeztetésére van szükség ahhoz, hogy a gyerekek kötődjenek az élőlényekhez, környezetükhöz.

Napjainkban egyre több pedagógiai programban kap helyet az új típusú természetszemlélet, s van néhány olyan irányzat is, amely legfőbb célként az ökológiai morál kialakítását jelöli meg. Ezeket a törekvéseket ismerhetjük meg *Damian Randle* Teaching Green című könyvéből.

A mű Angliában jelent meg, amely nem véletlen, hisz Európa országai közül itt tudott leginkább hatni a zöld pedagógiai mozgalom. A Green Network és a Green Print kiadó nagy erőfeszítéseket tesz azért, hogy az új típusú természetszemlélet egyre inkább általánossá váljon. A mozgalom gyökerei *Locke, Rousseau, Pestlazzi* munkásságáig nyúlnak vissza, de nagy hatással volt kialakulására *Fröbel, Montessori, Dewey, R. Steiner* és *A. S. Neill* pedagógiája is. Megvalósulására mélyen hatott *Schumacher* híres elmélete is, melynek alapgondolata az emberléptékűség. Ennek megfelelően iskoláik kis létszámúak (small school), ahol emberléptékű oktatás (human scale education) folyik. Mindenki jól ismeri egymást, a tanárok maximálisan figyelembe veszik a diákok egyéni szükségleteit és érdeklődését, facilitátorként segítik, ösztönzik őket. A szülők is aktív szerepet játszanak az iskolák életében, pl. joguk van véleményt mondani tantervi, tantárgyi kérdésekben. A tanítás a zöld értékek – a Föld megóvása, ökológiai bölcsesség a gazdaságban, részvételi demokrácia, decentralizáció, erőszakmentesség stb. – közvetítésén alapul, de ez nem csupán ismeretközvetítést jelent. Az itt tanuló diákok nap mint nap szembesülnek a természet valójával. Pl. az egyik angliai iskolá-

ban az intézmény kertjében megtermelt növényeket használják föl a főzéshez s a főzésben a gyerekek maguk is aktívan közreműködnek.

A zöld pedagógiát megvalósító iskolák köre ma még szűk, de van köztük elemi iskola, középiskola és felsőfokú intézmény egyaránt. Az egyik legrégebbi és legismertebb közülük a Schmall School, amely a Schumacher társaság támogatásával kezdte meg működését 1983-ban. A legújabb létesítmények egyike pedig a Green College, ahol 1990-től állandó kurzusok és időszakos rendezvények keretében dolgozzák föl a különböző zöld vonatkozású témaköröket.

A *Ron Miller* által szerkesztett Új törekvések az oktatásban című könyv szintén nagy figyelmet szentel az ökológiai értékeket preferáló törekvések bemutatására, de emellett számos, a hagyományostól eltérő más pedagógiai irányzatot is megismertet. Ez a kötet válogatás Hollistic Edication Review című amerikai folyóirat tanulmányaiból, ahol olyan pedagógiák mutatkoznak be, amelyeknek közös jellemzője a hollisztikus szemlélet. Az egészben való gondolkodás paradigmája az 1980-as években jelentkezett egyre erőteljesebben a tudomány különböző területein, pl. pszichoterápia és orvostudomány, fizika, biológia, vallás és filozófia, közgazdaságtan. Az újfajta szemléletmód, amelynek két legfontosabb alapértéke az élet tisztelete és a Föld megóvása hatott a pedagógiára is, főként a konvenciolálistól eltérő tanítási programokra. A hollisztikus irányultságú pedagógia az egész gyerekben gondolkozik, az értelmi, érzelmi, testi és lelki potenciál kifejlesztését egyformán fontosnak tartja. Fő törekvése harmonikus, partneri kapcsolatok létrehozása egyén és egyén, egyén és csoport, ember és természet, lélek és anyag között. Az élet tapasztalatát veszi alapul, a Földdel szembeni elkötelezett, felelősségteljes magatartást próbálja kialakítani a gyerekekben. A hagyományos tanítással szemben, amelynek fő célja a már meglévő kultúrjavak átadása az újabb generációknak a kritikus szemlélet és a változtatni akarás és tudás képességét fejleszti ki a diákokban.

E rövid ismertetés nem teszi lehetővé az ide tartozó pedagógiai irányzatok részletes ismertetését, csupán néhányat említek meg közülük:

Global education (teljes pedagógia)
Green education (zöld pedagógia)
Humanistic education (humanisztikus pedagógia)
Critical pedagogy (kritikus pedagógia)

A felsorolásból is látszik, hogy a hollisztikus pedagógia nem tanítási módszer, tanterv vagy program, hanem egy olyan szemlélet újbóli megjelenése az oktatásban, amelyre égető szükség van a XX. század végén ahhoz, hogy reménnyel tekinthessünk az előttünk álló évezred elé.

Miller, Ron (1991, szerk.): New Directions in Education. Hollistic Education Press, Brandon.; Randle, Damiasz (1989): Teaching Green. Green Print, London.

ZSOLNAI ANIKÓ

Az élővilág megismerésének kezdetei hazánkban

Az Akadémiai Kiadó jelentette meg Kádár Zoltán–Priszter Szaniszló: Az élővilág megismerésének kezdetei című könyvét.

Magyarul utoljára 1953-ban jelent meg könyv a honi biológia kezdeteiről. Rapaics Ray-

mund írta, és A magyar biológia története címet adta neki, de a vállalkozás meghaladta az erejét: lehetetlennek bizonyult számára egyetlen, viszonylag vékony kötetbe belezsúfolni minden, e témával kapcsolatos tudnivalót a saját koráig bezárólag.

Ennek ellenére – miként sokan mások – jópár évvel ezelőtt én is elolvastam Rapaics művét, mert ha valaki erre a témára volt kíváncsi, akkor nem volt más választása. (Feltéve persze, hogy nem akart olyan alapos kutatásokat végezni a kérdéssel kapcsolatban, ami már szaktudósi hozzáértést követel, és aminek eredményeként most megjelenhetett Az élővilág megismerésének kezdetei hazánkban, hanem egyszerűen csak szerette volna valamennyire megismerni a magyar természetkutatás történetét.)

Rapaics könyve – és ez könnyen belátható – mai szemmel nézve közelről sem bizonyulhat teljesnek, tökéletesnek vagy akár csak kielégítőnek. Hiszen bár a szerző minden bizonnyal a lehető legjobbra törekedett – és ha ez számára még sikerült volna is –, a tudománytörténet azóta természetszerűleg sokat fejlődött, arról már nem is beszélve, hogy az akkor megkövetelt és számonkért, tudományon kívüli – vagyis nyíltan kimondván: a politikai – szempontok érezhető jelenléte sem tett jót a munkának. És a fentebbieken túl: a néhány sorral korábban emlegetett „minden", a teljes hazai biológia hagyományainak tárgyalása Rapaicsnál lényegében a XVII. századdal veszi kezdetét, és nem korábban.

Szóval igencsak szükség volt már egy újabb és alaposabb feldolgozásra – ami persze irodalmi és levéltári kutatások nélkül nem valósítható meg, mivel a téma váratlanul szerteágazónak és szövevényesnek bizonyulhat.

Hiszen a lehetőségek szerinti teljességre törekedve legalábbis illik például megemlíteni legalább néhány szépirodalmi vonatkozást; azt, hogy mit írt Csokonai vagy Koháry ezzel a témával kapcsolatban.

Vagy – szintén példának okáért, hogy érzékelhető legyen a téma szinte beláthatatlanul összetett mivolta – tudnunk kell, hogy a honfoglalás előtti kor állatokkal és az élő természettel kapcsolatos ismeretei, valamint ezeknek az ismereteknek az eredete leginkább a történeti nyelvészet segítségével tárható fel: a kecske, a fejni, a malac, a csikó szavak mind iráni eredetűek.

A Don vidékéről pedig a szarvasmarha-tenyésztéssel kapcsolatos szavakat hoztuk magunkkal (bika, ökör, köpű, író, sajt stb.); és a Képes Krónika honfoglalási jelenetében szereplő teve is onnét lehet ismerős – a nevével együtt.

Hasonlóan kapcsolatban áll a magyar természetkutatás történetével – mint Kádár és Priszter könyvében olvashatjuk – a hungarológia is: az Oláh Miklós által 1536-ban, Brüsszelben írott „Hungaria"-ban (a hungarológia egyik alapművében) nem csupán a magyarországi állatvilág és állattenyésztés sajátosságaira tér ki a szerző; mondjuk arra, hogy akkoriban tízezer marhát számláló gulya volt egyetlen debreceni lakos tulajdonában; vagy arra, hogy miként fogják novemberenként a vizákat a Nándorfehérvár és Pozsony közötti Duna-szakaszon; de megemlíti azt az eléggé meghökkentő tényt is, hogy a Simánd faluban lakó, „... A környékükön élőktől különböző nyelvet beszélő emberek mind különleges testi hibákban szenvednek, és nem tűrnek meg ép testűeket maguk között."

És szó esik a mikológiáról – a gombatanról –, mivel a hosszabb ideig Magyarországon tartózkodó németalföldi Carolus Clusius (vagyis Charles de l'Ecluse, 1526-1609) 1601-ben, Antwerpenben megjelentette „Fungorum in Pannoniis observatorum brevis historia" című könyvét, amiben 32 színes táblán 117 pannóniai gombát sorol fel – és ezzel tulajdonképpen megalapozta a gombák tudományát.

Aztán nem sokkal később – tovább tallózva Kádár és Priszter munkájában – az erdélyi szász Bausner Bertalan (1629–1679) nevére bukkanhatunk rá – a magyarországi tudósok közül elsőként írt a hajszálerek rendszeréről, hét évvel megelőzve ebben még az olasz Marcello Malphigit (1628–1694) is.

És az meg talán tényleg kuriózumnak számít – közben a következő évszázadba ugorva előre –, hogy Linné (1707–1778) híres kettős nevezéktanának első magyar nyelvű ismertetését egy temetési beszédben találjuk, amit a történész, nyelvész és botanikus Benkő József (1740–1814) mondott el 1777-ben.

Benkő kortársa volt az erdélyi születésű Born Ignác (1742–1791): neve talán még a művelt olvasók előtt sem cseng különösebben ismerősen. Pedig nem csak arról nevezetes, hogy bánáti kutatóútjáról írott forrásértékű könyve a nagy érdeklődésre való tekintettel németül, angolul és olaszul is megjelent; hogy a bécsi Természetrajzi Múzeumot is vezette és jelentős eredményeket ért el a fosszíliák tanulmányozásában; hogy egy bécsi szabadkőműves páholy feje volt, amely társaság legfőbb céljának a tudomány feljesztését tartotta – azt is tudnunk kell róla, hogy mindezeken túl olyan mértékben testesítette meg a XVIII. század tudóseszményét, hogy Mozart Varázsfuvolájának szövegkönyvírója 1791-ben Sarastro alakjához őt választotta mintául...

És ha már többé-kevésbé a titkos szervezetekről van szó, illik megemlítenünk Martinovics Ignácot (1755–1795) is, aki két élettani munkájában az életjelenségek okait kémiai szemlélettel vizsgálta, elsőként tolmácsolta önálló összefoglalásban Holbach, Helvetius, La Mettrie elméleteit, és szexuálpszichológiai kérdéseket is felvetett – és ezek a munkák nemcsak a szerző személye, de a bennük található gondolatok miatt is figyelemreméltóak.

És szintúgy érdemes legalább pár sort szentelnünk Kitiabel Pálnak (1757–1817), aki nem vett ugyan részt politikai szervezkedésekben, ám a korszak egyik legnagyobb formátumú magyar tudós-polihisztora volt. A természetrajzon kívül történeti, régészeti, ipari, néprajzi stb. tárgyú feljegyzéseket is készített, miközben kutatóútjai során (részben másokkal közösen) mintegy kétszáz új magyar növényfajtát fedezett fel, és közel 15 ezer lapot számláló herbáriumot hozott létre. Halála után pedig Schuszter János állította össze két kötetben ásványvízelemzéseit (Hydrographica Hungarae, 1829); ez a világ legelső ásványvíz-monográfiája.

És aztán megintcsak szólnunk kellene még Rochel Antalról (1770–1874): minden valószínűség szerint az általa 1807-ben behozott törpefenyővel – ami 1828-ban még csak két láb magas és ujjnyi vastag törzsű volt – kapcsolatosak az akkor még teljesen ismeretlen kelet-ázsiai törpefakultúra első európai adatai.

Vagy hosszan kellene írnunk az olasz Ferdinando Marsigli grófról (1658–1730), aki 1726-ban adta ki hat fóliókötetben híres Duda-monográfiáját 200 rézmetszettel (a rajzok olyan tökéletesek voltak, hogy például a 19. táblán szereplő 52 halat Jacob Heckel német kutató utóbb be tudta sorolni Linné rendszerébe). Marsigli munkásságának fontosságát és elismertségét mutatja az is, hogy Linné később vízipáfrány nemzetséget nevezett el a tiszteletére.

De ott van Festesics Imre is (1764–1874), a Georgikont alapító Festetics György öccse: 1819-ben – mint a legújabb kutatások kiderítették – egy brünni folyóiratban tette közzé genetikai elgondolásait a juhok beltenyésztésével kapcsolatban (Genetische Gesetze der Natur); cikkében foglalkozott a természetes és a mesterséges szelekció jellegmegőrzéssel kapcsolatos szerepével; ezen kívül megsejtette a mutációk szerepét is és a heterózishatást. A hibrid nemzedékek szegregációjának felismerésével pedig öt évvel megelőzte az eddig a törvény felfedezőjének tartott angol R. Knight-ot.

Szóval lenne még miről írni, részletesen lehetne tárgyalni az orvosok, zoológusok, anatómusok, botanikusok és paleontológusok; a kertészek és a mezőgazdák, a méhészek és az állattenyésztők magyarországi tevékenységét; és az utazók naplóit, feljegyzéseit, műveit is – merthogy ezek is beletartoznak a honi biológia kezdeti, vagyis 1829-ig terjedő történetébe.

És be lehetne mutatni a témától elválaszthatatlan festményeket és metszeteket, az anatómiai ábrákat, csontvázakat, halakat, madarakat, egzotikus szépségű virágokat –

azokat az illusztrációkat, amelyek művészi kidolgozottsága a kor hangulatát idézi, és jó kiegészítői lehetnek bármely, a természetkutatással foglalkozó szövegnek.

De ez nagyon nagy munka lenne, és nem is lenne már különösebb értelme, hiszen mindez megtalálható Kádár Zoltán és Priszter Szaniszló: Az élővilág megismerésének kezdetei hazánkban című könyvben.

Kádár Zoltán–Priszter Szaniszló: Az élővilág megismerésének kezdetei (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992., 134 oldal, 240 Ft)

GALÁNTAI ZOLTÁN

Biológiai fogalmak és kifejezések

Az Iskolakultúra II. évfolyamának 23–24. számában Horvatovich Sándorné: Kislexikon felhasználása a biológia tanításában című cikkét így kezdi: „Ahhoz, hogy a pedagógusok a helyi tantervet, óratervet elkészítsék, ismerniük kell a tanított tudományág, pl. a biológia fogalomrendszerét. A témazáró feladatlapok elemzése azt mutatta, hogy a tanulók, sőt néha a tanárok sem ismerik a a tankönyvek által használt fogalmak pontos tartalmát és terjedelmét." Néhány sorral lejjebb így folytatja: „A fogalomalkotásnál figyelnünk kell arra, hogy melyik fogalom milyen tartalommal és terjedelemmel szerepelt már a tananyagban és azt hogyan bővíthetjük tovább." Az alábbi cikkben az idézett szerző írását kívánjuk kiegészíteni.

A tanórák többségén, így a biológiaórákén is beszélgetünk tanítványainkkal az éppen aktuális tananyagról. A beszélgetés során a jelenségekről, folyamatokról párbeszéd alakul ki, kérdések, feleletek hangzanak el, logikai következtetéseket vonunk le, majd a jelenség vagy folyamat lényegét egy kijelentő mondatban logikai ítéletben összefoglaljuk. A későbbiekben ez a kijelentő mondat jelzős összetétellé rövidül, majd egyetlen szóvá, logikai fogalommá kristályosodik. A beszélgetéstől a szóig, a következtetéstől a fogalom kialakulásáig hosszú az út, de nem rövidíthető vagy kerülhető meg káros következmények nélkül. A fogalmak kialakítása és nyelvi formába öntése azonban sose lehet végcél, hiszen a fogalmak, valamint ezek nyelvi megnyilvánulásai, a szavak és kifejezések a beszélgetés további menetét elősegítő eszközök. Azonban a fogalmak, szavak, kifejezések végső soron bármennyire is eszközök, tudnunk kell, hogy a biológiaórák során mely eszközökkel dolgozhatunk, illetve mely eszközöket kell közösen kialakítanunk. Az óráira előrelátóan készülő biológiatanárnak ezért szükséges, hogy *e sajátos eszközkészletről leltár* álljon a rendelkezésére.

Az általános iskolai biológiatanítás segítéséhez útmutatók, tanári kézikönyvek, irányító tanmenetek, feladatgyűjtemények jelentek már meg. Ezek igyekeznek megkönnyíteni a teljes tananyag áttekintését, feltárni és bemutatni nemcsak a nagyobb, hanem a kisebb egységek közötti kapcsolatot, hozzájárulni az egyes órák tudatos tervezéséhez. A nyomtatott tanári segédeszközök kötött műfajuknál fogva nem foglalkozhatnak olyan részletességgel a tananyag kicsi mozaikdarabjaival, apró összefüggéseivel, mint ahogy az kívánatos lenne ahhoz, hogy a biológiaórák sorának végére a tanulók fejében biztosan sikerüljön teljes képpé összeállítani a biológiai művelődési anyag tartalmát. Elengedhetet-

len tehát, hogy a különböző évfolyamokon használt *biológiai fogalmak közötti összefüggéseket* is feltárjuk.

Ha beszéd közben a szavak, kifejezések a beszélgetőpartnerekben nem idéznek fel képet, azaz az elmondott szöveg nem a beszélő tagolatlan világképének egy-egy tagolt része, illetve a hallott szöveg nem tud a hallgató világképéhez egy újabb mozaikdarabkát szervesen illeszteni, akkor a beszélgetés nem beszélgetés, csak fecsegés. Nagyon fontos tehát, hogy a tanulók a szakszöveg hallatán vagy olvasása közben magukban fel tudják idézni, lássák is azokat a jelenségeket és folyamatokat, melyeket szavakkal, kifejezésekkel jelölünk, mert így jutnak valóban információhoz, így gazdagodik tudásuk. A köznyelvben viszonylag gyakran – sajnos néha a szakszövegekben is – előfordul, hogy ugyanaz a hangsor vagy betűk egymásutánja más-más tartalmat fed a szövegkörnyezettől függően [pl. nő(ivarú), nö(vekedik)]. Ennek fordítottja sem ritka, ugyanazt a jelenséget, folyamatot több fogalommal, szóval, kifejezéssel is jelölhetjük (pl. nőivarú, nőnem). Mind a két eset köznyelvünk természetes jelensége, általában nem okoz zavart, sőt gazdagítja nyelvünket. A szakszövegben azonban ez kevésbé kívánatos. A tudományok arra törekednek, hogy az általuk vizsgált jelenségeket, folyamatokat egyértelmen írják le, tehát az *egyetlen jelentésű jelek rendszerét* használják. Tanításunk során mind a köznyelvet, mind a szaknyelvet egyaránt beszéljük, írjuk sajátságaikkal együtt. Kezdetben a köznyelvi kifejezéseket használjuk, s csak később, ha már a tanulóknak több tapasztalat van a birtokukban, használjuk a szavakat szakkifejezésként. Természetesen nem szükséges, hogy az általános iskolába járóknak szaktárgyunk minden szakkifejezését megtanítsuk, sőt a köznyelvi kifejezésként is használt szakkifejezések mindegyikét sem alakítjuk egyetlen jelentésű jellé. De van jónéhány köznyelvi kifejezés, amely hamarabb vagy később, részben a tananyagtól, részben a fogalom logikai értelemben vett terjedelmétől függően szakkifejezéssé kell, hogy váljék az általános iskolai tanulmányok alatt. Tisztán kell látni tehát a *fogalmak érését* is, mely a biológiai művelődési anyaghoz készített nyomtatott taneszközök közül a tankönyvben követhetők leginkább nyomon.

Az általános iskolai biológiatankönyvekben a törzsanyagon belül három betűtípus van: leggyakoribb az álló betű, ritkább a *dőlt* és még ritkább a **vastag** betű. A tankönyszerzők vastag betűvel jelölték a leckében az új, vagy nagyon fontos fogalmakat, kifejezéseket. Dőlt betűvel szerepelnek a már ismert, de a leckében fontos szerepet betöltő kifejezések. Az álló betűs szedésnek két funkciója van. A szakkifejezés vagy még köznyelvi szóként szerepel a szövegben, vagy már annyira automatikus a szakkifejezésként használata, hogy nincs szükség a kiemelésre. Ez a rendszer ha nem is mindig következetes egy-egy tankönyvi leckén belül jó tájékozódási pontot ad. Arról viszont nem ad felvilágosítást, hogy egy bizonyos fogalom milyen módon válik szakkifejezéssé, vagy egy szakkkifejezésnek a továbbiakban milyen szerepe van.

A *Calibra Kiadó* kiadásában most megjelenő *Biológiai fogalmak és kifejezések az általános iskolában* című gyűjtemény a fent említettekhez kíván segítséget adni. A kiadványban a 4. és 5. osztályos környezetismeret, valamint a 6–8. osztályos biológia tankönyvek törzsanyagának folyamatos szövegében használt – a biológiai fogalmaknak megfelelő – szavak és kifejezések betűrendben találhatók, feltüntetve, hogy az illető szó melyik évfolyam melyik leckéjében milyen fontossággal fordul el.

Napjainkban számosan vállalkoznak arra, hogy élve a helyi tantervek készítésének lehetőségével, a maguk és tanítványaik kedvére alakítsák ki a feldolgozandó művelődési anyagból a tananyagot, és készítsék el a nyomtatott tanulói segédeszközöket. Ezeknek az igényes kollégáknak is segítséget nyújt ez a fogalomtár abban, hogy könnyebben áttekinthessék, melyek azok a biológiai fogalmak, amelyeket egy több évtizede eredményesen működő rendszer használt, mely fogalmak kialakításának módját érdemes követni és milyen következetlenségek vannak, amiket éppen a teljes kép kialakítása érdekében érdemes kiküszöbölni.

FRANYÓ ISTVÁN

Témazáró vetélkedő-sorozat a 4. osztályos környezetismeret tanításában

Vázlat

I. BEVEZETŐ
Társadalmi igény – alkotó egyéniség
Személyi feltétel: kreatív pedagógus
II. MÓDSZERTANI ÚJÍTÁS
a. Vetélkedő meghirdetése
b. Motiváló hatások: önkéntesség, játékosság, szülők meghívása
c. „Tanulást serkentő légkör" megteremtése
Felkészülési idő – önálló ismeretszerzés – könyvtárhasználat
Előzetes feladatok
Komplexitás érvényesülése
d. Versenyszellem, egészséges rivalizálás
Játékosság szerepe
Érdeklődés felkeltése
Tehetség felfedezése
e. A gyermek személyiségének sokoldalú fejlesztése
III. A VETÉLKEDŐ LEBONYOLÍTÁSA
a. Témakör: A gyümölcsös
b. A tájékozódás
c. Az Alföld
IV. A FELADATOK CSOPORTOSÍTÁSA JELLEGŰK SZERINT
V. BEFEJEZŐ GONDOLATOK

Társadalmi igény – alkotó egyéniség

Egy társadalom csak akkor tud fennmaradni, ha alkotó egyéniségekre támaszkodik. A kreativitás az emberi méltóság megőrzésének egyik lehetséges útja a számítógépek uralta világban, amelyben a rutinszerű gondolkodási feladatokat egyre inkább gépek vállalják magukra. Az élet arculatát a gyors változási folyamatok határozzák meg. Valószínűleg még nem is léteznek azok a munkahelyek, ahol a mai gyerekek dolgoznak majd. Talán ismeretlenek azok a kényszerítő személyes és szociális hatások, azok a társadalmi szerepek, amelyekkel majd felnőttkorukban szembekerülnek.

Az iskola nem képes arra, hogy minden egyes tanulót ellásson az alapismereteknek és készségeknek azzal a halmazával, amelyekkel későbbi életük során megelégedhetnek. A tudást, az ismereteket nem tekinthetjük rögzítetteknek, változtathatatlannak, és csak akkor boldogulunk, ha alkotó, változásra képes jellegét helyezzük előtérbe.

A mai gyerekeknek ezért olyan iskolai képzést kell nyújtani, ami sokoldalúan fejleszt – értelmi és érzelmi síkon is – amely képessé teszi őket a változásokhoz való alkalmazkodásra. A mai társadalmunknak a kreatív, rugalmas és alkotóképes felnőttekre van szüksége. Ennek személyi feltétele: „Csak tehetséges bonthatja ki mások tehetségét. Elengedhetetlen ezért, hogy gyermekeink tehetséggondozásának programjában az első helyre nevelőink pedagógiai kultúrájának emelése kerüljön." (Kerékgyártó Imre: Nyolc tétel a tehetségről)

A kreatív pedagógus engedi a gyermeket találgatni, nem sajnálja ettől az időt. Értékeli a tanuló részéről megnyilvánuló kreatív gondolkodást. Bíztatja, bátorítja erre a gyerekeket, érdekeltté is teszi őket ebben. A nem kreatív pedagógus leinti, esetleg meg is torolja az ilyen megnyilvánulásokat. A kreatív pedagógus merész, szellemes, humora van, en-

gedi, sőt megteremti a játékos tanulás feltételeit, mert a gyerekek élvezik a játékos tanulási formákat. Nehézségek elé is állít, ugyanakkor sikert biztosít a gyerekek számára.

„Hiszünk benne, az érett személyiség kialakulásának lényeges része, hogy minél több alkalma legyen saját tanulási programjának önálló, vagy másokkal együttműködésben való tervezésére. A tanár feladata elsősorban az, hogy saját tapasztalatai, ismeretei, könyvek és egyéb segédanyagok segítségével információforrásként szolgáljon, és mindenekelőtt, hogy tanulást serkentő légkört teremtsen." – vallja Klein Sándor.

A tanulás ilyen módon önként vállalt, kedvvel és teljes figyelemráfordítással végzett tevékenységgé válhat. Így a pedagógus a gyerekek számára olyan tanulási körülményeket teremthet, amelyben tanító és gyerek egyaránt örömét lelheti.

Mit tehetünk az örömteli tanulásért, az érdekesebb iskoláért?

Tapasztalataimat, eredményeimet a környezetismeret tantárgy keretében ismertetem. Próbálkozásaim módszertani újító jellegének legnagyobb haszna abban áll, hogy tantárgytól, életkortól függetlenül is megszervezhető, illetve továbbfejleszthető az a témaköröket lezáró vetélkedősorozat, amelyet az alábbiakban bemutatok.

A negyedik osztályos környezetismeret egy-egy témakörének befejeztével a hagyományos számonkérésen túl egy újszerű formában számolhatnak be a gyerekek az elsajátított ismereteikről.

A témakörök lezárása után vetélkedőt hirdetek a gyerekeknek.

A vetélkedő, mint az ismereteket tovább bővítő, elmélyítő módszer jól bevált, hasznos tevékenységi formának bizonyult. Erről szeretném az alábbiakban meggyőzni nevelőtársaimat.

A tanórákon megszerzett tudásukat a hagyományostól – témazáró felmérés, felelet – eltérő módon is számon lehet kérni a gyerekektől. Ez a módja sokkal érdekesebb, gyakorlatiasabb, komplexebb, mint a hagyományos. Sok tréfás, játékos elemet tartalmaz, ezért izgalmas, és élményt nyújt a gyerekeknek. Mivel a vetélkedőn való részvétel nem kötelező, talán éppen ennek köszönhető, hogy szinte 100%-os az érdeklődés. Tehát önkéntes jellege motiváló hatású.

A tanulást serkentő légkör megteremtése

A vetélkedő megszervezése:

A gyerekek 4 fős csapatokkal nevezhetnek be. A csapatok öntevékenyen szerveződnek. A verseny izgalmasságát, varázsát még az is fokozza, hogyha a párhuzamos osztályokat is bevonjuk. A versenyt megelőzően 2 hét felkészülési időt kapnak a gyerekek. Ezalatt búvárkodhatnak a könyvtárban, még jobban elmélyülhetnek az adott témában. Az önálló ismeretszerzésben, könyvtárhasználatban is gyakorlatot szerezhetnek. Arra ösztönözhetjük a tanulókat, hogy megvizsgálják a már megismert tényeket új szempontok alapján.

A felkészülést előzetes feladatok kijelölésével, könyvajánlással irányítom.

A feladatok megoldását írásban kérem a csapatoktól. Az adott témához kapcsolva albumot, plakátot vagy különféle tárgyakat készítenek a gyerekek. Ezek tartalmát illetve formai megoldását is értékelem. Mindig felhívom figyelmüket, hogy az elkészített munkájuk szép, esztétikus legyen.

Törekszem arra, hogy érvényesüljön a komplexitás, tehát az ismeretek gyarapítása mellett az esztétikai nevelés, környezeti kultúra, művészetek, zene, irodalom mind-mind helyt kapjanak. Éppen az a legnagyobb haszna, hogy sok nevelési területet mozgat meg.

Mivel a felkészülés, az előzetes feladatok megoldása időigényes, ezt a gyerekek a délutáni szabadidejükben tehetik meg. A tanóránkívüliségét még az is indokolja, hogy más osztályból is érkeznek gyerekek a vetélkedőre.

A versenyszellem kialakítását nagyon fontosnak tartom, hiszen ez serkenti az egyént a nagyobb teljesítményre, hogy soha ne elégedjen meg jelenlegi tudásával. Az egészséges rivalizálás a gyermek személyiségének fejlesztését szolgálja.

Hogy vonzóvá, érdekessé tegyem a vetélkedőt, az elméleti feladatok mellett ügyességi, játékos, tréfás feladatokat is beiktatok. Megmutathatják kreatív gondolkodásukat, játszhatnak alkotó fantáziájukkal. Ebben a szervezeti formában lehet igazán játszani tudásuk felhasználásával. Egy tanóra is tartalmazhat játékos elemeket, de itt több idő áll rendelkezésünkre, szabadabb, kötetlenebb formában valósulhat meg a játékos jelleg.

A gyerekek megismerésében is segítséget adhat a tanítónak, hiszen felfedezhet egyes gyerekeknél addig nem ismert érdeklődési területeket. Esetleg éppen most keltette fel a gyerek érdeklődését egy érdekes téma iránt. Kreatív gyerekekre is felfigyelhetünk a vetélkedőn, hiszen minden esetben alkotó fantáziát igénylő feladatok is szerepelnek.

A feladatok megoldása csapatmunkát igényel. Ők maguk osztják fel egymás között az elvégzendő feladatokat. Munkájukban egymásra utaltak, a kis baráti közösségek még szorosabbá válnak.

Tehát a vetélkedőre való felkészülés szerves része a munkának. A megszerzett tudásanyag elmélyülése mellett a gyerekeket igen sokoldalúan fejleszti, ha a tanító nagy hozzáértéssel, céltudatosan állítja össze a feladatsort.

Mindezt teszik a gyerekek önként vállalva, szívesen, jókedvűen, izgalommal, mert játszani, versenyezni jó, és csak a tanító tudja, hogy mindennek milyen nagy és összetett a haszna a gyermek egész személyiségének fejlesztése szempontjából.

Az alábbiakban ismertetem a vetélkedők forgatókönyvét:

A gyümölcsös

(4. osztály, 1. témakör)

Ajánlott irodalom:
A 88 színes oldal c. sorozatból:
Tomcsányi–Bödecs–Majoros: A gyümölcsfajtákról
Velich István: A déligyümölcsökről
Csepregi–Zilai: A szőlőfajtákról
A Búvár zsebkönyvek c. sorozatból:
Pócs–Bíró: Kultúrnövények 1.

Előzetes feladatok:

1. Készítsetek gyümölcsalbumot! Gyűjtsetek képeket gyümölcsökről! Csoportosítsátok a gyümölcsöket a magatok választotta szempontok szerint! Pl.: Mely évszakban érik? Fán terem – nem fán terem; terméseik szerint, stb.

2. Gyűjtsetek minél többféle gyümölcsitalos, gyümölcskonzerves cimkét, mirelit gyümölcsök dobozát! A legszebbeket ragasszátok be az albumba! Nézzetek utána, melyik üzem készítette ezeket a termékeket! Jegyezzétek be az albumba, hol találhatók hazánkban konzervgyárak!

3. Gyűjtsetek boroscimkéket! Keressétek meg a térképen a híres magyarországi borvidékeket! (Az albumba néhány cimke kerül a borvidékek felsorolásával.)

4. Kutassátok fel, hogy milyen almafajták vannak!

5. Kutatómunka: Keressetek képzőművészeti könyvekben, képes újságokban olyan képzőművészeti alkotásokat, amelyeken gyümölcsök szerepelnek.! (Egy-egy képet ragasszatok az albumba!)

6. Keress olyan meséket, amelyekben gyümölcsökről olvashatsz! (Mesecímek kerülnek az albumba)

7. Gyűjts népdalokat, amelyekben gyümölcs szerepel! (a dalok címeit kérem az albumba)

8. Készíts alma-hercegnőt, és a vetélkedőre hozd magaddal! (Bábkészítés alma, textil, papír, stb. felhasználásával.)

9. A vetélkedőre hozzatok magatokkal minél többféle gyümölcsöt!

10. Írjatok verset az almáról!

A két hét felkészülési idő nagy lázban telik el. A csapatok fantázianevet választanak maguknak. Igen szellemes nevek születnek. Például: Gyümölcsország szívei, Kiwi-tinik, Szőlikék, Vilmos körték, Gyümölcskoktél, stb. Van olyan csapat, akik felosztják egymás között a kutatási területeket, vannak, akik mindent közösen készítenek. Egy kicsit a szülők is segíthetnek az album elkészítésében.

Csodálatos album-gyűjteményem gyűlt össze az évek során. Hogy a gyerekek érdeklődését felkeltsem, és ötleteket adjak, a legszebbeket mindig megmutatom az előző évek albumaiból. A vetélkedő után a legszebb albumokat, alma-hercegnőket kiállítjuk az aulában lévő vitrinben.

A vetélkedő lebonyolítása:

A csapatok külön asztaloknál foglalnak helyet. Írólapokkal, íróeszközökkel, gyümölcsökkel felszerelkezve érkeznek.

Elsőként megtörténik az előzetes feladatok értékelése, a legjobb versek bemutatása. Ezután következik a helyszíni erőpróba.

A feladatok:

1. Gyűjtsetek csonthéjas gyümölcsneveket 3 perc alatt!

Értékelés: ahány jó megoldás, annyi pontot szereznek a csapatok.

2. Milyen almafajtákat ismertek?

Most több idő áll rendelkezésükre. Munka közben aláfestő zene szól, Vivaldi: Négy évszak – Az ősz.

Értékelés: minden almafajta 1–1 pontot ér.

3. Rakjátok ki betűkártyából egyik kártevőjének a nevét! Ha kész, írjátok le, hogy az ember hogyan védekezik ellene, és mely állatok pusztítják!

Minden csapat borítékban kapja meg a betűkártyákat. A kártyákon a májusi cserebogár betűi vannak.

Értékelés: A gyorsaság a döntő. A legelsőnek elkészülő csapat 3 pontot, a második 2 pontot, a 3. 1 pontot kap, a védekezés leírásáért + 2 pont jár.

4. Gyűjtsetek olyan népdalokat, amelyekben valamilyen gyümölcs szerepel! Egyet énekeljetek el!

Ért.: dalonként 1–1 pont, éneklés 1–5 pont.

5. Soroljatok fel magyarországi konzervgyárakat!

Ért.: 1–1 pont.

6. Almakukac készítése

Minden csapat kap 1–1 almát. Hámozzátok meg úgy az almát, hogy a héja egy darabban maradjon! Melyik csapat tudja a leghosszabb kukacot készíteni?

A csapatok maguk jelölik ki a legügyesebb almahámozó gyereket.

Ért.: Hosszúság szerint az 1., 2., és 3. helyezett 3, 2, ill. 1 pont

7. Soroljatok fel magyarországi borvidékeket!

Ért.: 1–1 pont.

8. Rakj egy zacskóba annyi almát, hogy 1 kg legyen!

(Minden csapat előtt egy kosár alma van.)

Ért.: Amelyik csapat legjobban megközelíti az 1 kg-ot, 3 pontot kap, a 2. és 3. helyezett 2, ill. 1 pontot.

9. Gyümölcsléivó verseny

Csapatonként egy gyerek versenyez, egy pohár almalét kell szívószállal minél gyorsabban meginni.

Ért.: helyezések szerint.

10. Írjátok le a világ egyik leghíresebb magyar szőlőnemesítőjének nevét, aki MDCCCXXXVIII – MCMXXI-ig élt! Arab számmal írjátok le, mettől-meddig élt!

Ért.: név és évszám 1+2 pont.

11. Mely mesékben találkozunk gyümölcsökkel? Írjatok minél több mesecímet!

Ért.: 1–1 pont.

12. Rendezzétek el a halmazábrán az alábbi gyümölcsöket!

Minden csapat megkapja a halmazábrát a gyümölcsnevekkel:

1. dió, 2. körte, 3. dinnye, 4. banán, 5. földieper, 6. szilva, 7. narancs, 8. citrom, 9. datolya, 10. szőlő

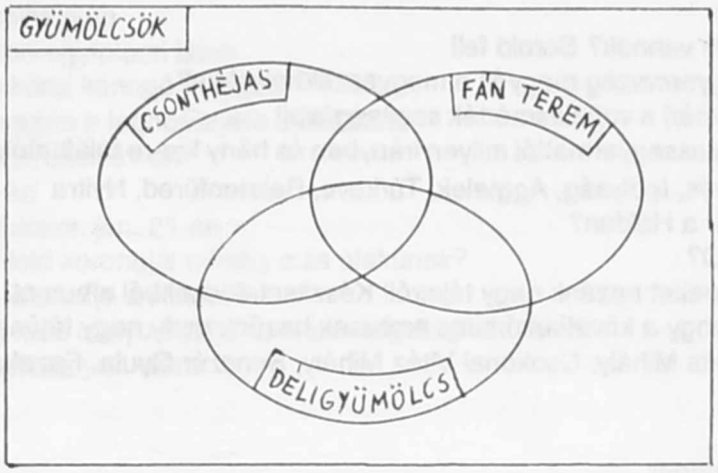

Ért.: Minden jól elhelyezett gyümölcsért 1–1 pont.

13. Gyümölcskóstolás bekötött szemmel

Minden csapatot 1–1 gyerek képvisel. Egyenlő nagyságúra vágott gyümölcskockák közül választanak egy tálcáról. Ízéről kell felismerniük.

Ért.: jó tipp – 1 pont

A vetélkedő végén, a zsűrizés alatt jó hangulatú gyümölcs-uzsonna zajlik. A díjazás is stílszerű, a helyezettek sorrendben kiwit, banánt, mandarint és almalét kapnak.

A vetélkedő a gyerekek között még sokáig beszédtéma, mindig izgalommal várják a következőt.

A zöldségeskert

(4. osztály, 2. témakör)

Lebonyolítása a téma biológiai jellegénél fogva hasonló az előző vetélkedőhöz. Ezért részletes ismertetés helyett itt csak néhány érdekességet emelek ki.

Előzetes feladatként a gyerekek zöldségnaptárt készítenek, plakátot terveznek az egészséges táplálkozással kapcsolatban. Felkészülésük során elmélyedhetnek a korszerű táplálkozásról szóló könyvekben. Megismerkedhetnek a vegetariánus életmóddal. Megtanulhatják, mely táplálékok károsak a szervezetünkre.

Fantáziadús zöldség-jelmezeket is tervezhetnek, pl. borsóhercegnő, paradicsom-király, káposzta-királykisasszony, hagyma-legény, stb.

A tájékozódás

(4. osztály, 3. témakör)

A témakör újszerű lehetőségeket kínál a tanító számára. A kisiskolás fantáziáját igen-igen foglalkoztatja a helyünk a Naprendszerben, az égbolt jelenségei és egyéb csillagászati kérdések. A témakör előtt általában elmegyünk a Planetáriumba, ahol megnézünk egy gyerekműsort.

A térképen való tájékozódásuk is ebben a tanévben alapozódik meg.

Ajánlott irodalom:

Nézz körül! (környezetismereti olvasókönyv)

Hédervári: Csillagvilág
Mi micsoda sorozatok: A csillagok
J. Dorsschner: Van-e élet a Földön kívül?
Varga D.-Varga A.: Ég és Föld
Képes földrajz: Magyarország
Lutra album: A világ állatai

Előzetes feladatok:
1. Milyen földrészek vannak? Sorold fel!
2. Tanuld meg Magyarország megyéit a megyeszékhelyekkel!
3. Az atlaszodban mérj a vonalasmérték segítségével!
Lakóhelyünktől, Balassagyarmattól milyen irányban és hány km-re találhatók a következő települések: Miskolc, Kiskőrös, Ipolyság, Aggtelek, Túrkeve, Balatonfüred, Nyitra
4. Kik jártak először a Holdon?
5. Mit jelent az UFO?
6. Gyűjtsetek tájképeket hazánk nagy tájairól! Készítsetek ezekből albumot!
7. Kutassátok fel, hogy a következő híres emberek hazánk mely nagy tájának szülöttei?
Petőfi Sándor, Babits Mihály, Csokonai Vitéz Mihály, Benczúr Gyula, Fazekas Mihály, Medgyesi Ferenc
8. Ki írta: Az alföld
Nem tudhatom
A Tisza c. verseket?
9. Melyik zenemű kapcsolódik a Balatonhoz, a Bakonyhoz, a Mátrához?
10. Kik az alkotói az alábbi festményeknek:
Vihar a pusztán, Kilátás Fonyód felé, Visegrádi Dunakanyar, Balatoni halászok

A vetélkedő lebonyolítása:

Feladatok:
1. Mely földrészen találhatók a következő országok?
1. Irán, Irak, Mongólia, Kína, India
2. Albánia, Portugália, Dánia, Bulgária, Ausztria
3. Marokkó, Líbia, Algéria, Csád, Dél-Afrikai Köztársaság
4. Peru, Brazília, Venezuela, Kanada, USA
Amelyik csapat a legkevesebb ország felsorolásával tudja a földrészt az kapja a legtöbb pontot. Az információk száma szerint 5–0-ig. (A csapatok sorszámot húznak.)
2. Melyik földrészen élnek a következő állatok?
(Ausztrália): vörös kenguru, erszényes ördög, koala, paradicsommadár, emu, kacsacsőrű emlős
(Afrika): oroszlán, gepárd, leopárd, zebra, zsiráf, nílusi krokodil
(Ázsia): bengáli tigris, szibériai hiúz, óriáspanda, orángután, maláji tapír, ormányos majom
3. Összekevertem Magyarország megyéit a megyeszékhelyekkel. Tegyetek rendet!
Minden jó párosításért 1 pont jár.
4. Képzeletbeli utazásra hívlak benneteket. Helikopterrel fogunk Magyarország fölött repülni.
(Irányok, távolságok meghatározása térképen, mérés vonalasmértékkel.)
Szeged-ÉNY felé 80 km (Kecskemét) – innen ÉK felé 170 km (Debrecen) – innen NY felé 130 km (Jászberény) – innen DK-re 200 km (Pécs) – innen É-ra 60 km (Tamási) – innen K-re 150 km (Szentes)
Mi a végállomás? A jó leszállóhelyekért 1–1 pont
5. Képösszerakás (a képen: ember a Holdon)
Ki járt először a Holdon? (összerakás 1 pont, válasz 1 pont)
6. Egy borítékot kaptok, amelyben UFO-üzenet van. Fejtsétek meg, és oldjátok meg a feladatot! (0–5 pont)
Ké–fé-szí-fít-se-fe-te-fek-e-fegy-ű-fűr-ru-fu-ha-fa-te-fer-ve-fet!
7. Fantasztikus mesefilmek zenéinek felismerése: Mézga család, Tini-ninja teknőcök, Elsüllyedt világok
8. Képzőművészeti alkotások felismerése: Vihar a pusztán, Balatoni halászok, Visegrádi Dunakanyar

Kik az alkotók? Hazánk mely nagy táján találhatók a képeken lévő tájrészletek?

9. Csillagászati kérdések 'fele sem igaz' játékkal:

A.: Miért 365 nap egy év?

1. Mert Gergely pápa így rendelte el
2. Mert ennyi idő alatt kerüli meg a Föld a Napot
3. Mert a hang 1 másodperc alatt 365 m-t tesz meg

B.: Mi a közös az alább felsorolt szavakban: Kos, Bika, Ikrek, Rák, Oroszlán, Szűz, Mérleg, Skorpió, Nyilas, Bak, Vízöntő, Halak?

1. Mindegyik csillagkép
2. Mindegyik ókori egyiptomi isten
3. Ezek a Nap körül keringő bolygók

C.: Az év melyik napján a leghosszabb a nappal?

1. Szilveszterkor, dec. 31-én
2. Március 15-én
3. A nyári napfordulókor, jún. 21-én

D.: Miért látjuk a Hold korongját mindig más alakúnak?

1. Mert a Föld eltakarja a Holdat
2. Mert mindig más irányból látjuk a Hold megvilágított oldalát
3. Mert egy üstökös van előtte

Az Alföld

(Élet a hazai tájakon c. témakörből)

Fontos, hogy alaposan ismerjük szülőföldünket. Igen gazdag gyerekeknek szóló irodalom áll rendelkezésre, hogy behatóan tanulmányozhassák hazánk, nagy tájaink gazdaságát, természeti környezetét. Természeti szépségeinkkel ismerkedhetnek, a természetvédelem fontosságáról győződhetnek meg. Tapasztalhatják, hogy költőink milyen nagy szeretettel tudnak szülőhelyükről írni. A táj ihlette képzőművészeti alkotásokba is bepillanthatnak a felkészülés során. Megismerkedhetnek népművészeti ágakkal is.

Ajánlott irodalom:

Hortobágy, a nomád pusztától a nemzeti parkig; Nemzeti park a Kiskunságban; Pásztorművészet, népművészet; Csák Gyula: Vadregényes pusztaság; Földrajzi olvasókönyv (Magyarország)

Panoráma sorozat: Magyarország; Magyar városok sorozat: Szeged, Debrecen

Előzetes feladatok:

1. Gyűjts képeket a Hortobágyról, a Tiszáról, Szegedről, Kecskemétről, Debrecenről, Kalocsáról! Készíts ezekből albumot!
2. Miről híres Kalocsa, Makó, Kiskunhalas, Hortobágy, Máta, Szeged, Hajdúszoboszló, Debrecen, Nádudvar, Karcag, Mezőkövesd? Képekkel is illusztrálhatod!
3. Ismerkedj meg az Alföld nemzeti parkjaival! Gyűjts róluk képeket!
4. Tanulmányozd a népművészeti ágakat! Mely alföldi városokban őzik még ma is a fazekasság és a hímzés mesterségét?
5. Gyűjtsd össze az Alföld híres szülötteinek, költőknek, íróknak, stb. a nevét! Ki írta a következő verseket: Szülőföldem, Az alföld, Szeged?
6. Keressetek olyan népdalokat, amelyeket alföldi megyében gyűjtöttek!
7. Ismerkedj meg részletesebben a Hortobággyal, Szegeddel és Debrecennel!
8. Készíts illusztrációkat a Tisza c. vershez!

A vetélkedő lebonyolítása:

Az évfolyam minden osztályából egy-egy csapat érkezik. Ők az elődöntőkből jutottak tovább. Mivel tágas teremben rendezzük a versenyt, az osztálytársak is eljöhetnek szurkolni, bíztatni a versenyzőket.

Feladatok:

1. Idegenvezető vagy. Mutasd be a kalapból kihúzott települést! (a kalapban 3 település neve: Hortobágy, Szeged, Debrecen)

Ért.: 1–5 pont; Szempontok: a nevezetességek felsorolása, a bemutatás érdekessége

2. Terítőket, párnát láttok az asztalon. Megszámoztuk őket. Írd le, hogy melyik hímzés honnan származik! (Kalocsai, matyó és halasi csipketerítőket kell felismerni. Egy kakukktojás is van, a környékünkről való palóc hímzés. Ezért plusz pont jár. Minden jó felismerés 1–1 pont.)

3. Pótold a versrészlet hiányzó szavait! Ki írta, mi a címe, és hol állt meg a költő a vers szerint?

Nyári napnak alkonyulatánál
Megállék a kanyargó...
Ott, hol a ... siet beléje
Mint a gyermek anyja kebelére

Ért.: Tiszánál – 1 pont; kis Túr–1 pont; a torkolatnál állt–1 pont; cím, költő neve 1–1 pont.

4. Figyeljétek meg jól a videóról bejátszott természetfilm részleteit!

Memóriajáték következik. Utána válaszolnod kell a kérdésekre.

Ért.: csapatonként 1–1 kérdés 1–1 pontért; a másik csapat rossz válasza esetén a kérdés plusz pontért megválaszolható

5. Egy-egy alföldi település valamelyik nevezetességét látod. Próbáld felismerni!

Először kis részletét mutatom, majd egyre többet, végül a teljes képet. Ha a csapat az első részletből felismeri 6 pontot kap, utána 1–1 ponttal csökken. A képeken: Szegedi Dóm, Debreceni Kossuth L. Tudományegyetem, hortobágyi Kilenclyukú híd (a csapatok sorsolással kapják a képet)

6. Lexikonhasználat:

Lexikonból keressétek ki, mit jelentenek a következő népi mesterségek: szíjjártó, szűcs, csiszár, fazekas, kádár, kerékgyártó, bognár, takács, kovács!

Ért.: mesterségenként a pontos meghatározásért 1–1 pont + a gyorsaságért 1 pont

7. Népdal eléneklése esetleg hangszeres kísérettel

Ért.: 1–5 pont + pont a kíséretért

A vetélkedő utolsó feladata már szinte az izgalmak levezetője. Ennek minden vetélkedőnél így kell lennie, hogy a befejezés a leghangulatosabb legyen!

A többi nagy tájunkról is hasonló anyagot állíthatunk össze. Lényeges, hogy minden vetélkedő az előzőhöz képest tartalmazzon új elemeket is, mert egyébként a témazáró vetélkedő-sorozat elcsépeltté, unalmassá válhat.

Befejező gondolatok

Áttekintve a feladattípusokat, csoportosítottam az előzetes és a vetélkedő helyszíni feladatait is. Ezzel szeretnék még egyszer rávilágítani arra, hogy az ismertetett vetélkedőforma a személyiségnek milyen sok területét érinti és aktivizálja.

A feladattípusok:

Előzetes feladatok:

1. Gyűjtőmunka: képek, cimkék, tárgyak stb.
2. Kutatómunka: információszerzés könyvből, folyóiratból (könyvtárhasználat)
3. Manuális tevékenységek: albumkészítés, ragasztás, rajzolás, bábkészítés
4. Alkotó fantáziát igénylő feladatok: versírás, meseírás, jelmezterv, plakátterv, illusztrációk készítése

A vetélkedő feladatai:

1. Ismeretszintű tartalmi kérdések: térképhasználat, érdekes adatok ismerete, stb.
2. Nyelvi játékok: betűkártya, madárnyelv, betűrejtények, stb.
3. Ügyességi feladatok:
   A.: Gyakorlati hasznú feladatok: salátakészítés, almahámozás, becslések
   B.: Játékos feladatok: gyümölcskóstolás, léivó verseny, stb.
4. Más tantárgyakhoz kapcsolódó feladatok: matematika (mérések, becslések, halmazba rendezés), irodalom, zene, műv.tört. jellegű
5. Filmrészletek, zenék, képek felismerése

6. Szituációs feladatok: idegenvezetés, jelenet, riport, stb.
7. Memóriajáték
8. Lexikonhasználat
9. Zenélés, éneklés

A fenti csoportosítással az volt a célom, hogy az alapötletről általános áttekintést adjak, így alkalmazását, továbbgondolását megkönnyítsem. A környezetismeret tantárgy komplexitása megfelelő ahhoz, hogy a vetélkedő-sorozat személyiségformáló munkánk szinte minden területét lefedje. Természetesen más tantárgyak keretében is szervezhető hasonló versenyforma. Tapasztalataim szerint ennek pedagógiai haszna garantált. A kérdések, feladatok formájának tartalmi kitöltése, bővítése csak pedagógiai fantázia kérdése.

CSÓRINÉ VÁRADI ZSUZSANNA

Beszélgetések az atomenergiáról

Napjainkban közelítőleg 400-ra tehető a működő atomerőművi blokkok száma Földünk 35 országában. Ezek közt van olyan is, amely már 30 éve termeli az elektromos energiát. Mindezek ellenére az emberek atomenergiához való viszonya igen különböző, nem mentes a szélsőségektől.

Az emberek atomenergiához való viszonyának kialakításában igen nagy szerepe van a különböző tömegkomunikációs szerveknek, TV, Rádió, Sajtó, de legalább ilyen fontos a természettudományos tantárgyakat tanító tanárok szerepe is. A tanárok ugyanis nemcsak tanítványaik felé közvetítenek ismereteket, hanem közvetett módon a felnőttek felé is. A gyerekek igen sokszor beszámolnak a családban arról, amit az iskolában hallanak. Ezért nem mindegy, hogy milyen összefüggésekre hívjuk fel tanítványaink figyelmét. Minél fiatalabb gyerekeket tanítunk, ez az információs csatorna annál inkább működik. Ezért úgy gondolom, hogy napjainkban, az atomenergiáról nemcsak a középiskolában kell szót ejteni, hanem már az általános iskolában is. A probléma kezelésére azonban fel kell készíteni az ott tanító tanárokat, illetve az általános iskolai tanításra készülő főiskolai hallgatókat is. Ezért indítottam, immár harmadik alkalommal az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán speciál kollégiumot ebből a témából. A foglalkozások nem annyira előadás, inkább beszélgetés jellegűek voltak, melyekbe a hallgatók aktívan bekapcsolódtak. A tematika a következő volt:

Tavaly volt ötven éve annak, hogy 1942. december 2-án sikerült beindítani az első atomreaktort, ez lehetőséget adott a *történelmi visszatekintés*re is. Ennek kapcsán szóba került a tudomány felőssége a kutatási eredmények hasznosítása területén. Az atomenergia története sajnos elválaszthatalan az emberiség történelmétől, hiszen az atomenergia Hiroshimában és Nagaszakiban mutatkozott be. Valószínű, hogy a két atombomba ledobásának és szörnyű pusztításának pszichikai hatásait soha nem lehet kiheverni. Az emberek minden, az atomenergiával kapcsolatos reagálása ebből származtatható.

Ehhez jött még egy sokk, az 1986-ban Csernobilban bekövetkezett igen súlyos baleset. Több atomerőműbaleset is történt már az elmúlt évtizedekben, de ezek súlyossága nem mérhető ehhez.

A fizikai alapok tárgyalásánál először magáról az *energiáról*, a különböző energiatípusokról, az energia megjelenési formáiról kell beszélgetni. Tisztázni kell, hogy minden tevékenységünkhöz energiára van szükségünk, de ezek rendkívül változatos formát mutat-

nak. Energiát veszünk magunkhoz a táplálékból, mely az életfolyamatok fenntartásához nélkülözhetetlen, ahol az energia a kémiai kötésekben tárolódik, és ez élelemiszerfajtánként változó. A háztartásban viszont főleg villamosenergiát használunk a háztartási gépek, mint hűtőszekrény, tv, rádió, mosógép, stb. működtetéséhez. A közlekedéshez szintén energiát használnak a járművek, benzint illetve a villamos energiát. Ez után kezdjük el a különböző eneriaelőállítási lehetőségek számbavételét, az energiahordozók csoportosítását.

Az általános energia bevezető után térünk csak rá az atomenergia, pontosabban *nukleáris energia*, hiszen az atommag átalakulásáról van szó, részletesebb tárgyalására. Megnézzük, hogy mi a lényeges különbség egy *atomerőmű* és az *atombomba* között, hiszen a fegyveres alkalmazás lehetősége félelmet kelt a köznapi emberekben. Megbeszéljük, hogy nem minden atomerőművet lehet plutóniumtermelésre használni. Szót ejtünk az eddig bekövetkezett nukleáris balesetekről. És itt kerülnek elő azok a kérdések, hogy mennyire lehet biztonságos egy atomerőmű, milyen környetszennyezést jelent ez a közelben élő emberek számára. Mekkora plusz terhelést jelent az atomerőmű jelenléte miatt megnövekedett *háttérsugárzás* és egyáltalán milyen sugárzások is vannak? Ezen témák megbeszélése jelent igazi plusz információt a hallgatóknak, a viszonylag száraz atomfizikai ismeretekhez képest. Hiszen mindennapi környezetünk is át van szőve az ún. természetes eredetű háttérsugárzással, melyről csak mostanában kezdünk el beszélni, pedig ezek mindíg velünk voltak, a földi élővilág ilyen környezetben alakult ki. Ilyen az ún. kozmikus sugárzás, és minél magasbbra megyünk, ez annál jelentősebb, de a repülőutakat nem szoktuk ilyen okokra hivatkozva lemondani. A másik része a talajból ered, rendkívül sokféle radioaktív atom van Földünkön. A Föld kialakulásakor a radioaktív bomlásuk során leadott energia olyan mértékű volt, hogy az megolvasztotta a Földet. Ez teremtett lehetőséget arra, hogy a sűrűség szerinti diferenciáció végbemehessen. Ezen atomok jelentős része azóta lebomlott, de azért napjainkra is maradt. Különösen a barlangokban, a rossz levegőcsere miatt, elég jelentős mennyiségű radioaktív radongáz halmozódik fel, melyet belélegzünk, és az a tüdőnkben folytatja tovább a radioaktív bomlását. A radon a szellőzetlen szobákban is felhalmozódik, pedig a központi fűtés hatásfokának javítása miatt egyre jobb nyílászáró szerkezetek kerülnek forgalomba. Az így megnövekedett radonkockázatot azonban mindenki vállalja. A *mesterséges eredetű sugárterhelés* igen jelentős százaléka sem a működő atomerőművektől származik, hanem az orvosi gyakorlatból. A tanárok évente járnak tüdőszűrésre, és ha orvosi problémáink miatt szükségessé válik, elmegyünk a legkülönbözőbb röntgenvizsgálatokra, nem is mérlegelve annak esetleges rákkockázatát.

Megismerkedünk a *sugárvédelem* alapkérdéseivel is, azzal a legalapvetőbb elvvel kezdve, mely minden sugárzó anyaggal foglalkozó személyre nézve kötelező, hogy a sugárzási szintet mindig olyan alacsony értéken kell tartani, amennyire az ésszerűen lehetséges. Ezért alapvető szabályokként tartják nyilván a következő hármat: *idővédelem*, mely azt jelenti, hogy a lehető legkevesebb időt szabad csak eltölteni a radioaktív sugárforrás közelében, a végrehajtandó műveleteket előre nagyon pontosan el kell tervezni. *Távolságvédelem*, mely azt jelenti, hogy a sugárforrástól mindíg a lehető legtávolabb kell lenni, hiszen a sugárzás intenzitása a távolság négyzetével fordítottan arányos. *Védőrétegek alkalmazása*, mely általában ólomtartalmú anyag. E témakörben beszéljük meg a sugárzás biológiai hatásait, mely már nem sorolható a fizika tantárgy körébe, azonban egy tájékozott természettudományos tantárgyat tanító tanár számára fontos ismeretnek számít már napjainkban.

Az előadássorozat témája a különböző *emberi tevékenységek kockázati tényezőinek becslése* is, továbbá annak belátása, hogy minden tevékenységünk kockázatot hordoz magában. Nagy sikert szokott aratni a hallgatók körében a kockázat matematikai értelmezése, a *mikrorizikó*, mint egységnek a bevezetése. Ha egymillió embert egy mikrorizikó kockázatnak tesznek ki, akkor e hatás következtében 1 halálos áldozat várható. A nemzetközi meg-

ítélés szerint, mely statisztikai adatok tanulmányozásán alapul, kb. ekkora kockázattal jár ha 2500 km-t utazunk vonaton, vagy 2000 km-t repülőn, 80 km-t autóbuszon és 65 km-t autón. De ekkora kockázatot vállalunk másfél cigaretta elszívásával, vagy ha három napot Budapesten lélegzünk. Ezt az emberek általában elfogadhatónak ítélik. Egy átlagembernek néhány mikrorizikó kockázattal kell szembenéznie évenként élete során.

Nem minden foglalkozási ág mentes a kockázattól. Nézzünk erre is néhány statisztikából vett példát! A kereskedelmi szakmában dolgozóknak néhány mikrorizikó kockázattal kell szembenézniük évente, gyárakban dolgozóknál ez 10-100 mikrorizikó/év. A közlekedésben és az építőiparban 400 mikrorizikó/év , a szénbányászatban 800 mikrorizikó/év, tengeri olajkutakon dolgozva pedig 1200 mikrorizikó/év. A számítások alapján 1 millisievert nagyságú dózis kockázata 50 mikrorizikó/év. A természetes eredetű háttérsugárzás átlagosan 2.5 millisievert. Egy atomerőmű ennek ezredrészét sem bocsátja ki a környezetbe. Azonban egy fogröntgen alkalmával kaphatunk 1 millisievert többletdózist, melyről eszünkbe sem jut, hogy fogaink épsége érdekében ne vállalakozzunk erre.

Amint az a felsorolásból látszik, nagyvárosban élni is plusz kockázatot jelent, melynek egyik fő oka a levegő szennyezettsége. Ez a járművek kipuffogógázaitól és a különböző ipari tevékenységeknek a következménye. Rendkívül sok ólom, különböző nitrogén-oxidok és a szén és kőolaj elégetéséből származó kén-dioxid és szén-dioxid kerül a levegőbe. Az oxidok vízben való oldódásuk miatt a savas eső kiváltói, a szén-dioxid az üvegházhatás fokozódása miatt a globális felmelegedésért is felelős. Az atomerőműben ilyen káros anyagok nem keletkeznek. A problémát ebben az esetben viszont a működése során keletkező *radioaktív hulladékok* biztonságos elhelyezése jelenti. Ezek mennyisége azonban nem nagy. Összehasonlításként egy 420 MW hasznos teljesítményű atomerőmű kb. 2,5 kg dúsított tiszta uránt használ fel óránként. Egy barnaszenet felhasználó szénerőmű azonos teljesítmény eléréséhez 500 000 kg szenet éget el óránként. Nagy-Britanniában például már 30 éve termelnek energiát atomerőművekkel, és eközben mindössze 1100 m^3 kiégett fűtőelem keletkezett, melynek biztonságos tárolásáról gondoskodnia kell. Egy közepes méretű szoba térfogata ekkora közelítőleg. Ezeket víztől mentes mély geológiailag biztonságos rétegekbe kell helyezni, megfelelő védelemmel, mely kidolgozottnak tekinthető. Ez a probléma is komplex, hiszen mind fizikai, mind geológiai ismereteket kíván a szakemberektől, így tárgyalása sem oldható meg szigorúan egy tantárgy keretein belül, mint a környezetvédelmi kérdések általában.

Az emberiség további létéhez szükséges energia mennyiségéről többféle vélemény létezik. Nagy szerepe kell legyen az energiatakarékosságnak és a hatékony energiafelhasználásnak. Egyes becslések szerint 40%-os csökkenést is el lehet érni ezzel a módszerrel. Az energiatakarékos berendezések megvásárlása és azok felszerelése azonban nem kevés anyagi áldozatot is kíván a jelenlegi világszerte nehéz gazdasági helyzetben. Ez azonban nem azt jelenti, hogy ezt a lehetőséget el kell vetni, de rövid távon valószínűleg nem oldható meg teljesen. Azonban ha sikerül is minél több energiatakarékos, illetve az energiát sokkal hatékonyabban használó berendezéseket működtetni, akkor is szükség van az erőművekre. Egyes számítások szerint meg lehetne takarítani annyi energiát, hogy ne kelljen újabb erőműveket építeni, de ne felejtsük el azt, hogy a jelenleg működők elavulnak. Az erőműépítés problémájával tehát mindenképp szembe kell néznünk. A kérdés az, hogy milyen energiahordozót részesítünk előnyben. Nem kevés kutató szerint a jövő az alternatív energiahordozók kizárólagos használata lesz, és az atomerőműveket be fogják zárni. Azonban ezeknek is van környezetkárosító hatása. Például a biogázok rendkívül kellemetlen szagúak, a szélmalmok zajosak, a napkollektorok nagyon nagy területet foglalnak el, a vizienergia a gátszakadás miatt veszélyes és sorolhatnánk a példákat. Egy erőmű telepítésénél nem csak az erőmű működésének alapelveit kell figyelembevenni, mint azt a zöld mozgalmak nagyon helyesen látják véleményem szerint, hanem a teljes energiatermelési ciklust, melybe beletartozik a telepítés és a keletkező hulladékelehelyezés módja, továbbá a várható

környezeti és társadalmi hatások figyelembevétele. Ez komplex probléma, nem sorolható egyetlen tudományterület, mint kizárólag fizika, kémia, biológia, vagy a földrajz hatáskörébe. Ezért kell a tanárjelöltek részére bizonyos mértékig komplex ismereteket is közvetíteni, nem csak a szorosan vett szakterületükre vonatkozókat. Amint az a tematikából látható, a kiválasztott kérdéskört igyekeztünk ennek megfelelően komplex módon feldolgozni, nem kötődve egyetlen tantárgy kereteihez sem.

IRODALOM

Atomenergia vagy energiahatékonyság (1991. szerkesztette: *Foltányi Zsuzsa*)
Marx György: Beszélgetés marslakókkal (1992.)
Energy education (1989. szerkesztette: *Marx György)*
Magfizika példatár (1992. Szerkesztette: *Radnóti Katalin*)
Teller–Zelei: A biztonság bizonytalansága (1991.)
Alapfokú sugárvédelmi ismeretek (1992. szerkesztette: *Fehér István)*

RADNÓTI KATALIN

Az óvodai nevelés országos irányelvei

Preambulum

Az 1828-ban megnyílt első magyarországi óvoda az első európai óvodák egyike volt. A hazai óvodák működését törvénycikk (1891), kisdedóvási törvény (1953), majd nevelési-oktatási terv (1957) szabályozta. Az első, 1971-ben megjelent nevelési programban – némileg oktatáscentrikus beállítottsága ellenére – megjelent a korszerű pszichológiai és antropológiai tudás a kisgyerekről, az életkori sajátosságokról és az ezekből fakadó testi, lelki és mentális szükségletekről.

Az óvodai nevelés 1989-es programja már felvillantja az alternatív megoldások lehetőségeit – a vegyes, illetve egységes életkori csoportok, a kötött és kötetlen foglalkozások, a kötött és folyamatos napirend tekintetében; ugyanakkor részletekbe menően *egységes* program, mely kevés teret ad a helyi sajátosságok, az eltérő pedagógiai koncepciók szabad érvényesítésének.

Az óvodai nevelés országos irányelvei

– a gyermekek nevelésének meghatározásában, az ehhez szükséges intézmények megválasztásában a *szülői szabadság*,

– az óvodai módszerek kialakításában a *pedagógiai szabadság* érvényesülésének kívánnak utat nyitni.

A *gyermekközpontú* szemléletnek megfelelően – a gyermekek alapvető jogait garan-

Az OKI Iskolafejlesztési Központ kezdeményezése alapján az MKM felkérésére készült előzetes javaslat. Készítői: Kereszty Zsuzsa és Vekerdy Tamás. A szerkesztőség és az anyag készítői várják a kollégák szakmai véleményét.

táló nemzetközi egyezményekkel összhangban – az *Irányelvek* elsődleges szempontja a *gyermeki személyiség* – az emberi személyiség – szabad kibontakoztatásnak biztosítása, amely csak az egyéni különbségek figyelembevételével, a gyermek *életkorilag és egyénileg meghatározott* testi, lelki és mentális *szükségleteivel összhangban* történhet.

Az *Irányelvek* figyelembevételével
– érvényesülhetnek az *eltérő nevelési koncepciók programjai,*
– kialakulhatnak a *helyi óvodai programok.*

A helyi óvodai programok kidolgozásához – tartalmi és metodikai kérdésekben – az 1971-es és az 1989-es nevelési programok *segédkönyvekként* használhatók.

Az óvodapedagógusok biztosabb orientálása érdekében az *Irányelvek* nagy vonalaiban követi az óvodai nevelés 1989-es Programjának beosztását – erre oldalcímeiben is utal –, s ettől csak ott tér el, ahol ezt az elvi álláspont mássága megkívánja. Egyes helyeken (beljebb szedve) megjelenik az a háttértudás is, amely az irányelv alkalmazását indokolja.

Az alapérték az emberi személyiség

Az óvodai nevelés helye a kisgyermek nevelésében, célja és feladata

Az az alapérték, amelyből kiindulunk, az emberi személyiség. Ezt az emberi személyiséget kell a nevelés folyamatában minél teljesebb kibontakozáshoz segíteni mind a saját, mind az emberi társadalom érdekében.

Az elmúlt évtizedek kutatásaiból és mindennapi tapasztalataiból egyaránt világossá vált, hogy az individualisztikus értékrend alapján felépülő társadalmak hozzák létre a szerves, hatékony közösségeket is – az individuumok szabad választása alapján –, míg a kollektivista társadalmak működésképtelen kényszerközösségeket hoznak létre az individuumok elnyomásával, és egy leplezett egoisztikus értékrendet alakítanak ki. (Az 1971-es és az 1989-es programok – bár jelentős szerepet tulajdonítanak az egyéni bánásmódnak – kollektivista értékrend által befolyásoltak.)

Az emberi személyiség – a gyermeki személyiség – fejlődésének legkedvezőbb feltételeit az első három-négy életévben a *család* biztosítja. Arra kell törekedni, hogy kedvező körülmények fennállása esetén – a gyerekek ezt az időszakot lehetőség szerint családban töltsék el. Az óvodai felvételt se a szülők, se az óvodapedagógusok ne siettessék, mechanikusan az életkorhoz kötve annak időpontját. Igen fontos azonban a kedvezőtlen szociális helyzetben lévő és/vagy környezeti ártalomnak kitett gyerekek korai intézményi nevelését biztosítani.

Az óvodai nevelés a harmadik-negyedik életévtől *a családi nevelés kiegészítőjévé* válik. Mivel a kisgyerek számára a mintegy félnapos óvodai tartózkodás volna a legkedvezőbb, szabadon kell biztosítani, hogy a szülők körülményeik szerint megválaszthassák, hogy a gyereket egész napra, fél napra ebéddel vagy fél napra ebéd nélkül kívánják-e óvodába járatni.

Az *óvodai nevelés célja* – változatlanul – az óvodások sokoldalú, harmonikus fejlődé-

sének elősegítése – elsősorban azzal, hogy a gyerek köré megfelelően ingerdús, a szabad játékot és a spontán utánzást lehetővé tevő és elősegítő környezetet hoznak létre.

Ennek az emberi és tárgyi környezetnek, valamint a megfelelő napirendnek a biztosítása az *óvodai nevelés* legfontosabb *feladata.* A megfelelő személyi és tárgyi környezet, a megfelelő napirend segíti elő a fejlődést a különböző területeken s e fejlődés – következtében *válik* a gyerek *iskolaéretté* a hatodik, hetedik életév fordulóján. (Ezért nem szabad az óvodát iskolásítani; az első iskolai évek fejlesztésének kell szellemiségben és módszerben a szabad, nem oktató, hanem utánzásra alkalmat nyujtó óvodai módszerekhez közelítenie.)

A testi és pszichikus szükségletek kielégítését a megfelelő testi gondozás, a megfelelő egyéni bánásmód és a kedvező csoportos együttlét szolgálják

A nevelés alapvető keretei

Az óvoda udvarán és épületében legyen elegendő *tér* a gyerekek számára. Az udvar és az épület *felszerelése; berendezése* feleljen meg a gyerekek testméreteinek; a berendezések, felszerelések anyaga, formája, színe legyen célszerű és esztétikus.

Az óvodai *testápolás* biztosítása a gyermek testének és ruházatának tisztaságát, a szükség szerinti tisztálkodást, járuljon hozzá ahhoz, hogy a gyerekekben a tisztaság igénye kialakuljon. Az óvodai *étrendben* megfelelő arányban szerepeljenek a fehérjék, szénhidrátok, növényi zsiradékok, vitaminok, ásványi sók és rostos anyagok. A gyerekek – ebben az életkorban különösen nagy – *mozgási*igényének kielégítését a gyerekek által szabadon választott és az óvónő által kezdeményezett mozgásos tevékenységek szolgálják. A mozgásos tevékenységekre mind a négy évszakban elsősorban a *szabadban* kerüljön sor. Legyen módja a gyerekeknek ebéd után a *pihenésre,* alvásra. Az óvónő testápolás, táplálkozás, mozgás, pihenés tekintetében egyaránt legyen figyelemmel a gyerekek közötti jelentős *egyéni különbségekre.*

A gyerekek óvodai *időbeosztása,* a napirend igazodjon a gyerekek érkezési és távozási szokásaihoz és az évszakokhoz. Állandósága mellett legyen rugalmas. Minden gyerekre és minden tevékenységre vonatkozóan érvényesüljön a folyamatosság. Az óvodai napirend, az óvodai szokások kialakításában alapvető szempont, hogy az óvoda nem hivatal, amelynek rendjéhez szülőnek és gyereknek igazodnia kell, hanem olyan intézmény, amely *szolgáltatásokat* nyújt annak érdekében, hogy az erre rászoruló kisgyerek testi-lelki-szellemi fejlődését elősegítse.

Mindez a személyes kötődés, az *érzelmi biztonság* megalapozásának és kimunkálásának alapvető lehetőségeit adja meg. Az érzelmi biztonság – és a személyes kötődés – a további fejlődés – egyúttal az intellektuális fejlődés – alapfeltételei.

A gyermek fő tevékenységformája a játék

Játék

A játék – a mozgásigény kielégítését is szolgáló –, tehát *testi beágyazottságú pszichikus szükséglet.* A gyermek a külvilágból és saját belső világából nyert tagolatlan benyo-

másait szabad játékba vetíti ki és tagolja. Saját játékának szemlélése és maga a tevékenység segíti hozzá a belső feldolgozáshoz, orientációhoz.

A játékhoz a gyereknek szabadságra és az óvónő jelenlétére egyaránt szüksége van. Az óvónő megindíthatja, továbbsegítheti a tevékenységet, utánozható mintákat szolgáltathat. Jelenlétére ahhoz is szükség van, hogy az óvodáskorú gyerekek sűrűn fellépő konfliktusai ne akadályozzák, ne bénítsák meg a játéktevékenységet. Az óvónő biztosítson megfelelő csoportlégkört, helyet, időt és eszközöket a szerepjátékokhoz, az építő, konstruáló játékhoz, a szabályjátékokhoz, a dramatizáláshoz és a bábozáshoz.

A játék a gyerek elemi joga is. Életérzése akkor kiegyensúlyozott, ha alapvető jogai – köztük a játékhoz való joga is – biztosítottak.

A gyermeki tanulás alapvető formája az óvodáskorban az utánzás

Tanulás (munka, foglalkozások)

A gyermek legnagyobb értelmi teljesítményét, az anyanyelv elsajátítását az önkénytelen figyelem által vezérelt spontán utánzási késztetéstől hajtva valósítja meg. Kisgyerekkorban *ez a mintakövető utánzás a tanulás legfőbb formája.* Az oktatás – a kisgyerek központi idegrendszerének nagyfokú rugalmassága következtében – akár bámulatos eredményeket is elérhet óvodáskorban, ezek az eredmények azonban a későbbi években elenyésznek és a személyiséget, egyúttal a tanulási képességeket, az értelmi erőt maradandóan károsíthatják. Ezért *az óvoda utánzásos tevékenységekre adjon módot,* kivárva az önkénytelen figyelem által irányított spontán utánzás legnagyobb hatékonyságú pillanatait. Az óvodás gyerek tanulási módjának legjobban a *kötetlen* óvónői *kezdeményezés felel meg.* A kezdeményezések legyenek tevékenységbe ágyazottak, képszerűek, szemléletesek. Az óvónő segítse elő, hogy minden gyerek *önmaga lehetőségeihez mérten fejlődjék.*

Ebbe az utazásba illeszkedik az, amit – az életkor antropológiai sajátságaival meg nem egyezően – a megelőző programok munkának neveznek. A kisgyerek *naposi* és egyéb *tevékenysége* is a játékos *utánzásra épüljön.*

A kisgyermek érzelmi-értelmi és etikai fejlődésének és fejlesztésének egyik legfőbb segítője: a mese

A mese: világképet ad.

A mese – a kisgyerek számára adekvát, képi és konkrét formában – tájékoztatja a gyereket a külvilág és az emberi belső világ legfőbb érzelmi viszonylatairól s az ezekben a viszonylatokban megfelelő lehetséges viselkedésformákról. Értő módon visszaigazolja a kisgyerek természetes szorongását és egyben feloldást és megoldást kínál. A tárgyi világot is megelevenítő, átlelkesítő szemléletmódja, s az ehhez társuló, a szigorú ok-okozati kapcsolatokat feloldó mágikus világképe – csodákkal és átváltozásokkal – életkorilag pontosan megfelel az óvodás kisgyerek szemléletmódjának és világképének. Ilymódon a mese nem elvezet a mélyebb értelemben vett pszichikus *realitástól* és a külvilágra irá-

nyított megismerési törekvésektől, hanem éppen ráébreszt ezekre, életkorilag megfelelő módon.

A mese nyelvi ritmusa és dallama, szóhasználata és képei, ismétlései olyan formai elemek, melyek a mesét egyfelől *az anyanyelvhez* kötik – ennek következtében a mese az anyanyelvi fejlesztésben is kiemelkedő szerepet játszik –másfelől kisgyerekkorban a leghatékonyabb *művészi hatóerőt* képviselik a zenei és mozgásos művészetek mellett.

A mesélővel való *személyes kapcsolatban* a gyerek nagy érzelmi biztonságban érzi magát s a mesehallgatás elengedett állapotában eleven *belső képvilágot* jelenít meg. A belső képalkotásnak ez a folyamata – melyet ez esetben a mese indít meg, de amely a szabad játék folyamatában is megtalálható – *a gyermeki élményfeldolgozás legfontosabb formája.* A külvilágról s a személyiség saját belső világából nyert többnyire kevéssé tagolt benyomások s az ezek nyomán előálló indulatok, vágyak, szorongások és feszültségek ebben a belső képalkotási folyamatban tagolódnak, rendeződnek, újra és újra feloldódnak. A belső képalkotás feldolgozó tevékenysége hivatott arra, hogy a pszichikus egyensúlyt mindig újra helyreállítsa s a lelki életet az új benyomások fogadására és újra feldolgozására képessé tegye.

A mindennapos mesélés a kisgyerek mentális higiénéjének elmaradhatatlan eleme.

Szükség van a már megismert mesék – s ezen belül a kedvenc mesék – folytonos *újraismétlésére* is. (Egy óvodai évben tiz-tizenkettőnél több új mese semmiképpen ne szerepeljen, ezek azonban bukkanjanak fel újra meg újra a gyerekek kívánsága szerint is, az előző évben vagy években tanultakkal együtt.)

A kisgyerek első meséi az ő mindennapi életére, élettapasztalatainak néhány mozzanatot magába foglaló kis körére vonatkozó rövid, egyszerű állatmesék lehetnek. Innen indulva jutunk el a tündérmesékig, a népmesékig, melyeknek szimbólumrendszere (királyfiakkal, tündérekkel, sárkányokkal) nélkülözhetetlen a mesei hatás eléréséhez.

A mesék – a gonosz megjelenítése ellenére – nem keltenek szorongást, hanem – a jó győzelmével – feloldják azt. Ha a gyerek „nem tudja hallgatni a mesét", mert „fél" a sárkányoktól és boszorkányoktól, ez azt jelzi, hogy szorongása meghaladja a természetes gyermeki szorongás mértékét. Ilyen esetben az óvónőnek a szülőkkel együtt – s esetleg más szakemberek bevonásával – fel kell tárnia a szorongás mélyebb okait és meg kell keresni feloldásának módját.

A mese *erkölcsi nevelőereje* nem valamiféle tanulság levonásában nyilvánul meg (ellenkezőleg, ez csak lerontja hatását), hanem abban, hogy miközben a hallgatót rohanó cselekményébe vonva a hőssel való azonosulásra készteti, *képi formában megjeleníti* előtte s *érzelmileg átélhetővé teszi* az erkölcsi, etikai összefüggéseket (az egymáson való segítéstől az igazsághoz való ragaszkodáson át, a jó győzelméig).

A belső képteremtés *az olvasás* igazi előiskolája. A későbbiekben az lesz majd valódi olvasóvá, akit a mesék bevezettek, a belső képek adta örömök és vigasztalás, indulati feloldás és azonosulás világába.

A meséket ne kísérjük külső képekkel! Ez gyengíti a belső képteremtés erejét. Ugyanezért kerüljük a gépi eszközök használatát. Egy–egy részleteiben is jól kidolgozott illusztráció egy-egy meséhez viszont továbbmunkálkodásra serkentheti a gyerekek fantáziáját.

Fontos, hogy az óvónő a családdal is beszéljen *a mindennapi mesélés*, a szóban szülők által elmondott *esti mese* vagy más mesei alkalmak fontosságáról. A mindennapos

mesélés a gyerek anyanyelvi fejlesztésén keresztül *egyik legfontosabb serkentője* az intellektuális fejlődésnek is.

A fejlesztés legfontosabb eszköze az anyanyelvi nevelés

Az embert *a beszéd* kapcsolja a többi emberhez és a beszédben tudja megérteni a külvilágot ugyanúgy, mint saját belső világát. (Az az újszülött és csecsemő, akivel gondozója beszél, testileg is jobban és gyorsabban fejlődik.)

Mozgás, beszéd és gondolkodás egymással szoros kölcsönhatásban fejlődnek. A megzavart mozgás gátolja a beszédfejlődést, a beszédfejlődés meglassubbodása visszaveti fejlődésében a gondolkodást.

Az anyanyelv használata végigkíséri az óvoda egésznapi életét. Jelen van a gyerekek minden megnyilatkozásában, az óvónővel való kapcsolatukban és egymásközötti viszonylataikban. Éppen ezért, az anyanyelvi nevelés az óvodában sem kezelhető elszigetelt módon, szerves része az óvodai élet minden mozzanatának. Ebből következik, hogy *az óvoda szóbeli közlést is kiváltó derüs, nyugodt légköre* az alapja – egyedüli lehetősége – a valódi anyanyelvi nevelésnek. Ezért az óvónőnek arra kell lehetőséget adnia, hogy életszerű helyzetekben, természetes módon *minden gyerek beszélhessen arról, ami foglalkoztatja, érdekli.*

A beszéd korlátozása a gyerekek szellemi fejlődésére is *gátlólag hat.* A gyerek anyanyelvét is a *spontán utánzási késztetéstől* vezérelve sajátítja el. Ez a fejlődés további útja az óvodai években is. A gyerek azt utánozza, amit hall. És *úgy* utánozza, *ahogyan* hallotta. Így alakítja ki későbbi önálló beszédének hangzását, hangzásbeli szerkezetét. Ezért lényeges követelmény *a környezet helyes és szép beszéde.*

Ennek a beszédnek azonban ahhoz, hogy érzelmileg telített – és így valóban hatékony – legyen, spontánnak, önkéntelennek kell lennie.

Helyes és ajánlatos, hogy az óvónő csiszolja, tökéletesítse saját beszédét – az ezt szolgáló gyakorlatoknak bele kellene tartozniuk felkészülésébe. De nem helyes – és megengedhetetlen –, hogy az óvónő a gyerekekkel való együttlét közben saját beszédét figyelje, korrigálja, tökéletesítse, mert ez modorossághoz vezet, ilyen módon nem jöhet létre a valódi kapcsolat beszélő és hallgató között.

Az óvónő törekedjék beszédében *a szemléletességre, a képszerű kifejezések alkalmazására.*

A beszéd tartalmának megértését, a gondolkodás fejlesztését ebben az életkorban a *nyelvi képszerűség,* a szemléletesség elősegíti. Ezért az óvónő használjon olyan nyelvi eszközöket, amelyek szinte *láthatóvá* teszik a gyerekek előtt a beszédben ábrázolt folyamatokat, az eseményeket, a helyzeteket, a cselekvéseket és a hősöket, az állatokat és a csodás lényeket.

Az anyanyelvi nevelés fontos eszközei kisgyerekkorban a többnyire mozgásokkal is összekapcsolt *mondókák, dalok, versek.* Ezek a maguk ritmusaival, mozdulataival, érintéseivel, melyek a nyelvhez is kapcsolódnak, a másik emberhez is kötődő érzéki élményeket adnak, egységbe kapcsolva a mozgást és a beszédet.

A beszédfejlődést hátráltatja, ha a gyerekek beszédét javítgatjuk, ha a helyes ejtést – ebben az életkorban – gyakoroltatjuk.

A figyelmeztetés, javítgatás – a túl korai tudatosítás – gátlásokat épít ki a gyerekben, érzelmi ellenállás alakulhat ki benne az óvónővel és a beszédhelyzettel szemben s végül – tartósan ismétlődő kudarcok esetén – elveszítheti önbizalmát.

– Súlyosabb esetben: szorongóvá válhat, neurotizálódhat. Ha az óvónő a gyerek által hibásan mondott szót vagy mondatot helyesen megismétli, ezt úgy tegye, hogy már egy következő gondolathoz, mondathoz fűzze hozzá az ismétlést. Így az ismétlés a gyerekek élményében csak azt fogja jelenteni, hogy az óvónő – kicsit eltérő módon – megismételte, amit a gyerek mondott, *mert ő is ahhoz kapcsolódó szavakat akart mondani.* Így a gyerekek az óvónő beszédének tükrében úgy vehetik észre az elkövetett hibát, hogy emiatt nem kell megszégyenülniök.

Az anyanyelvi fejlesztés megkívánja, hogy *mindig lehetővé tegyük,* hogy a gyerek kérdéseivel, közbevetett megjegyzéseivel félbeszakítsa eltervezett gondolatmenetünket. A gyerekek spontán megnyilatkozásai gyakran terelik olyan fontos problémákra az óvónő figyelmét, amelynek kinyilvánítása és meghallgatása a gyerek szempontjából *érzelmileg* elsőrendű fontosságú lehet.

Az anyanyelvi nevelésben fontos az *együttműködés a szülőkkel, a családdal.* A gyerek családból hozott sajátos szavait, fordulatait tartsuk tiszteletben.

Ugyanígy el kell fogadnunk a *tájnyelvi fordulatokat* vagy a gyerek nyelvi fejlődésével együttjáró archaikus, a megszokottól eltérő nyelvhasználatot.

Ha egy gyerek jobban beszél *cigány, horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén* vagy más nyelven, mint magyarul, az óvónőnek is természetesnek kell tartania, hogy elsősorban ezen a nyelven – *az anyanyelvén* – beszél. Azokon a településeken, amelyeken kétnyelvű családok élnek, a gyermekek nyelvi fejlődése szempontjából az a kedvező, ha az óvodában velük foglalkozó felnőttek (óvónők, dajkák) közül *minél többen* beszélik a nem magyar anyanyelvű gyerekek nyelvét is. De arról mindenképpen gondoskodni kell, hogy *legalább egy felnőtt* legyen az óvodában váltásonként, *aki a nem magyar anyanyelvű gyerekek nyelvét beszéli.* A szülők figyelmét – ez esetben – az óvónő arra kell, hogy felhívja, hogy – a fentiek értelmében – *saját anyanyelvükön* is foglalkozzanak a gyerekkel.

Fontos, hogy a *gyerekek* óvónőhöz intézett *kérdései* és közlései soha ne maradjanak válasz nélkül.

A „mi ez", és a „miért?" kérdések egy részét a gyerekek a megismerés vágyától vezérelve teszik fel – sokszor viszont azért kérdeznek, hogy *kapcsolatba kerüljenek* a környezetükben levő felnőttel és minél hosszabb ideig kapcsolatban maradjanak vele. Nem egyszer ez az oka kérdéseik visszatérő megismétlésének is. A kérdéseknek ez a formája az óvónő számára fontos jele annak, hogy a gyerek pillanatnyilag vagy tartósan *fokozott egyéni törődést igényel.*

Az óvónőnek idejében fel kell ismernie *a beszédhibákat.* A hiányzó vagy a rosszul képzett hangokat az esetleges dadogást, elakadást, a hangszín rendellenességeit, rekedtséget, az anyanyelv sajátosságainak meg nem felelő ritmust, hangsúlyozást.

Ha e hibákat *tartósan észleli és ezek súlyosnak mutatkoznak,* már a kiscsoportos gyerekek esetében fel kell vennie a kapcsolatot a körzeti logopédussal. Utmutatásai szerint kísérje figyelemmel és segítse a beszédhibás gyerekek nyelvi fejlesztését. Mutasson példát a beszédhibás gyerekek *elfogadására,* vegye észre a beszédhibák javulásában elért *eredményeit.* Vegyen részt tevékenyen és türelmesen a szülők szemléletének formálásában, a beszédhibás gyermekkel való helyes bánásmód kialakításában.

A fejlődés-fejlesztés további kitüntetett eszközei a művészetek

Ének-zenei és vizuális nevelés

Maga a szabadon végzett, örömteli tevékenység – a firkálás, festés, mintázás, az éneklés, a ritmikus mozgás a fontos és nem az eredmény. Az óvónő ne a gyerekek zenei

hallásának, ritmusérzékének, térlátásának, szín- és formaérzékének közvetlen fejlesztésére törekedjék. Gondoskodjon minél jobb minőségű anyagokból és eszközökről a festéshez, mintázáshoz, rajzoláshoz, tárgyformáláshoz. Naponta kezdeményezzen éneklést, ritmikus mozgást, festést; rendszeresen játsszon a gyerekeknek valamilyen hangszeren, kezdeményezzen mintázást és különféle – elsősorban természetes – anyagokból tárgykészítést. Legyen tekintettel a gyerekek egyéni képességbeli és fejlődésbeli különbségeire. Legyen türelme kivárni, hogy egy-egy gyerek a zenei vagy\és vizuális tevékenységekbe bekapcsolódjék. Ne javítsa a gyerekek rajzait, festéseit, énekes halandzsáit. Tartsa természetesnek, hogy a gyereket ez az inspiráló környezet tevékenységre és egyéni jellegű és ütemű fejlődésre indítja.

A külső világ: a környezet, tér és test, a számok világa tevékenységekben ismerhető meg

A környezet megismerésére nevelés, matematikai nevelés

Az óvónő segítse elő, hogy a gyerekek tevékenységek révén ismerhessék meg a természeti környezetet: az állatokat, növényeket, természeti jelenségeket. Hajtassanak virágot, ültessenek magot, gondozzanak állatokat, figyeljék meg a virágok növekedését, a gyümölcsök érését, az időjárás változásait, az időjárás és a növények fejlődése közötti összefüggéseket; a napszakok és az évszakok változásait.

Játékos testmozgásokban élják át saját testük helyzetét, viszonyait az őket körülvevő térben.

Játékos helyzetekben gyakorolják a gyalogos közlekedés szabályait.

Elégítse ki és táplálja az óvónő a gyerekek négy-ötéves kor között felébredő – fokozott.– számok iránti érdeklődését mérleggel, mérőrúddal, játékpénzzel. Természetes játékhelyzetekben sor kerülhet arra is, hogy az óvónő kezdeményezi személyek, halmazok szétválogatását, összehasonlítását, sorba rendezését; mennyiségek, halmazok párosítását, összemérését; darabszám változással kapcsolatos történetek eljátszását, kirakását; építmények lemásolását azonos elemekből.

Az óvoda szociális anyaöl

Kapcsolatok az óvodában

Ha a gyerek érzelmi biztonságban van, akkor – óvodás élete kezdetén – általában szívesen fogadja el a csoporthelyzetet.

A gyerek számára az óvónő a csoport legfontosabb tagja. Az óvónő érzelmei, viszonya egy-egy gyerekhez – szándéka ellenére is hat a csoporton belüli kapcsolatok alakulására. Ezért különösen fontos, hogy az óvónő – lehetőség szerint – *minden gyerekkel bensőséges* kapcsolatot alakítson ki. Különösen fontos ez a bensőséges kapcsolat azoknak a gyerekeknek a számára, akiknek a család nem nyújt kellő érzelmi biztonságot. Ahhoz hogy derűs, oldott, minden egyes gyereknek biztonságot nyújtó csoportlégkör alakuljon ki elengedhetetlen, hogy az óvónő önkontrollra, önmérsékletre törekedjék az általa különösen kedvelt és a számára kevésbé rokonszenves gyerekekkel való kapcsolatában.

Nagy körültekintést, türelmet, gyöngédséget igényel az óvónőtől az óvodai életüket éppen megkezdő, különösen a *3–4 évesek befogadása.*

Ha az óvónő minden egyes gyereket számon tart, mindegyikükkel bensőséges kapcsolatra törekszik, akkor ezzel elősegíti a gyerekek közötti kapcsolatok alakulását. Segítse, támogassa az egymáshoz közeledő gyerekek tevékenységét. A visszahúzódó, magányos helyzetben lévő gyerekek számára kezdeményezzen olyan tevékenységeket, amelyekben a számukra rokonszenves társaikkal együttműködhetnek.

Fontos, hogy a gyerekek minél pontosabban érezzék, hogyan viszonyul az óvónő az *értékekhez,* ahhoz, hogy „mi a jó", „mi a rossz" – magának a gyereknek, vagy másnak –, mit tart az óvónő helyesnek és mit nem tart annak.

Alakítsa fokozatosan az óvónő a gyerekek *tűrő– és konfliktus megoldó képességét.* A szélsőséges esetektől eltekintve helyes, ha a gyerekek a saját indulataik által keltett konfliktusokat maguk oldják fel.

A szülőkkel egyenrangú nevelőtársként működjön együtt. Teljesítse a szülőknek azokat a kéréseit, amelyek a gyerek érdekeit szolgálják és amelyek teljesítését a csoporthelyzet lehetővé teszi.

Lehetőleg ismerje meg azt a bölcsődei környezetet és életmódot, amelyből a gyerekek érkeznek, és tartson *kapcsolatot* azzal az *iskolával,* amelybe csoportjának tagjai távoznak. Törekedjen arra, hogy az óvoda gyerekközpontú *szemlélete hasson* a gyerekeket befogadó *iskolára.*

A fejlettség jellemzői az óvodáskor végén

A gyerekek tudnak önállóan mosakodni, öltözködni; *önállóan* használják az evőeszközöket; kialakultak vécé-használati szokásaik.

Képesek az általuk választott tevékenységben *elmélyülni,* 2–3 fős kiscsoportban társaikkal *együttműködni.*

Képesek szükségletei kielégítését, vágyai teljesülését *késleltetni.*

Képesek *figyelmüket szándékosan* például egy megfigyelendő növényre, állatra vagy jelenségre irányítani.

A gyerekek *anyanyelvüket* biztonságérzettel beszélik, szavaik mögött kidolgozott szemléletű tartalom, „kép" van. Helyesen, folyamatosan, összefüggő mondatokkal fejezik ki magukat. A beszédhangokat tisztán ejtik.

A gyerekek élményeiket, *belső képeiket* általában *szívesen fejezik ki* festéssel, mintázással, rajzolással. Szívesen építenek például homokból, játékkockából, formálnak tárgyakat különféle anyagokból. Tudnak néhány mondókát, dalt tisztán *énekelni.* Néhány dalt dúdolásról, hangszeres játékról szöveg nélkül is felismernek. Járással, tapssal, ritmushangszerekkel érzékeltetik az egyenletes lüktetést és a dal ritmusát. Egyszerű játékos, táncos mozgásokat megformálnak; esetleg kitalálnak egyszerű dallam- és\vagy ritmusmotívumokat; az élő zenét néhány percig figyelmesen hallgatják.

Meg tudják nevezni a főbb testrészeket másokon és a saját testükön. Cselekvéssel, esetleg szóban is, meg tudják különböztetni a főbb *téri irányokat. Tudják* teljes nevüket, lakásuk címét, szüleik foglalkozását. Felismerik és megnevezik a napszakokat. Tudják alkalmazni a gyalogos *közlekedés* legfontosabb szabályait. Képesek különböző *koordinált* futó, ugró, egyensúlyozó, bújó, mászó, guruló *mozgásokra.*

Tárgyakat legalább tízig meg tudnak *számlálni.* Elő tudnak állítani többet, kevesebbet. Két halmazt párosítással legalább tízig *össze tudnak mérni* az elemek különféle színe, nagysága, elrendezése esetén is. Részt tudnak venni mennyiségek összemérésében, alkalmi egységgel való mérésében. Másolással képesek megépíteni síkbeli és térbeli alakzatokat. Képesek egyszerű tulajdonságaikat meg is nevezni.

H Í R E K

Mintaadó elődök

Igen fontos dolog, hogy az új pedagógusnemzedékek ismerjék a mintaadó elődök életútját, munkásságát. Veszprém megye egyébként ebben is élen jár. A megye jeles pedagógusait bemutató kiadványsorozat legutóbbi kötete a Magyar Pedagógiai Társaság Veszprém megyei tagozatának örökös díszelnökét, a fáradhatatlan *Fónay Tibort* mutatja be.

A Debreceni Tanítóképző Főiskola Könyvtára a főiskola jeles alakjának, *Kiss Tihamér* professzornak szentelt kötetet (erről a könyvről az Iskolakultúra korábban bővebben írt). *Bogárné Kukk Anikó* mesterét, *Tóth Lászlót*, a gyermekvédelem négy évtizedes robotosát mutatja be szintén Debrecenben megjelent kötetben – a kiadók közt a megyei Pedagógiai Intézet, a hajdúböszörményi Óvóképző Főiskola és a Magyar Pedagógiai Társaság szerepel.

S ugyancsak Debrecenben, a DAB kiadványa örökíti meg – centenáriumán a híres pedagógiaprofesszort. *Karácsony Sándor öröksége* – ez a kötet címe, s az 1991 májusi emlékülés teljes anyagát tartalmazza – s újraközli *Karacs Zsigmond* átfogó bibliográfiai munkáját is.

Epochális rendszerű tanulási folyamat az óvodában

címmel 131 oldalas érdekes kiadványt jelentetett meg a Hajdú-Bihar Megyei Pedagógia Intézet 1992-ben, Debrecenben, jegyzetekkel, irodalomjegyzékkel, epocha-táblázat mellékletekkel. Hét óvonő munkáját szerkesztette egységbe *Vargáné Szabó Gyöngyi*. Felelős kiadó: *Herpai Imre* igazgató. Az előszót a leghivatottabb, *dr. Vekerdi Tamás*, a Waldorf-pedagógia legjobb hazai ismerője és ismertetője írta. Az epochális oktatás-tanulás ugyanis a Waldorf-pedagógia egyik jellegzetes oldala.

Az epochális oktatás nem órákban, nem is „heti óratervben", hanem (itt) *három hetes témákban* gondolkodik. Kicsit sajnáljuk, – éppen az újszerűségre való tekintettel is – hogy az egyébként alapos, instruktív munkában nem találtuk meg az „epocha" markolatos definícióját, logikailag pontos megkülönböztetését, szembeállítását a nem epochális rendszerekkel. Amiképpen a lelkes, komoly munkát végző szerzők nem tartották szükségesnek „kutatási módszereik" leírását, s az epochális és a nem epochális oktatást illetően. Csak bejelentik „Eredményeink" alcím alatt, hogy „a tudatos tervező munka, optimális egyéni fejlesztés eredményeként minden gyerek magasabb fejlődési fokozatot ért el, a korábbihoz képest" Elhisszük. Nagyobb dokumentáltság azért jó lett volna.

Mindez nem von le semmit a tanulságos kötet értékeiből. Különösen is értékes az egész kötetet átható mély humanizmus, a játék, a mese, a mozgás, a munka nevelő szerepének hangsúlyozása, a „másság" tiszteletére nevelés és főként az egyéniség, az egyéni képességek iránti figyelmesség és tisztelet.„

FALUDI SZILÁRD

Pedagógus-relikviák, iskolai emlékek

Örvendetesen gyarapodnak az iskolai muzeális gyűjtemények, egy-egy iskola nagyhagyományú múltja közismertté válhat tanulóifjúsága és a széleskörű érdeklődők előtt is.

Az elmúlt évben a *Magyar Pedagógiai Társaság* és a *Tájak Korok Múzeumok Egyesület* közös felhívással kísérelte meg számba venni az

iskolai gyűjteményeket. E pályázaton tűnt fel *Földes* és a *Mohács Park Utcai Általános Iskola*. Értékes tablók, dokumentumok tekinthetők meg a salgótarjáni *Petőfi Iskola* folyosóin – s bizonyára más iskolákban is. Érdemes a regisztrációt folytatni, az ezredéves ünnepe felé közeledő magyar iskolaügyet e gyűjtemények feltárásával köszönteni.

Ezúttal a *Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára* sorozatában hozzáférhető füzeteket soroljuk fel.

Első a sorban a pásztói "Oskolamester háza„. Páratlan középkori emlékünk!

Az špusztaszeren felállított szabadtéri néprajzi gyűjtemény jeles látványossága a tanítólakás, amelyben iskolatörténeti gyűjtemény tekinthető meg (ez a 315. sz. füzet).

A következő három kötetnek érdekessége az, hogy a műemléklátogató ma is működő iskolát, eleven diákéletet talál, ha arrajár.

A 441. sz. füzet Csurgót, a diákvárost mutatja be, a 318. füzet a budapesti Deák téri Iskolát, a 390. számú pedig a szintén budapesti Szent István Közgazdasági Szakközépiskolát.

Könyvajánlás

A *Csongrád Megyei Pedagógiai és Közművelődési Szolgáltató Intézet* kiadásában megjelent a

Variációk Freinet pedagógiájára

című könyv.

Ajánljuk ezt a kiadványt mindazon óvónőknek, tanítóknak és tanároknak, akik elfogadják Freinet szavait:

„Egyedüli tehetségem mint pedagógus abban áll, hogy nagyon jól emlékszem a gyerekkoromra. A gyerekeket, akiket nevelek, gyerekként fogaom fel, és gyerekként és felnőttként egyaránt elismerem egy tudomány azon tévedéseit, amely eredetét elfelejtette."

Továbbá ajánljuk azoknak a szülőknek, akik Freinet peaagógiája szerint dolgozó nevelési-oktatási intézménybe szeretnék beíratni vagy már oda járatják gyermekeiket.

A könyv ára 256,– Ft.

Megrendelhető: Csongrád Megyei Pedagógiai és Közművelődési Szolgáltató Intézet

6726 Szeged, Középfasor 1–3.

Játékfesztivál

A *Homo Ludens Nemzeti Bizottság* (Bp. V., Hold u. 1.) 1993 nyarán Szentivánnaptól Péterpálig címmel szervezi a Kelet- és Közép-Európai Játékfesztivált különböző helyszíneken.

Vesszőparipáink. Kis játék-történet.

(A Magyar Játék Társaság közleménye 2. kötet.)

Az 1987-ben alakult *Kiss Áron Magyar Játék Társaság* a hazai játékkultúra értékeinek felkutatását, őrzését, széles körű terjesztését és továbbfejlesztését tűzte ki célul. Mindezt a játszással, a játékszerekkel foglalkozó szakemberek összefogása révén teszi, fórumokat szervez, lehetőséget biztosít tapasztalatcserére, az eredmények bemutatására. Tájékoztatókkal, kiadványokkal segíti, a játék, a játszáskultúra eseményeiről, helyzetéről való informálódást.

Szakmai szempontból nagy jelentőségűnek tarthatjuk a „Vesszőparipáink" kiadvány-sorozatot, melynek első kötete a Társaság névadójának bemutatására vállalkozott. *Kiss Áron* életét, munkásságát feldolgozó írások, érdekes fotóanyag, ajánló bibliográfia Kiss Áron önálló és gyűjteményes munkáiról, valamint a róla szóló irodalomból – mind érdekes nevelés – történeti és művelődéstörténeti forrásnak minősíthetők.

A 2. kötet szerzői a játékpedagógia múltjából merítettek, a játékpedagógia hazai úttörőihez nyúltak vissza, a múlt század második felének és századunk első évtizedeinek néhány jeles képviselőjének pedagógiai törekvéseit egy-egy megye, város sajátos vonásait, történetét mutatva be. Kuriózumnak minősül a Zala megye óvodáinak játékfelfogását taglaló tanulmány épp úgy, mint a „Miasszonyunk Kalocsai Szegény Iskolanővérek óvodáinak" bemutatása, vagy a „Játék és oktatás a régi Nagykőrösön" című neveléstörténetinek és helytörténetinek egyaránt nevezhető munka.

Ma a játékot a gyermek alapvető tevékenységének, a megismerés „Királyi útjának", a személyiségfejlődés egyetlen lehetséges terepének tartjuk, amely segítséget ad a gyermek megismeréséhez, s amely egyaránt tekinthető diagnosztikai és terápiás, valamint nevelő eszköznek. Azonban nem mindég vélekedtek így a játékról... Hanem hogyan?

Nos erre kaphatnak választ azok, akik elolvassák a kötetben található írásokat.

A „Vesszőparipáink" második kötetét, amely Kis játék-történet címmel jelent meg, ajánlom nemcsak a Játék Társaság tagjainak, hanem a neveléstörténet, a gyermeki játéktevékenység és a játékpedagógia iránt érdeklődő szakembereknek, ezen belül különösen az óvodapedagógusoknak.

A kötet szerkesztője: W. Mikó Magdolna

Újabb adalékok játékkultúránkhoz

Újabb magyar vállalkozó kísérletezik az esztétikus, a természet közvetlen üzenetét közvetítő fa-gyermekjáték meghonosításával. *Bio Natur* a márkaneve a termékcsaládnak, amit a *D&L Kereskedelmi Bt* (1142 Bp., Adria sétány 6/C.) forgalmaz. Óvodásoknak, kisiskolásoknak készültek azok a járművek, autók, vonatok, teherkocsik, melyek megpróbálnak alternatívát kínálni a mesterséges színezésű műanyagok és fémcsodák dömpingjében. Gondos megmunkálás, jó fogás, mozgékony elemek jellemzik e játékokat. Külön szépsége e tárgyaknak, hogy különböző (saját) színű, különböző keménységű faelemekből épülnek fel, így szemnek, tapintásnak is elemi élményeket jelentenek.

A természetes fajátékok kálváriája közismert a magyar játékszakmában. Kívánjuk, hogy megannyi elődjének kudarca után a Bio Natur járjon sikerrel!

Tiszafüredről dióhéjban

Az Iskolakultúrában nagy örömmel mutattuk mindig be azokat a *helyi* kiadványokat, melyek nemcsak egyszerűen a honismereti nevelőmunka tanujelei és eszközei, hanem hasznos kiindulópontjai helyi tanterveknek, a *helyről* szóló műveltségblokkok tanításának. A zalai Kustánszeg, a nógrádi Ságújfalu mutatott be gyerekmunkákkal gazdag, s iskolai gyerekolvasmánynak is alkalmas Kalendáriumot.

Az MDF tiszafüredi szervezete pedig *Harka Ákos, Vadász István, Füvessy Anikó, Gaál Sándor* írásait adta ki Tiszafüredről dióhéjban (Oktatási segédanyag) című kötetében. Valamennyi tiszafüredi diák fontos tankönyveinek egyikeként.

Hírlevél

1992 októberében a szegedi *Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Szlovák Tanszéke* első ízben rendezte meg a felsőoktatásban működő szlovák szakos tanárok és tanárjelöltek találkozóját, melyen arra a következtetésre jutottak, hogy elengedhetetlenül szükséges az alsó-, közép- és a felsőfokú nevelés-oktatás koordinálása.

A következő találkozó 1993. februárjában jött létre, ahol megalakult a *„Magyarországi szlovák szakos Pedagógusok Szakmai Egyesülése"* abból a célból, hogy az egyesülés összefogja a szlovák szakos pedagógiai társadalmat és megvalósulhasson a hazai szlovák oktatás megújhódása.

Az egyesülés célkitűzései között szerepel többek között a szlovák szakos pedagógustársadalom kompetenciájának megerősítése megfelelő szakemberek vezetésével. Szeretné meg teremteni a pedagógusok folyamatos továbbképzését Szegeden, Esztergomban, Békéscsabán és Budapesten.

Az Egyesület céljai megvalósítása érdekében,

a) Tömöríti a magyarországi szlovák tannyelvű oktatás valamennyi felsőoktatási (felsőfokú) képesítéssel rendelkező, (vagy képzésben jelenleg részesülő) tanerejét, akiknek érdekképviseleti és továbbképzési szervként szolgál.

b) Állást foglal az anyanyelvi oktatás nemzeti kisebbségi szempontjaiból.

c) Rendszeres együttműködést valósít meg minden szervezettel, hivatalos szervvel, jogi- és magánszemélyel, aki az egyesület célkitűzéseinek elérésében segítségére lehet.

d) Részt kíván venni a szlovák oktatást érintő döntések előkészítésében, meghozatalában.

e) Az oktató-, kutató-, illetve alkotómunka összehangolása és all-round személyiségű, fellépésű tagság egybehangzó koncepciójának tükröztetése oktatási kérdésekben.

f) Rendezvények, konferenciák, külön stúdiumok szervezése, oktatói tudományos munka segítése.

g) Kapcsolatot tart hasonló külföldi társintézményekkel.

h) Hallgatói tudományos igény ébresztése, kamatoztatása, orientálása.

i) Szakmódszertani folyóirat alapítása.

j) Kezdeményezi országos hatáskörű metodikai kutatások koordinatív gondozását.

k) Tevékenységét pártsemlegesen folytatja.

l) Ösztöndíj alapítás formájában támogatást nyújt tagjainak, valamint azoknak, akik az egyesület céljaival egyetrtve tevékenyen vesznek részt a célkitűzések megvalósításában.

1993. április 15–16-án a szakmai egyesület újabb tanácskozást hirdetett meg „Kommunikációs korlátok és lehetőségek a hazai szlovák oktatásban" címmel.

Ehhez a témához kapcsolódtak a kétnapos tanácskozás referátumai, előadásai, hozzászólásai. Hogyan lehetne leküzdeni a kommunikációs korlátokat, mi az alapvető oka annak, hogy a tanulók beszédkészsége nagyon alacsony szinten van, hogyan lehetne minél előbb hatékonyan javítani ezen a helyzeten.

Nagyon fontosnak tartják a szlovák szakos pedagógusok és szakemberek az ilyen jellegű találkozásokat, hiszen az égető problémákat orvosolni csak közösen, összefogva lehetséges szakértői gárda irányításával.

KOVÁCS ANNA

A szerkesztő ajánlása

László Gyula Széchenyi-díjas régészprofesszor most megjelenő könyve – méltatlanul – több mint egy évtizede kéziratban, kiadatlanul állt. László királyunk szentté avatásának 800. évfordulója kapcsán sikerült megjelentetését biztosítani a *Tájak-Korok-Múzeumok Könyvtára* negyedik köteteként.

A kézirat lezárása óta eltelt időszak – bár a szerző alapvető megállapításait, feltevéseit semmiben sem érintette, inkább megerősítette – mégis hozott olyan eredményeket, amelyek miatt a mű tartalmán módosítanunk kellett. Természetesen a szerző egyetértésével.

Ezt elsősorban az 1980 óta ismertté vált, részben vagy egészben feltárt újabb Szent László-legenda freskók előkerülése indokolta. Hat falképről van szó: kettő közülük Erdélyben (Csíkszentmihály, Székelydálya), a többi székelyföldi freskó közelében került elő, egy Besztercebánya közvetlen környékén (Pónik), kettő Pozsony alatt (Gutor, Szentmihályfa), egy pedig Burgenlandban, Felsőlövőn. Így kötetünk összesen 29 falképet ismertet.

Jelentősen gazdagodott az elmúlt évtizedben a legendával kapcsolatos szakirodalom. Az irodalomjegyzék 265 tételéből közel egyharmadnyi 1980 után látott napvilágot. Ezekre – a freskókat ismertető címszavak jegyzetei után – „kiegészítő irodalom" jelzéssel hivatkozunk.

Célszerűnek látszott az újabb és a régebbi kutatások eredményeinek áttekintését, valamint a kerlési ütközet ábrázolásainak „utóéletét" (XVII–XIX. század) is bemutatni. Mind a bibliográfia, mind a tanulmány a *Függelék*be került Kerny Terézia munkájaként.

Az eredeti szerzői szándék szellemében igyekeztünk eljárni abban is, hogy a legendaábrázolásokat minél teljesebben és főleg az eredetit megközelítő minőségű, színes képekben adjuk vissza. Ez új fényképfelvételek készíttetésével járt. A legenda jelenetsorait – ahol lehetett – összefüggően reprodukáltuk. Tekintettel arra, hogy néhány freskó (az őket őrző templomok lebontásával) végleg elpusztult, mások megrongálódtak, esetenként szakszerűtlen restaurálásnak estek áldozatul, felkutattuk a XIX. század végén, a XX. század elején a hozzáértő szakemberek által készített színes freskómásolatokat is néhány budapesti gyűjteményben. E dokumentumértékű ábrázolások közreadásával a mai és az eredeti állapot egybevetése is lehetővé vált.

A szerző a falképek leírásakor elsőrendű feladatának tartotta a részletek értelmezését, az összefüggések kimutatását. Ehhez néhány, a szóban forgó freskót értelmező rajzot is készített. Ezt a módszert folytatva minden falképről elkészítettük az értelmezést segítő rajzokat.

Fontosnak tartottuk a falképeket őrző kis templomok léptékhelyes alaprajzainak, külső-belső állapotának bemutatását is. Végül egy összesítő térképen nemcsak a máig fennmaradt, hanem az elpusztult, illetve lappangó freskók elhelyezkedését is ábrázoltuk.

Meggyőződésünk, hogy László Gyula professzor eredeti szándékát a fent írt módon kiteljesítve, nemcsak a szorosan vett tudományos érdeklődést, hanem egy sokkal szélesebb kör – az évforduló kapcsán bizonyára megnövekedett – igényét is sikerül kielégítenünk. Remélhetőleg nemcsak határainkon belül.

ÉRI ISTVÁN

Röviden

– A szakma emlékezetzavarait hivatott pótolni az *Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum* ún. reprint sorozata. *Karácsony Sándor* Leckék a leckéről című könyvét olvashattuk újra, *Weszely* Pedagógiáját, korszakzáró szintézisét *Kiss Árpádnak* és *Faragó Lászlónak* 1948-ból; Az új nevelés kérdései volt a címe az emlékezetes kötetnek.

Ha az OPKM szóbajött, itt említjük meg, hogy Neveléstörténeti Füzetek című sorozatukban adták ki a Magyar Pedagógiai Társaság tavalyi centenáriumi ünnepi felolvasó ülésének anyagát, *Mészáros István, Zibolen Endre* és *Lányi Katalin* előadásait.

– Az utókor számára pótolhatatlan az a munka, amit a bibliográfiaírók készítenek. Az utóbbi időben a nevelés két igen fontos határterületéről készült szinte teljesnek mondható irodalomfeldolgozás. A magyar gyermekvédelem válogatott bibliográfiáját, *Gergely Ferenc* munkáját az OIK Gyermek- és Ifjúságvédelmi, Felügyeleti és Továbbképzési Önálló Osztálya adta ki, a gyűjtemény 1966 és 1988 közti publikációkat dolgozott fel. A debreceni Kölcsey Ferenc Tanítókép-

ző Főiskola két füzetben A gyermek- és ifjúsági irodalom elméleti kérdései és kritikái címmel adott ki bibliográfiát. Az 1975 és 1980 közti rész *Szécsi Ferencné* munkája, *Aszalós Imréné* jegyzi az az 1981–85 közti anyagot feltáró második füzetet. A gyerekirodalom igen fontos, jellegzetes korszakának kutatói számára valóságos aranybánya a dokumentumpáros!

– A csaknem félévszázada volt nagy sorsforduló innenső és túlsó „partjáról" tudósító könyvek közül két frissre hívjuk fel a figyelmet. *George Eisen* könyvét Bojtár B. Endre fordításában az Akadémiai Kiadó adta ki (Árnyak játékai – gyerekek a Holocaustban címmel), 1945–1948 közti időszakról szól *Tölgyesi József* könyve a Megyei Pedagógiai Körkép Kiskönyvtára sorozatban. Veszprém vármegye alsófokú oktatása 1945–1948 között címmel.

A kiskönyvtárnak ez a 36. kötete már.

Ha a Veszprém megyei kollégákról szólunk, elengedhetetlen, hogy lankadatlan hagyományápoló tevékenységükről ne szóljunk. A magyar iskolaügy ezeréves évfordulójára nemcsak a régió hajdani pedagógusainak adatait kívánják feldolgozni, hanem kiadni készülnek az 1000. év teljes megyei pedagógiai Ki kicsodá?-ját.

– Nem maradt tárgyi emlék nélkül a nagy évforduló. *Comenius* születésének 400. évfordulóját ünnepelte jóformán egész Európa.

A pécsi Seneca Könyvkiadó az évfordulóra szép kiállításban adta ki a nagy pedagógus Nagy Oktatástanát.

– Megjelent a Metronóm, a Magyar Zeneiskolák Szövetségének információs lapja.

Bekényi József, Kovács Kálmánné és *Zelinka Tamás* jegyzi az új szakmai folyóiratot, mely a tervek szerint havonta jelenik majd meg, s ad bőséges tájékoztatást, szakmai munníciót a zeneiskolák tanárainak, a zenepedagógusoknak.

A Zeneiskolák Szövetségének elnökétől, a lap felelős kiadójától, *Nemes László* igazgató úrtól megtudtuk azt is, hogy a Szövetség széleskörű, tartalmas együttműködést kíván kialakítani más művészeti nevelésben érintett pedagógus szakami szervezetekkel. Az együttműködésről szóló beszélgetések ideális helyszíne lehet a nevezetes budafoki Művészeti Iskola (ahol hosszú évek kísérletei során dolgozták ki szinte valamennyi művészetág alapfokú képzésének terveit, s ahol ma is sikerrel működnek együtt – a különböző művészeti tanszakok.

A Metronóm szerkesztőségi címe: Bp., VII. Rottenbiller u. 16–22.

– A Megaceros Kiadó – gyermeki ötlet nyomán – készítette el új társasjátékát, s a hozzátartozó ismertetőt. Barangoló templomról templomra – ez a táblás játék címe. 50 egyházi műemlék olvasmányos leírását, hozzá tartozó jólformált kérdéseket tartalmaz a kiegészítő füzet, valamint építészeti minilexikont. Az ismeretszerzést, elmélyülést szolgálja a játéktábla, ahol a dobókocka segíti a szerencsét, s a sikeres találatok során gyűjtött képes kártyácskák igazolják a győzelmet. Szolíd kivitelű klasszikus didaktikai játék – igazán fontos, nemes ismeretek szolgálatában. A kiadótól (1073 Bp. Dob u. 66.) megtudjuk, hogy hazai állat–, és növényismertetővel, híres magyar nők és férfiak bemutatásával kívánják gyarapítani a választékot.

– Aki nemcsak képzeletben – játéktáblán – kívánja bebarangolni a hazát, annak a *Magyarország Felfedezői Szövetség* túrajátékát ajánljuk. A Bp. III., San Marco u. 81. sz. alatt székelő, 30000-es magyar gyerekmozgalom „Damjanich vörössapkása" címmel indított játékos mozgalmat. A mozgalmat, a hozzá tartozó kiadványt a *Magyar Honvédség* támogatta. 331948/49-es emlékhelyet tartalmaz a túrafüzet – ebből kell minél többet felkeresniük az egykori hadjáratok nyomába eredő gyereknek, ifjúnak, közösségnek. A hagyományápoló mozgalom méltó emléket állít a nagy időknek.

– A Szent László-legenda középkori falképei 1993 áprilisában jelent meg, B/5 formátumban, kemény kötésben, 260 oldalnyi terjedelemben, angol és német nyelvű összefoglalóval, képjegyzékkel. A 260 illusztrációból 135 a színes képek száma.

A kötet megjelentetését a *Művelődési és Közoktatási Minisztérium* támogatása, a *Szerencsejáték Rt.* és a *TKM Egyesület* között létrejött együttműködési megállapodás tette lehetővé.

A könyv bolti ára 1000,– Ft (ÁFA-val együtt). Előfizetőinknek kedvezményt nyújtunk

Címünk: Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület
1476 Budapest 100., Pf. 54

– Augusztus 25-26. a VI. *Nevelésügyi Kongresszus* záróeseményének ideje. A plenáris ülésekre előreláthatólag az Erkel Színházban kerül sor, a szekciók, munkabizottságok az Ajtósi-Dü-

rer sori ELTE épületekben, illetve a Városligetet környező közoktatási intézményekben kapnak helyet. A Városliget, a Petőfi-csarnok ebben az időben több tanévnyitó országos esemény, pl. vásár színhelye is lesz.

Hírek a Megyei Pedagógiai Intézetekből

Hajdú Bihar

Személyiségközpontú nevelés

A bárándi *Napköziotthonos óvoda* dolgozói felvállalták a *Hajdú Bihar Megyei Pedagógiai Intézet* segítségével, hogy az 1980 óta mókódó Debreceni Országos Bábpedagógia Műhely tapasztalatait tudományos igénnyel teszik próbára óvodai körülmények között.

A koncepció kutatásmetodikai igazolása 1988–1991 között megtörtént. óvodánkban egy gyermekcentrikus, újfajta szemléletmód és gyakorlat alapján neveljük a gyermekeket.

A korábban hagyományosnak mondott, elemeire bontott, főleg direkt irányítású tevékenység helyett az életkori sajátosságok, ezen belül az egyéni fejlettségi szintet figyelembe vevő, indirekt irányítású komplex tevékenségrendszert vezettünk be.

A tevékenységet, a benne rejlő ismereteket, normákat, az irányítás közvetett vagy közvetlen formáinak kiválasztását mindig a gyermek fejlettségi szintjének pillanatnyi állapotához igazítjuk.

E szemléletmód érvényesítése közben nagy hansúlyt kap az egyéni különbség, a gyermek korábbi tudattartalmának mobilizálása a gyermek-gyermek, a gyermek-óvónő interakciójában.

Célunk: Az egyetemes kultúra értékeinek, a helyi környezet hagyományainak, valódi viszonyoknak, az én élményének megélése helyzetek, cselekvések által, amely komplex módon valósul meg.

A kiválasztott tartalmak évkörre íródnak. Ebből az egyetemes és a magyar (bárándi) kultúra azon részeit választottuk ki, amelyek archaikusak, szervesek, a népművészet kiteljesedését adják, a népi kalendáris és keresztény ünnepkörnek megfelelően.

Elsődleges az élményszerzés, a cselekvés, a tapasztalatszerzés. E szemléletmód lényege olyan komplexitás keresése, amelyben elsősorban az irodalmi, a zenei, a vizuális nevelés, illetve a különböző tevékenységi formák közötti közös vonásokra figyelünk, amelyek az értéktartományra rávilágítanak. Mindig a gyermek tapasztalati anyagából indulunk ki, és ehhez keressük a kapcsolódási lehetőséget a természeti és társadalmi környezet terén. Olyan témát választunk, amelynek megismerése érzelmi élménynyel párosul, a fogalmak szituációkban jelennek meg, a tevékenységeknek funkciója van, el tudjuk helyezni a komplex élménysorban. A gyermekek megismerkednek azzal a közeggel, ahol a tárgyak születnek. Az élmény tehát két síntéren követhető: a gyermek mint „befogadó", és mint „alkotó" vesz részt a folyamatban. A komplex tevékenység pozitívan befolyásolja az óvodás gyermek társas fejlődését, kreativitását, kommunikációs és metakommunikációs készségét, iskolakészültségét.

Munkánk iránt nagy az érdeklődés. A megye, illetve az ország számos településéről látogattak el hozzánk. Továbbra is szeretettel várjuk az érdeklődő kollégákat.

VÁRADI ZOLTÁNNÉ–RÁKOSY JÓZSEFNÉ

Lapvég

Írtam egy drámát a napokban. Az a címe, *Katonák*. Feltétlenül nézzék meg, ha valamelyik színház netán a műsorára tűzné, mert nagyon sok fontos dolgot leírtam abban a háborúról. Meg a békéről. Meg a civilekről és a megaláztatásról.

Igy kellene kezdődnie egy önreklámozó írásnak. Annak jó is ez a kezdés. De ha magamba nézek, el kell gondolkodnom azon, mit tudok én a háborúról? És miért én írok a háborúról? Miért nem írt az apám, aki hadifogságban volt Szevasztopolban, vagy a nagyapám, aki két világháborút is végigharcolt és -élt.

Idáig jutok a töprengésben, amikor más oldalról érkeznek a gondolatok. Háború van most a nagyvilágban. Az elég közeli nagyvilágban. Háborúba ájult Szerbia. Ott kik csinálják a háborút? Mondhatják, a katonák. Igaz is. De kik a katonák? Válaszolhatnak: akik azt a hivatást választották. És ez így igaz. Hanem, van itt egy kis bökkenő. Hogy ez így nem igaz. A hivatásos katonák, a háborút hivatalból tanultak és értők száma az összeshez képest meglehetősen csekély. A háborút a behívott, besorozott vízvezeték-szerelő, bútorasztalos, sofőr, eladó, gimnáziumi tanár, tudományos kutató, úszómester csinálja. Meg a behívott, besorozott szerkesztő, színész, fafaragó, épületlakatos, banktisztviselő csinálja. A háború magát csinálja ezekkel a civilekkel, ezekkel a dilettánsokkal.

Hogyan viselkedik egy két hete besorozott civil az elfoglalt faluban? Ahogy tud. Megerőszakolja a feltalált asszonyokat, mert rég volt nővel, lelövi a lányaik védelmére kelt apákat, mert neki van fegyvere, és egy szaros civil mit ugrál, kifosztja a gyerekek számára eldugott aprócska élelmiszerkészleteket, neki nagyobb szüksége van a kalóriára, rálő a menekülteket szállító autókra, repülőgépekre, bombát dob a kórházra, halott ujjáról csavarja le a gyűrűt, hogy szuvenírt vigyen haza az asszonykának, aki a második gyerekkel terhes.

Mert a civil azt hiszi, a háborúnak más a logikája. És talán más is. Átveszi ezt a sejtett logikát, *a mindent szabad*, *a most szabad* erkölcsnek nem nevezhető tévhitét, és gonoszabb, aljasabb, barbárabb és vérszomjasabb az igazi zsoldosnál is.

Majd hazamegy, ha eljön a béke, vissza a gyárba, az íróasztal mellé, a volánhoz, a kisvállalkozásba, az asszonyka mellé az ágyba, és elfelejti az egészet. Az – csak háború volt. És a háborúban kell legyenek győztesek, s kell legyenek vesztesek.

Értjük mi ezt a háborúsdit, vagy nem?

ZALÁN TIBOR

100,-Ft

Körmös

A házban, hol lakásunk vagyon, működik egy óvoda. Évekig elvoltunk egymással, ő és mi, a lakók, óvodazárás után s hétvégeken nyugodtan használhattuk a füves óvodaudvart, mi felnőttek napoztunk, közben megvitattuk a világhelyeztet, a gyerekek homokoztak, labdáztak – egyszóval tiszta Amerika ... volt.

Új, ambíciózus óvodavezetőnő került ide s hozta megával „a" Józsi bácsit. Józsi bácsi, a gondnok imád tenni-venni, mintha a magáében, mindent bezárt, lezárt ... kizárt, hogy eltűrjön afféle lazaságokat, mint felelőtlen futkározás, orcátlan ugrándozás; a labdázás szerinte emberiség elleni bűntett, egyáltalán a gyerek legyen fegyelmezett, fűhöz-fázhoz ne nyúljon, mértéktartóan közlekedjék, kimért léptekkel közelítse meg a homokozót, s elvágólag rendezze a homokot 10h és 10h10' között. Tévedés ne essék! Nem a lakók gyerekeiről van szó – az ÓVODÁSOKról.

Egyelőre azonban csak azt nevezzük józsibácsizásnak, amikor a mi gyerekeink nem játszhatnak az üres óvodaudvarban.

Az amb. óv.vez.nőnek azonban nemcsak Józsi bácsit köszönhetik a kisdedek és szüleik. Az amb. óv.vez. időt, energiát s pénzt (potom kétmillió rénes magyar forint) nem kímélve átalakíttatta az udvart. Eltűntek a snassz, autókormánnnyal ellátott padok (a gyerekek, mondom, az óvodások órákig elberregtek rajtuk, az egyik buszvezetőnek, a másik rally-versenyzőnek képzelve magát); eltűnt a minkosárlabdapalánk (ugráljanak otthon!) – s lőn egy mintaudvar.

Ne idétlenkedj édes fiam, az nem azt jelenti, hogy majdnem olyan mint a' udvar. Az azt jelenti, hogy gyöngykaviccsal szórták fel, ami ugyan jócskán horzsol, de könnyen tisztántartható. A betonozott virágágyások meg arra valók ... nem, nem arra, hogy lássátok, milyen egy sírket... ez csak úgy önmagában szép. Be lehte mutatni, akár vmég a tévében is. Hogy kicsit életveszélyes három s hat év közötti emberkéknek? Istenem,... Hát nem kell elesni. Aki nem futkározik, az nem esik el. És aki nem esik el, az nem verheti be a fejét-kezét-lábát, nem jönnek a mentők, nem szirénáznak és mindenki nyugodtan tud aludni. Hogy kivágták a fákat? Persze, hogy ki. Hulló virágaikkal, leveleikkel csak „szemetet okoznának".

A mint a' udvar gyönyörű.

Az óvodásokat újabban a közeli játszótérre viszik levegőzni, és a ház lakói előre köszönnek józsibácsinak.

Izélely Sz. Magdolna